

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİ ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

AVRUPA'DAKİ ASKERİ GELİŞMELER
VE İKİNCİ VİYANA KUŞATMASI
Yüksek Lisans Tezi

FATİH GÜRCAN

İSTANBUL 2008

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİ ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

AVRUPA'DAKİ ASKERİ GELİŞMELER
VE İKİNCİ VİYANA KUŞATMASI
Yüksek Lisans Tezi

FATİH GÜRCAN

DANIŞMAN: Yrd. Doç Dr. ERHAN AFYONCU

İSTANBUL 2008

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Fatih Gürçan'ın "Avrupa'daki Askeri Gelişmeler ve İkinci Viyana Kuşatması" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarih Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Erhan Afyoncu
Üniversitesi Marmara

İmza

Üye : Prof.Dr. Ahmet Şimşirgil
Üniversitesi Marmara

Üye : Doç.Dr. Muzaffer Doğan
Üniversitesi Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ...30.06.../ 2008 tarih ve ...11-6... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTARCT	VII
GİRİŞ	VIII

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA’DA ASKERİ DEVRİM VE VİYANA SEFERİ

1. AVRUPA’DA ASKERİ DEVRİM	1
1.1. Askeri Devrim -Meydan Muharebelerinde Taktik Gelişimler	1
1.2. Trace Italienne’nin Ortaya Çıkışı.....	7
1.3. 17.Yüzyılın Sonunda Trace Italienne’deki Değişim	9
 2. KUŞATMA ÖNCESİ STATÜKO VE SAVAŞIN ÇIKMA NEDENLERİ.....	 12
2.1. 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Güç Dengesine Genel Bir Bakış..	12
2.2. Gerginliğin Arka Planı	15
2.3. Osmanlı Ordusunun Sefer Güzergâhı	18

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ VİYANA KUŞATMASI

1. AVUSTURYALILARIN KUŞATMA ÖNCESİ HAZIRLIKLARI.....	22
1.1. Müdafaa Öncesi Viyana’nın Organizasyonu	22
1.2. Osmanlı Ordusunun Yanıkkale’den Viyana Yürüyüşü	25
1.3. İmparator Leopold’un Gidişinden Kuşatma Başlayıncaya Kadar Viyana’nın Durumu	30
1.4. Viyana’nın Şehir Tahkimatının Genel Görünümü	38
2. KUŞATMANIN BAŞLAMASI	40
2.1. Kuşatmanın Başlarken İki Tarafın Genel Görünümü	46
2.2. Kuşatmanın İlk İki Haftası	44
2.3. Karşılıklı Lağım Kazma Faaliyetlerinin Artması	54
2.4. Viyana’nın Sıkıntılarının Artması.....	58
2.5. Osmanlıların Raveline Yönelik İlerleyişi	61
3. KUŞATMANIN İKİNCİ AYI	63
3.1. Sobiesky’nin Yola Çıkışı	63
3.2. Erdel Kralının Gelişi	67

3.3. K�r Hüseyin Paşa'nın Ma�lubiyeti	69
3.4. Starhemberg'in Yardım �a�rısı	72

       B   

VIYANA KUŞATMASI'NIN SONU VE KAHLENBERG MUHAREBESİ.. 81

1. Viyana'ya Sobiesky Komutasında Yardım Ordusunun Geli�i	81
2. Muharebe �ncesi Gelişmeler	82
3. Savaş �ncesi Son Hazırlıklar	85
4. 12 Eylül 1683: Kahlenberg Muharebesi	87

SONUÇ

B BL YOGRAPHYA

EKLER

1- II. Viyana Ku�atması sırasında Viyana ve �evresi	98
2- Kahlenberg Muharebesi'nde Haçlı Ordusunun Viyana'ya Y�r�y���	99
3-17. yüzyılda ya�amı� olan Fransız askeri mühendis Vauban'a göre be�gen modelde Trace �talienne tarzında tahkimat �rne�i	100
4- Osmanlılarca �izilmi� Viyana �ehir planı	101

KISALTMALAR

a.g.e adı geçen eser

Alm. Almanca

bkz. Bakınız

çev. çeviren

DİA Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

EA² Encyclopedia of İslam Second Edition

ed. Editör

haz. Hazırlayan

İA M.E.B. İslâm Ansiklopedisi

Mac. Macarca

nr. Numara

TOEM : Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası

trc. tercüme eden

vb. ve benzeri

ÖNSÖZ

Prusyalı ünlü mareşal ve askeri teoriyzen Carl von Clausewitz’in deyimiyle “Savaş, siyasetin başka bir şekilde icrasıdır”. Bu bakımdan, tarih boyunca milletler, amaçlarına diplomasi yoluyla ulaşamadıkları zaman savaş vasıtasıyla hedeflerine varmaya çalışmışlardır. Tabiatıyla dünyaya hakim olma iddiasında olan büyük devletler bu taleplerini gerçekleştirmek için sık sık savaşa başvurdukları gözlemlenmiştir.

Osmanlı Devleti de gerek bir Türk Devleti olması münasebetiyle sahip olduğu askeri geleneğin etkisiyle gerekse de yukarda bahsettiğimiz büyük devlet olmanın getirdiği reflekslerin tesiriyle tarihi boyunca pek çok sayıda savaşa katılmıştı. Bununla beraber, bu savaşlar içerisinde birkaç tanesi devletin doğrudan kaderini etkilediği için öne plana çıkmaktadırlar. Meselâ, Rumeli’ye geçiş, İstanbul’un fethi, Ankara Savaşı ve Mohaç Zaferi Osmanlılar’ın tarihsel gelişimini yakından etkilemişlerdir. Tezimizin konusu olan II. Viyana kuşatması da Osmanlı Tarihi için yine böyle önemli bir dönüm noktasıdır. 17. yüzyılın ikinci yarısına damgasını vuran en önemli olaylardan biri olan II. Viyana Kuşatması, sadece Türkler’in ve Avusturyalıların değil, bütün dünya tarihinin kaderini etkilemiştir. Bu savaş bir bakıma Doğu ve Batı Medeniyetleri arasındaki dengenin Batı’nın lehine döndüğünün işaretidir. Nitekim Avrupa yayılımcılığının önündeki son direnç noktası olan Osmanlı Devleti bu olaydan sonra Avrupa’yı tehdit eden güç konumundan çıkmış bizzat kendisi tehdit edilir konuma düşmüştür. Bu olaydan sonra Avrupa, dünyanın siyasal merkezliğini tartışmasız bir şekilde ele geçirmiş ve II. Dünya Savaşı’nın sonuna dek bu siyasal üstünlüğünü korumuştur.

Yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı II. Viyana Kuşatması en ufak ayrıntısına kadar incelenmesi gereken büyük bir tarihi olaydır. Ne yazık ki, bu olayla ilgili yazılan Türkçe kaynak sayısı olması gerekenin çok altındadır. 1933 yılında basılan Yüzbaşı Alâettin ve Cavit Bey’in ortaklaşa yazdıkları İkinci Viyana Muhasarası 1683, Cevat Üstün’ün 1941’de yazdığı 1683 Viyana Seferi, Tahsin Ünal’ın 1954’te kaleme aldığı İkinci Viyana Muhasarası (Mağlubiyetimizin Gizli Sebepleri) adlı eserler, her birini rahmet ve minnetle andığım müelliflerinin büyük emeklerin sonucunda yazılmış olmakla beraber, son dönemde elde edilen bulguları içermemektedirler. Son dönemlerde yazılan Meryem Kaçan Erdoğan’ın II. Viyana

Seferi ve Aşir Arkayın'ın eserleri ise kuşatmadan çok sefer lojistiğinin nasıl gerçekleştirildiğini aktarmaktadırlar.

H. Elliot Malden'in Viyana 1683, John Stoye'nin Viyana Kuşatması, İsabella Ackerl'in 1683 Viyana Kuşatması, Thomas M. Barker'in Double Eagle and Crescent, Johannes Sachslehner'in Wien Anno 1683 adlı eserleri ise kuşatmaya Avusturya perspektifinden bakmakta ancak Türk kaynaklarına yeterince yer verilmemektedir. Bu bağlamda eseri yazmaya koyulmadan önce Tez Danışmanım Erhan Afyoncu'nun yönlendirmesiyle eseri kaleme alırken Türk kaynaklarının ışığında hareket etmeyi bu bağlamda özellikle Teşrifatçıbaşı Ahmet Ağa'nın Vaka-i Beç'ini ana kaynak olarak kullanmayı ancak bunu yaparken de 16. ve 17. yüzyılda Avrupa'da gerçekleşen büyük askeri değişimi izah etmeye çalıştık. Bu bağlamda tezimizde, Osmanlı-Habsburg güç Dengesi, Avrupa'daki askeri ve teknolojik gelişimi, Viyana seferi öncesi siyasi yapılanma, kuşatma öncesi iki tarafın hazırlıkları, kuşatma sırasında yaşananlar, Kahlenberg Muharebesi ve bu muharebenin sonuçları aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında birçok büyüğümün, arkadaşımın ve meslektaşımın desteğini yanımda hissettim. Eserin hazırlanmasında en büyük katkı, tez danışmanım ve değerli hocam Erhan Afyoncu'ya aittir. Bütün yoğunluğuna rağmen, benden her türlü yardımı esirgemediği ve kıymetli vaktini ve savaş tarihine ilişkin zengin kütüphanesini tahsis ettiği için kendisine minnet ve şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca çalıştığım eğitim kurumunda idareci sıfatıyla bana her türlü esnekliği ve kolaylığı sağlayan Mustafa Topaloğlu'na teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca, bana her türlü desteği veren dost ve arkadaşlarım; Ahmet Önal, Uğur Demir ve Sabite Şimşek'e çok teşekkür ediyorum. Son olarak bana maddi ve manevi her türlü desteği veren annem ve babama teşekkür etmek benim için en önemli bir vazifedir.

ÖZET

Çalışmamızda Avrupa’da Askeri Devrim ve II. Viyana Kuşatması ele alınmıştır. II. Viyana kuşatması gerek Osmanlı gerekse de Avrupa tarihinin en önemli dönüm noktalarından biridir. Çalışmamızda öncelikle 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlılar ve Avusturya arasındaki güç dengesi ele alınmıştır. Bundan sonra Avrupa’daki askeri değişim ve savunma sisteminde gelişim açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu gelişmelerin ışığında, 17. yüzyılın sonunda yaşanan Osmanlı Avusturya gerilimi, savaşın çıkması ve Osmanlılar’ın Edirne’den Viyana ulaşmalarına dek iki tarafta yaşanan olaylar ana hatlarıyla aktarılmıştır. Eserin ikinci bölümünde Türk ve Batılı kaynakların ışığında kuşatma süreci gün gün aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın son kısmında Haçlı Ordusunun oluşturulması, bu ordunun sefer güzergâhı, Osmanlılar’ın şehri almak için son hareketleri ve yaklaşan Haçlı Ordusuna karşı aldıkları önlemler ele alınmıştır. İki tarafın güç dengesi ve ordu yapılanmaları aktarıldıktan sonra Kahlenberg Muharebesi gelişimi ve neticelenmesi ele alınmış ve kuşatmanın ve savaşın gelişimini etkileyen faktörler sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Our subject is in this study Military Revolution in Europe and II. Siege of Vienna. As known as II. Siege of Vienna is one of the most important milestone in European and Ottoman history. In our study, first of all we have examined the power balance between Ottomans and Austrians. After that, the military revolution in Europe and development in defensive systems have been analyzed.

After that, Ottoman-Austrian Conflict in the last period of 17. century, starting process of the War, Ottoman campaign from Edirne to Vienna is given basically. In the second chapter of the study, siege process of the city has been explained day by day in the light of Turkish and Western sources.

In the last part of our study, we strived to explain establishment of the Crusade Army, and campaign route of the Crusade Army, Ottoman Army's final efforts to conquest the city and Ottoman battle preparations. A comparison has been made about the power balance of two armies. After that struggle in the Battle of Kahlenberg had described. Finally a conclusion has been made about the study.

GİRİŞ

Tarih, toplumların gelişimi yansıtan ve süreklilik ifade eden bir yapı olmakla beraber bu gelişim içerisinde bazı olaylar genel gelişim içerisinde yeni bir milat olarak öne çıkarlar. Osmanlı tarihi içerisinde de böyle önemli dönüm noktalarından biri de II. Viyana kuşatmasıdır.

Macaristan, 16. ve 17. yüzyılın iki büyük dünya gücü olan Habsburglar ve Osmanlıların mücadele alanı olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında Osmanlılar hızlı fetih hareketine girişmişler ve ülkenin güney ve orta kesimlerini büyük ölçüde hakimiyeti altına almışlardı. Ancak 1550'den sonra iki devletin mücadelesi daha çok iki tarafın sınır birliklerinin küçük boyutlu çalışmasına dönüşmüştü. İki devlet, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük ölçekli bir savaşa girişmemeye çaba sarf etmişti. Zaten böyle bir savaşın ekonomik maliyeti, iki devletin diğer komşularıyla yaşadıkları problemler ve karşılaşılan dahili problemler iki devletin büyük ölçekli bir savaşa girme hevesini azalmaktaydı. Buna karşın iki devlet 1593-1606 arasında ve 1663-1664 iki kez karşı karşıya gelmişlerdi. Bununla beraber iki savaşında sonucunda Macaristan sahasındaki siyasi yapılanmada büyük ölçekli bir değişim yaşanmamıştı.

17. yüzyılın ikinci yarısında Köprülüler'in iktidara gelmeleri ve devlet işlerini büyük ölçüde yoluna koymaları Osmanlılar'ın genel anlamda daha fütuhatçı bir siyaset sergilemelerini sağlamıştı. Nitekim, Bu süreç içerisinde Podolya ele geçirilmiş, Çanakkale boğazındaki abluka kaldırılmış, Girit'in fethi tamamlanmış ve Avusturya'nın Erdel'e yönelik müdahalelerinin önüne geçilmişti. 1676'da ölen Fazıl Ahmed Paşa'nın yerine sadrazam olan ve seleflerin elde ettiği başarıların ilerisine geçmek isteyen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 1678'de Rus Ordusu ile Çehrin'de karşı karşıya geldikten sonra Macaristan meselesine yönelmiş ve buradaki gelişmeleri takip etmişti.

Yeni çağın askeri şartları içerisinde batılı güçlerle teknolojik anlamda denk olan buna karşın nicelik ve kaynak zenginliği bakımından Avrupa devletlerinin hepsinin önünde bulunan Osmanlı Devleti'nin sadrazamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, sahip olduğu mutlak otoriteye de güvenerek yaklaşık 150 yıldır süren Macaristan'daki hakimiyet mücadelesini

Osmanlı lehine sona erdirmek istemişti. bu nedenden ötürü Tökeli İmre'nin Osmanlılar'dan yardım talebi savaşın bir nedeni olmaktan çok Kara Mustafa Paşa'nın harp ilanı için olanak sağlayan bir fırsat niteliği taşımaktaydı. Gerçekten de Macaristan Meselesi'nin halli ve Orta Avrupa'da tam hakimiyetin sağlanabilmesi için Avusturya'nın devre dışı bırakılması gerekmektedir.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Avusturya'yı devre dışı bırakabilecek tek formülün bu devletin kalbi olan Viyana'ya yapılacak bir seferle gerçekleştirilebileceğine inanmaktaydı. Zira bu kent sadece Avusturya'nın değil, aynı zamanda Alman İmparatorluğunun merkeziydi ve şehrin düşmesi halinde Fransa sınırına kadar Osmanlı hakimiyetine kafa tutabilecek herhangi bir siyasi güç bulunmaktaydı. Bu yüzden Viyana'nın kuşatılmasının Avrupa ve Hristiyan dünyasını harekete geçireceği daha sefer başlamadan öngörülebilmekteydi. Asıl mesele Haçlı ordusunun ne ölçüde ve ne hızda organize olabileceği ve bu süre zarfında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana kuşatmasını fetihle tamamlanıp tamamlanamayacağıydı.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AVRUPA'DA ASKERİ DEVRİM VE VİYANA SEFERİ

1.1. Askeri Devrim -Meydan Muharebelerinde Taktik Gelişimleri

Avrupa'da tarihi içerisinde büyük boyutlu ve sistemli kara ordularının kökeni Roma İmparatorluğu'na dayanır. Antik Yunanistan'da yer alan devletler kara ordularına sahip olmakla beraber varlıklarını deniz kuvvetlerine borçlu devletlerdi. Makedonyalı II. Philip ve oğlu Büyük İskender özellikle falanks¹ adı verilen mızraklı birliklerden oluşan büyük orduları başarıyla komuta ettilerse de Helenistik savaş geleneği Avrupa'da fazla kalıcı olmadı². Avrupa'da gerçek anlamda territoryal hakimiyet geleneğini oluşturan ve bu amaçla çok güçlü bir kara ordusu meydana getiren devlet Roma İmparatorluğu'ydu. Romalılar lejyon adı verilen imparatorluk dahilinde farklı bölgelerden toplanan paralı askerlerin oluşturduğu birliklerle, Akdeniz dünyasının hakimi olmuşlardı. Roma lejyon birlikleri piyadeye dayalı bir düzendi. Klasik bir Roma lejyonu 5000-6000 kişiden oluşur ve Romalı bir senatörce komuta edilirdi³. Lejyon birliklerinde süvari kıtaları (iustus equitatus) bulunmakla beraber bu birlikler genel anlamda kalkan ve kılıç taşıyan piyade askerlerden (robur peditumdan) oluşmaktaydı⁴. Roma İmparatorluğu yıkılana kadar piyadeler ordu içindeki ağırlıklarını korumuşlar ancak zamanla kılıcın yerini mızrak ve yay almıştı.

Roma İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla beraber bu devletin ordu düzeni de bozuldu. M.S. 378'deki Hadrianapolis (Edirne) Muharebesi Roma'yı barbar kavimlerin istilasına maruz bıraktığı gibi dünya savaş tarihi açısından da bir dönüm noktası oldu. Bu savaşla beraber Roma'nın piyadesine karşı, ağır süvarinin etkili olduğu anlaşılmıştı. Böylece, antik savaş döneminden Ortaçağ savaş yapısına geçilmişti.

Roma gibi merkezi bir devletin ortadan kalkmasıyla Avrupa'da otorite boşluğu oluşmuş ve bu parçalanmış yapı içerisinde yerel çapta güç sahibi derebeyleri öne çıkmışlar ve surların arkasına sığınan derebeyleri başlarına buyruk hareket etmişlerdi. Ortaçağdaki zayıf devletlerin yaptığı savaşlar feodal güçlere dayalı çoğu zaman sonuçsuz mücadelelerdi. Ortaçağ'ın küçük veya derme-çatma ordularının büyük sonuçlar alması olanaksızdı. Savaşın kaderini belirleyen genellikle sistem değil bireysel kahramanlıklar tespit etmekteydi. Bu

¹ Falanks birlikleri her ne kadar Atina, Sparta vb. eski Yunan devletlerinde de ortaya çıksa bu devletlerde karasal yayılcılık anlayışı olmadığından falanks birlikleri Makedon İmparatorluğu daha geniş bir coğrafya da kullanılır olmuştu. Bkz. John Keegan, *Savaş Sanatı Tarihi*, çev. Selma Koçak, İstanbul 2007 s. 312-335.

² M.Ö. 313'te Büyük İskender'in ölümü ile 300 yıl süren büyük bir karmaşa dönemi başlamış ve Hellenistik yapı çökmüştü. Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 1999 s. 458.

³ Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, Ankara 2006, s. 198-199.

⁴ C.W.C. Oman, Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağda Savaş Sanatı 378-1515 çev. İsmail Yavuz Alogan İstanbul 2002 s. 14-15.

yüzden uzun süren savaşlara rağmen büyük muharebelere rastlanmamaktaydı⁵. Ortaçağ'ın askeri hareketlilik bakımından bu durgun yapısı savunma savaşlarını dolayısıyla şehir tahkimatlarını öne çıkarmıştı. Roma İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren özellikle barbar kavimlerden korunmak için özellikle küçük yerleşim merkezlerinde ve kasabalarda çoğu zaman biçimsiz tahkimatlardı. Bununla beraber Avrupa'ya yönelik dış tehditlerin artması ile beraber giderek daha büyük yerleşim merkezlerinde kaleler inşa edilmeye bařlanmıřtı⁶. Bu tahkimatlar karşısında dönemin kuşatma araçlarının yetersiz olması, kazanılan meydan muharebelerinin getirisi düşük ölçüde olmaktaydı.

Ortaçağın meydan muharebelerinde ağır süvariye, kuşatmalarda ise yüksek kale duvarlarına dayalı sistemi 14. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştü. 14. yüzyılın başlarında mızraklı piyadenin savunmada süvarilere karşı dayanıklılığı anlaşılmış, 15. yüzyılın sonuna doğru İsviçreliler'in Burgondiyalılar'a karşı elde ettiği galibiyet, uzun mızrak taşıyan piyadelerin hücum gücünü de ortaya koymuştu. İsviçreliler zaferi bu birliklerin etkin ve düzenli bir şekilde kullanılmasına dayalıydı ki böyle bir organizasyon anlayışı ortaçağ savaş anlayışının çok ötesindeydi. Mızraklı piyade kullanımı kısa bir süre sonra bu diğer Avrupalı milletlerce kabul edilmiş ve İsviçrelilerin kullandıklarına göre boyu biraz kısaltılan mızraklar "muharebe meydanının kraliçesi" olarak kabul edilmiřti⁷.

14. ve 15. yüzyıllar Avrupa savaş dünyası için bir değişim dönemidir. İsviçreli mızraklı piyadelerin başarısı diğer devletlerde yankı uyandırmış ve 15. yüzyıla beraber ordulardaki piyade birliklerinin sayısı artmıştı. Buna bağlı olarak ordulardaki piyade birliklerinin süvarilere oranı gitgide artmıştı. Mesela 1494'te İtalya'yı istila etmek üzere harekete geçen Fransız Ordusu 13.000 süvari 15.000 piyadeden müteşekkilken, 1509'da XII. Louis'in komutasında Venediklilere karşı Agnadello'da zafer kazanan Fransız ordusunda 14.000 süvari 16.000 piyade, 1525'te Pavia'da Habsburg Ordusunun karşısına çıkan I. François (Fransuva) komutasındaki orduda 5.000 süvari 24.000 piyade, 1552'de Metz'deki Fransız ordusunda 6.000 süvari 32.000 piyade yer almaktaydı⁸. Görüldüğü üzere piyade sayısının oransal artışına paralel olarak orduların toplam büyüklükleri de artmıştı. Zira piyade birliklerinin birim maliyeti, ağır ve zırhlı süvari birliklerine çok daha düşüktü. Nitekim 15. yüzyılın ortalarından itibaren bütün Avrupa devletlerinin asker sayısında artış gözlemlenmiştir. Tabii bu durum derebeylikleri ve yerel prenslikleri ortadan kaldırmak isteyen milli monarşiler için bir avantaj teşkil etmişti. Zira daha küçük çaplı devletlerin;

⁵ C.W.C. Oman, *a.g.e.* s. 55.

⁶ Jim Bradbury, *The Medieval Siege*, Suffolk 1992, s. 48 .

⁷ Frank Tallett, *War And Society in Early-Modern Europe, 1495-1715*, New York 1992 s. 21.

⁸ John R. Hale, *War And Society in Renaissance Europe 1450-1620*, Londra 1998 s. 53.

Fransa, İspanya, Avusturya, İngiltere vb. milli monarşiler kadar büyük ordu oluşturmalarına imkân olmadığı gibi küçük şehir devletleri ve yerel prensliklerin yeni organizasyon anlayışına adapte olmaları olanaksızdı. Zira feodal dönem askeri anlayışı benimseyen bu devletlerde başarı feodal sadakate ve kahramanlığa bağlı olup mızrak ve sonrasında tüfeğin getirdiği yeni düzen bu devletlere büyük darbe vurmuştu⁹. Küçük devletlerin toplam vergi gelirleri yeni dönemin savaş giderlerini karşılamaktan uzaktı. Meselâ yıllık gelir kalemi 170.000 gulden olan Nuremberg, Brandenburg ile 1550'deki mücadelesinde 1.500.000 gulden gibi bütçe dengesinin çok ötesinde savaş masrafını üstlenmek zorunda kalmıştı. Büyük devletlerde savaş zamanında bazı sıkıntılar yaşamakla beraber gelir gider dengesi daha makul düzeydeydi¹⁰.

Avrupa'da askeri anlamda ortaçağdan yeniçağdan geçiş sağlanırken siyasal, ekonomik ve sosyal bazda da büyük bir değişim süreci başlamıştı. Nitekim ünlü tarih askeri uzmanı ve teorisyeni Michael Roberts'in tezinden¹¹ beri yönetsel devrim ilkesi genel kabul görmüştür¹². Nitekim Rönesans'la beraber Avrupa'da yepyeni bir idari, ekonomik ve askeri yapılanmanın başladığı bir gerçektir. Özellikle yeni askeri yapı askeri harcamalarda büyük atışlara sebep olmuştu¹³.

15. yüzyılla beraber piyadeler öne çıktılarsa da değişim süvariden piyadeye yönelimle sınırlı kalmamıştı. Avrupa'da giderek ateşli silahlara doğru bir yönelim artmıştı. 15. yüzyılda topçuluk alanında görülen gelişim 16. yüzyılla beraber daha hafif ateşli silahlara yansımıştı. Tüfek, 16. yüzyılda önce koruma kollama amaçlı bir silah olarak ortaya çıkmış ve ordunun hücumu korumak, yolların, köprülerin, tepelerin işgalini ve müdafaasını temin etmek amacıyla kullanılmış zamanla tüfeğin harp sahası içinde rolü artmıştı.

15. yüzyılın sonlarında Avrupa'daki savaş meydanlarında görülmeye başlayan tüfeğin gerek kullanım oranı artmış gerekse de bu silah giderek daha işlevsel hale gelmişti. 1495'te VIII. Charles'in İsviçreli lejyonerlerinden sadece %10'u tüfekliydi (gerisi mızraklıydı). Fakat 1511'de Papalık Hükümetinin istihdam ettiği 10000 askerin 2500'ü tüfekliydi. (1/4) Bununla beraber, yüzyılın ilk üçte birlik diliminde genelde 1/7 oranına

⁹ Brian M. Döwing, *The Military Revolution and Political Change Origins of Democracy and Autocracy in Early Modern Europe*, New Jersey 1992, s. 59.

¹⁰ John R. Hale, *a.g.e.* s. 233.

¹¹ Michael Roberts ünlü tezinde Avrupa'da 1560-1660 arasında askeri bir devrim gerçekleştiğini savunmuştu. Bkz. Michael Roberts, "The Military Revolution 1560-1660", *Essays in Swedish History*, Minneapolis 1967, s. 195-225.

¹² Roberts'in tezi Geoffrey Parker tarafından irdelenmiş ve hatalı görülen hususlar tespit olunmuş ancak Parker, Roberts'in yönetimde değişim ilkesini genel olarak benimsemişti. Geoffrey Parker, "The Military Revolution 1560-1660 a Myth?" *The Journal of Modern History*, 48/2 Chicago 1967, s. 196-214.

¹³ I.A.A. Thompson, "Money, Money, and Yet More Money!" ed. Clifford J. Rogers, *The Military Revolution Debate*, Oxford 1995, s. 273-291.

rastlanılıyordu. Bu birlikler mızraklılara yardım gayesiyle çalışmaktaydılar. Bu dönemde bu oran İspanyol birliklerinde daha fazlaydı. 6000 askerden 1000'i, yani altıda biri tüfekliydi¹⁴.

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa ordularındaki tüfek kullanımı giderek arttı. Başlangıçta oransal olarak çok geride kalan tüfeklilerin ve arkebüzlülerin¹⁵ oranı artmaya başlamıştı. Bu artışla beraber orduların hareket kabiliyetlerinde ve geliştirdikleri taktiklerde büyük bir değişim ve gelişim gözlemlenmişti.

Orduların mızraklılardan tüfeğe yönelme sebeplerinin temelinde mızraklıların kullandığı ekipmanların pahalı olması bir etmen olmakla beraber ateşli silahlara yönelimde başka faktörler öne çıkmaktaydı. Öncelikle tüfek ve arkebüzün menzili mızrağın çok ilersindeydi. Mızraklıların olası bir taarruz karşısında durmaktan başka bir çaresi bulunmazken tüfekli birlikler ileri geri hareket etme ateş yönünü değiştirme gibi olanakları vardı. her şeyden önemlisi mızraklılar ölüm riski yüksek birliklerdi ve savaşta büyük efor sarf etmekteydiler.

Avrupa'da 16. yüzyılın sonu itibarıyla büyük ölçüde mızraktan tüfekli birliklere doğru geçilmişti. Bununla beraber tüfek kullanımının da kendi içerisinde teknolojik bir gelişimi söz konusuydu. Öncelikle bugünkü bazukaya benzer bir işlev gören arkebüzler kullanılırken kökeni 15. yüzyılın ortalarına kadar dayanan fitilli tüfeğin kullanımı 16. yüzyılın ortalarında yaygınlaşmıştı. Fitilli tüfeklerin en önemli özelliği arkebüze göre daha hafif ve kolay kullanımlı olmalarıydı. Fitilli tüfeğin yerini 17. yüzyıldan itibaren çakmaklı tüfek almaya başlamıştı. Zamanla çakmaklı tüfeğin bulunmasıyla fitilli tüfek terk edilmeye başlanmış bununla beraber fitilli tüfekler 17. yüzyılın sonuna kadar muharebe meydanlarında varlıklarını devam ettirmeyi başarmışlardır.

Orduların ateş gücünü artırmak içinse kontra-marş (contra-marsch) denilen ateş eden birliklerin en arkaya geçerek yeni ateş için hazırlandıkları ve sürekli bir devir daim içerisinde

¹⁴ Jozsef Kelenik, "The Military Revolution in Hungary", ed. Geza David-Pal Fodor, *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, Leiden 2000, s. 119.

¹⁵ Arkebüz arkaik yapıda bir tüfek olup, daha büyük mermiler atmaktaydı. Bununla beraber ağırlığı nedeniyle muharebede kullanımı zor olup genellikle kale kuşatmalarında kullanılmaktaydı. Bert S. Hall, *Weapons and Warfare in Renaissance Europe*, Londra 1997, s. 150-152.

ateş edilen bir sistemdi. Kontra marş sisteminde büyük piyade kareleri oluşuyor ve taraflardan biri hücum edinceye veya ateşe dayanamayan taraflardan biri çözülünceye kadar devam ediyordu. Başlangıçta onlu sıralar halinde kontra-marş ateşi sağlanırken zamanla üçlü safa kadar inilmişti.

17. yüzyılda mızraklı birliklerin etkisi azalmaya devam etmişti. Bu birliklerin, savaş meydanlarından çıkmasını sağlayan en önemli gelişme ise süngünün icadı olmuştu. 17 yüzyılın sonunda öncelikle tüfeklere sabit süngü sonrasında ise soketli süngüye geçilmiş ve düşmanın taarruzu sırasında mızrak yerine tüfeklerin süngüsü ile mukabele edilmişti. Avrupa Orduları 18. yüzyılın başına gelindiği zaman tam olarak süngüye geçiş sağlanmıştı¹⁶.

Avrupalı ordularda piyadelerde mızrak kullanımından ateşli silahlara bir geçiş sağlanırken orduların diğer destekleyici unsurları da ihmal edilmemiştir. Bu bağlamda süvari birliklerinin de ateşli silahlara yönelmişlerdir. Avrupa ordularındaki süvariler ateşli silahlara adapte olurlarken süvari birlikleri çarklı sistemle çalışan kısa tüfekler ve tabancaları kullanmaktaydılar. Süvariler karakol denilen sistemle düşman kanadına saldırıyorlar dönüyorlar ve yerlerini arka saftaki süvarilere bırakıyorlardı. Karakol sistemi 16. yüzyılın sonundan Otuz Yıl Savaşlarına kadar tatbik edilmişti. Ancak İsveç Kralı Gustavus Adolphus, bu sistemin verimsiz olduğunu görerek süvarilere yeniden daha serbest hareket etme olanağı vermiş ve 1630'lardan itibaren süvariler, piyadelerin karşılıklı kontra marş ateşinden sonra düşmanı çökertmek için kanattan hücum etmişlerdir¹⁷. Yeniçağla beraber süvarilerde görülen bir başka değişim ise zırhların azalmasıdır. Yeni dönemin askeri gereksinimlerinde süvarilerde güçten çok hıza ve atikliğe ihtiyaç duyulduğunda kurisyer ve dragon birliklerinde zırhlar tedrici olarak azaltılmıştır.

¹⁶ Jeremy Black, *A Military Revolution? Military Change And European Society 1550-1800*, Hong Kong 1991, s. 20.

¹⁷ David Eltis, *The Military Revolution in Sixteenth-century Europe*, New York 1995, s. 24

Avrupa’da yeniçağla beraber öne çıkan bir diğer grupta topçulardı. Avrupa’da ilk kez İngiltere ve Fransa arasındaki Yüzyıl Savaşları’nda (1337-1453) kullanımı görülmeye başlanılan toplar ilk dönemlerde hantal ve devasa görünüşleri dışında düşmana korku vermekten uzak bir görüntü çizmekteydiler¹⁸. Top kullanımı Avrupa’da 15. yüzyılın ortalarından itibaren etkili bir biçimde kullanılmaya başlanmıştı. Bu bağlamda 100 yıl savaşlarının son safhasında İngilizler’i Normandiya ve Aquitaine’den atmayı başaran Fransa Karlı VII. Charles, 1453’de kullandığı başta şahî denilen büyük top¹⁹ olmak üzere en yeni teknolojik silahlarla İstanbul’u fetheden Fatih Sultan Mehmed ve İberya’daki son İslam kalesi olan Granada’yı 180 top kullanarak ele geçiren Aragon Kralı II. Ferdinand ve eşi Kastilya Kraliçesi I. İsabella topu etkin olarak kullanan ilk hükümdarlardı.

Top kullanımı başlangıçta sembolik düzeydeyken 15. yüzyılın sonuna doğru top kullanımında büyük bir atış gözlemlenmişti. Her ne kadar muharebe meydanlarında topçuların desteği ile süvarilerin piyade üstünlüğünü kırması ancak 18. yüzyılda gerçekleşiyse de topçular 16. ve 17. yüzyılda birçok muharebenin sonucuna doğrudan etkide bulunmuşlardı. 1512’de İspanya ile Fransa arasındaki Ravenna Muharebesinde, Fransa ile İsviçre arasındaki 1515’ deki Marignano Muharebesinde, 30 Yıl Savaşlarının en önemli muharebelerinden 1631’deki Breitenfeld ve 1643’deki Rocroi’de topçular savaşın gidişatında önemli rol oynamışlardı²⁰. Avrupa’da top bu iki yüzyıl içerisinde tekniksel anlamda da bir gelişim yaşamış maliyeti pahalı olan bronz toplar yerine demir dökümlü toplara getirilmişti. Bu tip topların maliyeti dışındaki bir diğer avantajı 7, 8 g/cm³ demirin 8, 8 g/cm³ olan bronzla göre hafifliği idi. Topların verimli kullanılmasını sağlayan bir nokta ise barutta kullanımında yaşanmış toz baruttan önce ıslatılıp sonra kurutulan küçük saçmalar halinde kullanılan

¹⁸ Meselâ İngilizlerin bu dönemde kullandıkları meşhur topları olan Mons Meg 8, 5 tonluk ağırlıklarına ve çapları 50 cm olan güllelerine rağmen hantallığı ve verimsizliğinden ötürü hiçbir zaman kullanışlı bir savaş aracı olarak sivrilmeyi başaramamıştır. Geoffrey Parker, *Askeri Devrim Batının Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800*, çev. Tuncay Zorlu, İstanbul 2006, s. 13-14.

¹⁹ Vasiliki olarak bilinen Şahi topu Edirne’den İstanbul’a 30 araba ve 60 manda ile götürülmüş ve iki ayda İstanbul’a getirebilmiş ancak muhasara da önemli fayda sağlamıştı. Mahmut Ak-Fahameddin Başar, *İstanbul’un Fetih Günlüğü*, İstanbul 2003, s. 42.

²⁰ Frank Tallett, s. 32.

barutlara geçilmiş ve verimi büyük ölçüde artmıştı. Gerek topların hafif olması gerekse de bu tip barutun kullanılması birim zamanda yapılan ateşin hızlandırılmasını sağlamıştı.

Top, muharebelerin gidişatını önemli ölçüde etkilemelerine rağmen temelde bir kuşatma silahıydı. Nitekim muharebelerde kullanılması zor olan bombart, şayka, balyemez ve bacaluşka gibi toplar muhasaraların vazgeçilmez silahlarıydı. Gerek bu ağır topların kuşatmalarda kullanılmaya başlanması gerekse de ordulardaki asker artışına bağlı olarak kalelerin daha fazla askerle kuşatılmaya başlanması geleneksel ortaçağ savunma anlayışıyla müdafaa korunan kaleleri yukarıda bahsedildiği üzere feodal sistemin aşılmaz görünen birçok kalesinin düşmesini sağladığı gibi, topçulukta ileri giden devletlerin genişlemesine imkân tanımıştı.

1.2. Trace Italienne'nin Ortaya Çıkışı

Bir savunma sistemi olarak Trace Italienne'nin ortaya çıkışını tetikleyen en önemli faktör ofansif bir savaş aracı olan topun yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıydı. Topun yaygın olarak kullanılmaya başlaması müdafaa konumunda olan küçük ve orta boyutlu devletleri bir varoluş savaşının içine sürükledi. Trace Italienne'nin İtalya'da doğması bir tesadüf değil aksine ihtiyacın icada dönüşmesinin tezahürüydü. Zira dönemin İtalyan devletleri hem birbiriyle mücadele ederlerken hem de Fransa'nın, Habsburglar'ın idaresindeki İspanya'nın ve Almanya'nın İtalyan Yarımadası üzerindeki yayılımcı siyasetlerini engellemeye çalışmaktaydılar. Askeri açıdan müdafaa konumunda olan İtalyanlar mimari ve teknik alanlarda ise su götürmez bir biçimde Avrupa'nın öncüsü konumundaydılar²¹. İtalya'nın bu askeri ve siyasi bakımdan bu nazik durumundan endişe duyan Leon Battista Alberti ve Niccolo Machiavelli²² gibi düşünürleri de bulunmaktaydı. Nitekim Alberti, ilk kez bir denemesinde De re difictoria'da Trace Italienne'ye temel teşkil eden yeni bir savunma sistemi modeli savunmaktaydı²³. Machiavelli ise bir eserinde harp teknikleri hakkında ki düşünceleri açıklamakta bu bağlamda bir kentin ideal savunma siteminin nasıl olduğunu açıklamaktaydı²⁴. Habsburglar'ın iki kolu da Trace Italienne'nin savaş dünyasına getirdiği

²¹ John Hale, *The Civilization of Europe in the Renaissance Age*, New York 1994, s. 51-66.

²² Rönesans'ın en önemli düşünürlerinden biri olan Niccolo Machiavelli yaşadığı dönemde toplumunun ve Katolik Kilisesinin tepkisini çekmiş Buna karşın en ünlü yapıtı olan La Prince'de devlet idaresine yönelik somut, pratik ve pragmatik çözümler getirmişti. Bkz. Niccolo Machiavelli, *Hükümdar*, çev. Yusuf Türk, İstanbul 1996.

²³ Geoffrey Parker, *Askeri Devrim Batının Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800*, s. 13.

²⁴ Niccolo Machiavelli, *Savaş Sanatı*, İstanbul 2007, s. 270-300.

yeniliklere çok çabuk adapte olmuşlardı. Zira özellikle Hollanda bağımsızlık mücadelesi sırasında (1579-1648) İspanyol Habsburglar'ı ünlü askeri düşünür Hollandalı bağımsızlık yanlıları ile mücadelelerinde Trace Italienne'nin yerel şartlara göre gelişmiş bir versiyonu olan (zira Hollanda'nın toprak yapısı çok farklıydı) Eski Hollanda Tahkimat sisteminden²⁵ çok etkilendikleri için bu yeni modele çok çabuk intibak ettiler. Bununla beraber ünlü askeri teoriyisen Maurice Nassau ile kuzeni William Louis'ın Zeeland'da, Utrecht'te Freisland'da Groningen'de ve Overijsel'de Trace Italienne temelinde oluşturdukları ve kanallarla güçlendirdikleri tahkimat sistemi İspanyol Habsburgları aşmayı başaramadılar²⁶.

Trace Italienne modelinde inşa edilmiş bir tahkimat genel olarak şu şekildeydi: Surlar hem alçak hem yüksek şekilde inşa edildiğinden ötürü savunmacılar düşmanın havan topu ve bombardımanına karşı daha sağlam bir şekilde direnme imkânı buluyorlar buna karşın görüş açıları daraldığından ani saldırılara karşı daha zayıf hale geliyorlardı²⁷. Bu açığın getirdiği tehlikeye önlem olarak ise temelde yan kanatlardan gelecek ateş gücü kullanılmaktaydı. Yıldız şeklindeki tabya ile müdafî ateşinin gücü ve tesir ettiği sahanın genişliği artırılmıştı. Böylece dışa doğru bir burç modeli oluşmaktaydı ki bu burçlara bastiyon denilmekteydi. Kalenin duvarları içi su dolu veya boş olan hendeklerle desteklenmekteydi. Böylece düşman birlikleri kentin tahkimatına daha uzak bir noktada tutulabilmekteydi. En dışarıdaki savunma unsuru ise üçgen görünümde tabyalar olan ravelinlerdi. Bu ravelinler çit veya barikatlarla desteklenebilmekteydi. Tahkimatın inşa edileceği noktanın yapı malzemesinde taş, tuğla, toprak miktarının kullanımı yerel özelliklere ve ihtiyaçlara göre farklılık arz edebilmekteydi. Özellikle nehir veya dağ gibi doğal korunakların bulunduğu tahkimatların savunulması kuşkusuz daha kolaydı. Tabii bu doğal özelliklerin tahkimatın boyutunu ve planlama ve inşaat sürecini ve zemin yapılanmalarını da çok yakından etkilemekteydi²⁸.

Osmanlı topçuluğunun Fatih Sultan Mehmed'den sürekli bir gelişim içerisinde olması Trace Italienne dönemine yetişemeyen veya intibak edemeyen Sırlar, Boşnaklar, Romenler ve Arnavutlar'ın Osmanlı hakimiyetini kabul etmeleriyle sonuçlanmıştı. Özellikle Fatih Sultan Mehmed'in 1478'teki İşkodra Kuşatması en zorlu topografyalarda bile topun gücünü kanıtlamaktaydı²⁹. Hristiyan Orta Avrupa ile İslam arasındaki tampon devlet

²⁵ Marco Van Der Hoeven (Ed.), *Exercise of Arms Warfare in the Netherlands 1568-1648*, Leiden 1998 s. 118-119.

²⁶ Gunther E. Rothenberg, "Maurice of Nassau, Gustavus Adolphus, Raimondo Montecuccoli and the Military Revolution of the Seventeenth Century" ed. Peter Paret, *Makers of the Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton 1994 s. 37-45.

²⁷ Geoffrey Parker, *Askeri Devrim Batının Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800*, s. 15-16.

²⁸ Christopher Duffy, *Fire&Stone, The Science of Fortress Warfare 1660-1860* Londra 1996, s. 25-35.

²⁹ Fatih Sultan Mehmed zorlu arazisi yüzünden top nakliyatının neredeyse imkânsız olduğu İşkodra kentinde Gabor Agoston, *Barut, Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğunun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, İstanbul 2006 s. 98-99.

konumundaki Macaristan'ın 1526'daki Mohaç zaferinden sonra çökmesinden sonra³⁰ Türk tehdidi karşısında meydan muharebesi ile Osmanlılar'ın karşısına çıkmaya cesaret edemeyen, Avusturya Habsburgları Macaristan'da tutunabilmek ve Türkler'in ilerleyişini durdurabilmek için Macaristan'da palanga, hisar, kaleler olmak üzere çeşitli kaleler inşa etmişlerdi³¹. Trace Italienne ile yapılan küçük kalelerle, palangaların asıl yapılış maksadı barış zamanında akınlara karşı arazinin güvenliğini sağlamaktır. Bu tahkimatlar yapılırken ümit edilen husus Macaristan'da bulunan yerel Osmanlı kuvvetlerinin akınlarını durdurmadır.

Tata, Papa veya Balaton gibi orta boyutlu kaleler sınırlı sayıda askeri birliğe sahip Osmanlıları püskürtebilecek yetenekteydiler. Bununla beraber bu tahkimatlar ne kadar silaha sahip olursa olsun asıl Osmanlı Ordusu sefere çıktığı zaman durdurabilecek yeteneğe sahip değildiler. Bu tip durumlar için Güçlü duvarları ve ateş gücü olanakları ile Yanikkale (Győr), Komaron, Uyvar, Eğri ve Varad gibi kaleler hazırlanmıştı. Sadece bu tahkimatlar büyük toplara sahip olup, büyük kuvvetlerin yapacağı kuşatmalara direnebilecek kuvvetteydiler³². Avusturyalılar bu tahkimatlara güvenerek 16. yüzyılın sonunda ve 17. yüzyılın başında da mümkün olduğu kadar defansif politikalarını sürdürmüşlerdi.

1.3. 17.Yüzyılın Sonunda Trace Italienne'deki Değişim

Avrupa'da Trace Italienne'nin ortaya çıkışı tıpkı ateşli silahların kullanılmaya başlanması, piyade birliklerinin ordu içersindeki ağırlığının artması gibi askeri teknoloji bakımından bir devrimdir. Buna mukabil defansif yapılanmadaki bu devrimi bir evrim süreci de takip etmiş ve Trace Italienne sisteminde çağın gelişimine ayak uydurmuştu.

17. yüzyıl boyunca yaşanan bazı teknolojik gelişmeler Trace Italienne ile yapılan tahkimatların modifiye edilmesini gerekli kılmıştı. 17. yüzyıldaki en önemli değişim orduların boyutlarında yaşanmıştı. Devletlerin gerek sürekli silah altında tuttıkları gerekse de seferberlik sırasında kullandıkları asker sayılarında bu yüzyıl boyunca önemli bir artış yaşanmıştı. Mesela 15. ve 16. yüzyıllarda 30.000-60.000 kişiden mürettep olan Fransız Ordusunun sayısı 30 Yıl Savaşları sırasında İspanya ile yapılan mücadele sırasında 134.000'e Felemenk Savaşları (1672-1678) sırasında 279.000'e, 9 Yıl Savaşlarında (1688-1697) ise 400.000 kişiye yükselmişti³³. Fransız Ordusundaki bu sayısal gelişim kuşatma ordularının ve doğal olarak kuşatılan şehir garnizonlarında bulunan orduların sayılarına da artış olarak yansımıştı. Mesela 1445-1500 arasındaki dönemde 15.500 kişi olan Fransız kuşatma

³⁰ Derek McKay-M. Scott, *The Rise of the Great Powers 1648-1815* Singapur 1997, s. 67.

³¹ Tibor Szalontay, *The Art of War During The Ottoman-Habsburg Long War (1593-1606) According to Narrative Sources* Toronto 2004, s. 9.

³² Jozsef Kelenik, s. 208.

³³ John A. Lynn, *The Trace Italienne and the Growth of Armies: The French Case*, Lexington 1991, s. 299

ordularındaki ortalama asker sayısı 1500'lerde 26.000'e 1688-1697'de ise 42.600'e yükselmişti. Garnizon sayıları ise şehirlerin boyutuna ve önemine göre 1500'lü yıllarda 1500-6000 kişi arasında değişirken, bu rakam 1688-1697 döneminde 2.000-13.000 kişiye kadar yükselmişti³⁴. Bir diğer önemli gelişme ise 17. yüzyılın sonuna doğru büyük kuşatmaların ve büyük meydan muharebelerinin sayısındaki olağanüstü artışı³⁵. Bu durum kale tahkimatlarının dayanıklılığının öneminin artmasına neden olmuştu.

17. yüzyılda özellikle de bu yüzyılın ikinci yarısında Trace Italienne'de gerçekleşen gelişim dönemin en önemli istihkâm uzmanları ve askeri mimarları tarafından gerçekleştirilmişti. Özellikle Fransa'da Sebastien le Prestre Vauban, Avusturya'da George Rimpler ve Hollanda'da Baron Menno van Coehoorn bu süreçte öne çıkan mimarlardı. Özellikle XIV. Louis'in hizmetinde bulunan Vauban dönemin en önemli istihkâm uzmanıydı. Başlangıçta, kuşatmalarda hücumla yönelik istihkâm önlemleriyle uğraşan Vauban, Hollanda savaşlarının sona erdiği 1678'ten itibaren tahkimat sistemlerine ağırlık vermişti. Vauban'ın Fransa'nın kuzeyinde oluşturduğu demir bariyer iki hattın oluşup, Fransa'nın düşmanlarını bölgeden uzaklaştırırken bu tahkimatlar kendi içerisinde Fransız Ordusunun geçişine izin verilmekteydi³⁶. Vauban'ın bu tahkimat yapısının daha işlevsel olabilmesi için yenilenmiş Trace Italienne bazı temel unsurlar bulunmaktaydı. Öncelikle şehir garnizonunun barut gücünün gerek toplarda gerekse de tüfeklerde en verimli bir şekilde kullanılması esastı. Yaklaşık 600 metre olan top menziline ve 250 metre olan tüfek menzili göz önüne alınarak müdafiler için ateş etmesine olanak verecek uygun bir inşa tarzı benimsenmişti. İkinci önemli husus müdafilerin ve şehirde yaşayanların güvenliğiydi. Artan sayıdaki topları tesirini azaltmak için tahkimatı daha derin hendeklerle güçlendirmişler tahkimatı kayalarla sağlamlaştırmışlar ve zemin toprağını sağlamlaştırmışlardı. Üçüncü ilke ise düşman birliklerini mümkün olduğu kadar şehirden uzak tutmaya dayalıydı ki bu amaçla tahkimat çevresine çeşitli engelleyici unsurlar yerleştirilmekteydi. Barikat, çit, tel, tümsekliklerin yanı sıra düşmanın olası ilerleyiş noktaları kaleden yapılan ateşle kontrol altında tutulmaktaydı³⁷. Bu genel ilkelerin ışığında Trace Italienne'nin yapısında bazı değişiklikler olmuş, hendeğin iki duvarı kaya parçacıkları ile dikleştirilmiş, tahkimatın önüne "Glacis" adı verilen topraktan eğimli bir bayır oluşturulmuş böylece ravelinin önünde bulunan ön siperlerdeki askerlerin ateş gücü artmış glacis ile şehrin asıl tahkimatı arasında çitlerle korumalı bir duvar yapılarak

³⁴ John A. Lynn, *a.g.e.*, s. 324-326

³⁵ 1618-1679 arasındaki dönemde 22 büyük kuşatma ve 77 kara muharebesi yaşanırken 1680-1748 arasında büyük kuşatma sayısı 167'ye muharebe sayısı ise 144'e yükselmişti. David Chandler, *The Art of Warfare in the Age of Marlborough*, New York 1994, s. 234

³⁶ Derek McKay-M. Scott, *a.g.e.*, s. 36-37

³⁷ David Chandler, s. 235- 237.

siperlerdeki askerlerin güvenliği temin edilmişti. Ayrıca gerektiğinde daha büyük birliklerin müdahalelerinin sağlanabilmesi şehir duvarları ile glacis arasına birliklerin konuşlanabileceği bölümler bırakılmıştı. Vauban üç safhada kendi modelinde gelişim sağlamıştı. Vauban'ın tekniksel gelişimi üç safhada incelenebilir. Onun tahkimat anlayışının birinci safhası geleneksel Trace Italienne'den pek farklı değildi. Vauban'ın ikinci sistemi düşman ateşine dayanmaya yönelik olup 1680'lerin başında ortaya çıkmıştı. Vauban'ın üçüncü sistemi ise 1697 Ryswick Antlaşmasından sonra ortaya çıkmış ve 8 köşeli bir modelin benimsendiği bu istemde sekizgen tahkimatın her köşesinde topçu kuleleri oluşturulmuştu. Vauban bu sistemde coğrafi özelliklerin fiziksel özellikleri kullanmaya da özen göstermekteydi³⁸.

Fransa'da XIV. Louis'in mali desteği ve Vauban'ın teknik zekâsı ile kısa sürede birçok önemli tahkimat inşa edilmişti. Vauban'ın inşa ettiği kaleler arasında Auxonne, Bayonne, Belfort, Calais, Cambrai, La Rochelle, Le Quesnoy, Lille, Luxembourg, Maastricht, Maubeuge, Metz, Rocroi, Sedan, Verdun ve Ypres gibi çoğunluğu Fransa'nın kuzey sınırında birçok önemli kale bulunmaktaydı. Vauban'ın inşa ettikleri bu tahkimatlara "Hollandalı Vauban" olarak bilinen Menno van Coehoorn'da Nijmegen, Breda ve Bergen op Zoom şehirlerinde yaptığı tahkimatlarla cevap vermişti. Coehoorn rakibi Vauban'dan büyük ölçüde etkilenmekle beraber yaptığı tahkimatlarda kendine özgü bir üslup benimsemiş ve beşgen veya altıgen tahkimatları benimsemişti. Coehoorn'un tahkimat sistemine getirdiği en büyük yeniliklerden biri de hafif siper havanıydı. Coehoorn'un kendi adıyla anılan bu havan kuşatmalarda iyi etkili bir hücum silahıydı. Coehoorn defansif tahkimatta olduğu kadar kuşatmaların hücum yönünde de başarılı bir mimardı.

Avusturya ise bu iki komşusundaki gelişimden etkilenmişti. 1681'de Fransa ile yeniden barışa dönülmesi üzerine Avusturyalılar dikkatlerini doğu sınırına yönelttikleri için Özellikle Viyana'nı tahkimatıyla ilgilenmişler ve ileride istihkâm subayı Rimpler kentin tahkimatının modernizasyonunda kilit isim olmuştu. Dönemin üçüncü ekol ismi olarak sivrilen Rimpler, Vauban veya Coehoorn kadar parlak bir isim olmasa da yine de Avusturyalılar'ın tahkimatlarının inşasında büyük pay sahibiydi. Rimpler, özellikle kendi kitabının da konusu olan merkezi bastiyonların inşasında uzman bir isimdi. Rimpler inşa ettiği tahkimatlarda çok köşeli burçlar inşa etmeyi tercih etmiştir. Onun mimari mirasını Sturn ailesi ve Prusyalı Landsberg devralmışlar ve savunma sisteminde Alman ekolünün oluşmasında pay

³⁸ John A Lynn, *The Cambridge Illustrated History of Warfare The Triumph of the West*, "States in Conflict 1661-1763" Cambridge 1995 s. 169

sahibi olmuşlardır. Rimpler'in çokgen tabanlı zemini zamanla geometrik mükemmelleşmeyle yıldız şekline dönüşmüştü³⁹.

2. KUŞATMA ÖNCESİ STATÜKO VE SAVAŞIN ÇIKMA NEDENLERİ

2.1. 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Güç Dengesine Genel Bir Bakış

15. yüzyılın ikinci yarısı ve 16. yüzyıl boyunca Osmanlılar, Avrupa ve Dünya güç sistematığı içerisinde hakim güç rolünü üstlenmişlerdir. Doğuda önce Akkoyunlular ve halefleri olan Safeviler batıda ise Kutsal Roma İmparatoru⁴⁰ unvanına sahip olan Avusturya Habsburglar'ı Osmanlılar'ın bu dünya hakimiyeti iddiasına karşı çıkmaya çalışmışlardı. Yaklaşık 150 yıllık bu dönem boyunca Osmanlılar, bahsedilen rakiplerine üstünlük kurdukları gibi, bu devletlerin müttefikleri olan veya tampon rolü üstlenen devletlerden batıda; Sırbistan'ı, Macaristan Krallığını, Bosna Krallığı'nı doğuda ise Karamanoğulları'nı, Memlûklüler'i ve Dulkadiroğulları'nı topraklarına katmışlardı. Böylece 16. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Osmanlılar, en büyük rakipleri olan Avusturya Habsburglar'ı ve Safeviler ile doğrudan komşu durumuna gelmişlerdi⁴¹. Kuşkusuz bu başarının elde edilmesinde Osmanlılar'ın güçlü merkezi yönetim yapısı, idarede stabilizasyonun sağlanmış olması, profesyonel olarak hizmet yapan merkezdeki Kapıkulu ordusu ve başarılı bir işlerliğe sahip tımar sistemi önemli rol oynamıştı.

Osmanlılar'a meydan okuyan bu iki güçten Safeviler ve Habsburg Avusturya'sı farklı yapıda devletlerdi. Safeviler, bulundukları coğrafyada muhalif ve yerel ittifaklara daha kapalı bir devlettir. Zira devletin ana karakteri olan Şia mezhebi ortaya çıktığı andan itibaren İslam Dünyası'ndaki kurulu düzeni değiştirmeyi amaçlamaktaydı. İran'ın komşuları olan Osmanlılar ve Özbek Hanlıkları Sünnî İslâm'ın mümessili devletlerdi. Bunun dışında, dünyanın siyasal ağırlığının doğudan batıya doğru kaydığı bu periyotta dış dünyayla özellikle Avrupa ile bağ kurması görece zor olan bir bakıma kendi iç dinamikleriyle varlığını sürdüren bir devlettir. Buna mukabil Avusturya için tam tersi bir durum söz konusuydu. Öncelikle devleti yöneten hanedan olan Habsburglar Avrupa'nın en köklü ve en prestijli bir hanedanıydı. Avusturya, Reform'dan sonra bile Batı Avrupa nüfusunun 2/3'ünü teşkil eden

³⁹ David Chandler, s. 281

⁴⁰ Charlemagne'nin 800 yılında Papa'nın elinden Roma İmparatorluğu tacını giymesıyla Kutsal Roma Germen İmparatorluğu Kurulmuştur. Başlangıçta Charlemagne'nin hükümrانlığında bugün ki Almanya, Fransa ve İtalya'yı kapsayan bu imparatorluk zamanla sadece bugün ki Alman topraklarını kapsar hale gelmiş, Almanya'da yerel prensliklerin güçlenmesiyle İmparatorluk mekanizması giderek sembolikleşmiştir. Bkz. (Herman Pinnow, *Almanya Tarihi*, çev. Fehmi Baldaş, İstanbul 1940, I, s. 17-22.)

⁴¹ Osmanlı Devleti'nin 16. ve 17. yüzyıldaki mücadele sahaları için Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700* çev. M. Tanju Akad, İstanbul 2007, s. 23-32.

Katolik mezhebine mensup olduğu gibi Avrupa’da Katolizm’in en büyük savunucusu ve bu inancı domine eden devlet konumundaydı⁴². Habsburglar, Avusturya dışında İspanya’da Belçika’da hüküm sürdükleri gibi en çok hanedanlar arası evlilik gerçekleştiren ve diğer hanedanlarında akrabalık bağı kurmak istedikleri bir aileydiler⁴³. Onların kurdukları bu hanedanlar arası evlilikler aynı zamanda İmparator unvanı taşıyan Avusturya’nın diğer Alman devletleri üzerindeki tesiri artırmaktaydı. Bir bakıma Avusturya Avrupa’da bir meşruiyet kaynağıyken İran, İslam dünyasının ekseriyetinde menfi bir imaja sahipti. Ayrıca, Avusturya dönemin jeopolitik kuşağın merkezinde yer almaktaydı ki, Rönesans’ın getirdiğı askeri, kültürel ve sosyal değişimlerden en çok etkilenen ama aynı zamanda faydalanan bir devlettir. Nitekim bu değişim merkezi konumundaki İtalyan Yarımadası’nın kuzey kısmı doğrudan veya dolaylı Habsburglar’ın denetimi altındaydı.

Osmanlılar içinde Batı bölgesi dolayısıyla Habsburg sınırı daha büyük önem taşımaktaydı. Osmanlılar için İran sınırında Meselâ Sokollu Mehmed Paşa gibi birçok devlet adamı için öncelikle tedâfüf gereksinimler ön plana geçerken “Kızıl Elma”⁴⁴ efsanesinin gerçekleşmesinin umulduğı yer Macaristan sınırıydı. 16. yüzyılın güç dengesi içerisinde Osmanlılar bu bölgede yeni kazanımlar elde edebilmek için oldukça gayret göstermişler nitekim Kanuni Sultan Süleyman’ın 1526’daki Mohaç Zaferinden sonra gerçekleştirdiğı 1529 Viyana, 1532 Alman, 1541 Budin, 1543 Estergon, 1566 Zigetvar Seferleri ile III. Mehmed’in Eğri Seferi ve Haçova Muharebesi’nde (Mezőkeresztes) bu uğurda Habsburg Ordularıyla karşı karşıya gelmişlerdi.

Bununla beraber 16. yüzyılda gerek Osmanlı ordusunun sayıca kalabalık olması ve savaşlarda kendi öz kaynaklarına dayanması ile Osmanlı tımarlı sipahilerinin dönemin meydan muharebelerine uygun olması buna karşın Avusturyalılar’ın hem ekonomik manada asker çıkarmada zorluk çekmeleri hem de heterojen unsurları barındıran farklı Alman prensliklerinin yardımıyla oluşan orduyu bir araya getirmeleri oldukça zordu. Bu yüzden Habsburglar 16. yüzyıl boyunca mümkün olduğı kadar Osmanlılar’ın karşısına çıkmamaya çalışmışlar ve kale savunmasına ağırlık vermişlerdir. Avusturyalılar, Osmanlı ordusu sefere çıktığı zaman genellikle kendi kale ve palangalarına kapanıyorlar, kışın bastırması ile beraber Osmanlı ordusunun geri dönmesiyle, yeniden açık alana çıkıyorlar ve genellikle Osmanlı himayesinde olan yerel Macar kuvvetlerine karşı başarılı oluyorlardı. Arşidük Ferdinand’ın

⁴² John Merriman, *History of Modern Europe*, I, Londra 1996, s. 139.

⁴³ Bekir Sıtkı Baykal Baykal, *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi* Otuz Yıl Savaş Devri, II/I, Ankara 1998, s. 15-16.

⁴⁴ Kanuni dönemi Kızıl Elma efsanesi için, Bkz. İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, haz. Murat Uraz, İstanbul 1968, s. 66-67.

başlattığı bu uygulama 1595’da Haçova Muharebesi’ne kadar diğer Avusturyalı hükümdarlar tarafından da tatbik edilmişti.

Osmanlılar ile Habsburglar arasındaki rekabette 16. yüzyıl boyunca hücum inisiyatifine sahip olan taraf Osmanlılar olmuş ve Habsburglar Osmanlılar’ın karşısına çıkmaya cesaret etmediler. 1593-1606 arasındaki uzun savaş, Osmanlılar’ın belki nicelik açısından hâlâ üstün olduklarını söylenebilir⁴⁵. Buna dönemin kaynaklarındaki⁴⁶ hayranlık belirten ifadelerden savaş materyalinde ve özellikle toplarda nitelik bakımından Habsburglar’ın gerisine düştüklerini kanıtlamaktaydı. Nitekim Osmanlılar savaşın sonlarına doğru yeniden fethettikleri (1605) Estergon Kalesi’nin ganimet toplarını incelemeye almışlardı⁴⁷. Osmanlılar’ın pek de parlak görüntü sergilemedikleri bu savaştan en azından mağlup ayrılmamalarını sağlayan en önemli faktör Osmanlı Devleti’nin Avusturya’ya göre çok daha kolay şekilde ihtiyacı olan kaynağı temin edebilmesiydi.

1606’da imzalanan Zitvatorok Antlaşması, Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasıydı. Antlaşma ile daha önce benzeri görülmemiş ölçüde uzun bir barış süreci başlamıştı. Hatta bu antlaşma ile iki devlet arasında ticaret serbestisi kabul ediliyor ve adeta Macaristan’ın ortak bir pazara dönüşmesi hedefleniyordu⁴⁸. Kuşkusuz iki devlet arasındaki husumetin ve sınır çatışmaları bu antlaşma ile tam olarak son bulmadıysa da 57 yıl boyunca sınırlarda büyük ölçekli bir hareketlik gözlemlenmişti.

Zitvatorok Antlaşması’nın getirdiği bu barış ortamının uzun sürmesi iki ana nedene dayanmaktaydı. Öncelikle iki devlette birbirlerinin güçlerinin farkındaydılar ve açılacak büyük ölçekli bir savaşın iki taraf içinde kardan çok zarar getireceğini 1593-1606’taki savaş ispatlamıştı. İkinci olarak her iki devlette ilgi alanlarını başka bölgelere yöneltmişlerdi. Habsburglar, 1618’den itibaren Avrupa’da yükselen mezhebi gerginliğin neticesinde patlak veren 30 Yıl Savaşları ile ilgi alanlarını Almanya’ya yöneltmişlerdi. 30 Yıl savaşlarından güç ve prestij kaybıyla ayrılan Avusturya 17. yüzyılın ikinci yarısında ise büyük bir yükselişe geçen XIV. Louis’in mutlak idaresindeki Fransa’sı⁴⁹ ile mücadeleye girişmişti. Osmanlılar ise 17. yüzyıl boyunca süregelen siyasi istikrarsızlık dışında dış politikada da Kazak meselesinden ötürü güvenlik önlemlerini kuzey bölgesinde yoğunlaştırmak zorunda

⁴⁵ Bkz. Halil İnalcık, “Türkler” *İA*, XII/II, 369.

⁴⁶ “Kırk yedi pare topların her biri birer hisara rehn olurç. Topların rengi sarı her biri ‘asel mumu misalleri dört canibinden kurup kalayı (Kanije’yi) muhasarada” *Topçular Katibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)* haz. Ziya Yilmazer, Ankara 2003, s. 257.

⁴⁷ Sadrazam Mehmed Paşa, Sultan I. Ahmed’in bu toparları mutlaka görmek isteyeceğini dile getirmiş ve toparlar Tophane-i Âmire yerine müşahaede amacıyla Saray-ı Âmire’nin önüne konulmasını isteyen bir telhis yazmıştı. Salim Ayduz, *Tophane-i Âmire*, Ankara 2006, s. 211.

⁴⁸ Mark L. Stein, *Osmanlı Kaleleri Avrupa’da Hudut Boylar çev.* Gül Çağalı Güven, İstanbul 2007, s. 23-26.

⁴⁹ Jacques Bainville, *Fransa Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul 1938, s. 209-210.

kalmışlardı. Kazaklar'ın sınır ihlalleri ve Karadeniz'i istila etmeleri özellikle Osmanlı-Lehistan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemişti⁵⁰. Osmanlılar, doğuda ise, kısa süreli barış dönemlerinin varlığına karşın IV. Murad döneminde yapılan Kasr-ı Şirin Antlaşması'na kadar süre gelen İran Savaşları ile uğraşmak zorunda kaldılar. Osmanlılar'ın 1645'te ise Girit Meselesi'nden ötürü Venediklilerle 24 yıl savaşmaları, Macaristan Meselesini ikinci plana itmişti.

Bu uzun süreli barışı Erdel Meselesi yüzünden bozulmuştu. İki devletin Erdel üzerindeki nüfuz mücadelesi, Köprülü Mehmed Paşa döneminde daha küçük çaplı bir Osmanlı harekâtına neden oldu ancak oğlu Fazıl Ahmed Paşa, Habsburglar'a karşı 1663 Nisan'ında sefere çıktı. Fazıl Ahmed Paşa 21 Safer 1074 (13 Eylül 1663'te) Uyvar'ı fethettiği⁵¹ gibi Neograd ve Leva kaleleri fethedildi. Sadrazam kışın tedbirleri aldıktan sonra 1664 yazında Yanıkkale üzerine yürümek isteğinden Raab Nehri'ni geçmek istemiş ancak ordunun nehri geçebilen kısmı Saint Gotthard mevkiinde Mareşal Montecuccoli tarafından mağlubiyete uğratıldı⁵². Buna karşın iki taraf muharebe öncesinde imzaladığı Vasvar Antlaşması yürürlüğe girdiğinden Uyvar Kalesi'nin Osmanlı'ya devri dışında iki taraf Zitvatorok Antlaşması'nın esaslarına dayalı bir barışa geri dönmüşlerdi⁵³.

2.2. Gerginliğin Arka Planı

Osmanlılar'ın, 17. yüzyıl boyunca yaşadığı dış sıkıntıların temelinde ne Lehistan'ın ne Venedik'in ne de İran'ın güçlü olması yatmaktaydı. Osmanlılar'ın sıkıntılarının asıl kaynağı kendi iç çekişmeleri bitmek bilmeyen saray entrikaları ve istikrarsızlıktı. Yoksa zaten kendileri de düşüşte olan bu devletlerin Osmanlı'ya kafa tutabilmeleri söz konusu değildi⁵⁴. Osmanlılar'ın 16. yüzyılın sonunda başlayan bu resesyon süreci 1650'lere kadar sürmüş ve Köprülüler'in iktidara gelmesi ile son bulmuştu. IV. Mehmed iktidardayken silik bir profil çizmekle beraber onun bütün yetkilerini kullanma hakkını Köprülü Ailesine vermesi devleti siyasi istikrarı yeniden yakalamasını temin etmişti. Köprülü Mehmed Paşa⁵⁵ ile başlayan bu yeni yükseliş eğilimi Fazıl Ahmed Paşa ile devam etmiş ve 1676'da bayrağı Köprülü Mehmed Paşa'nın evlatlığı ve damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa bu bayrağı devralmıştı.

⁵⁰ Yücel Öztürk, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar*, I, İstanbul 2004, s. 394- 409.

⁵¹ Ahmet Şimşirgil, *Uyvar'ın Türkler Tarafından Fethi ve İdaresi (1663-1685)*, Doçentlik Çalışması, İstanbul 1997, s. 64-67.

⁵² İvan Parvev, *Habsburgs and Ottomans Between Vienna and Belgrade (1683-1739)*, New York 1995 s. 23.

⁵³ Osmanlı Ordusunun aldığı bu küçük ölçekli mağlubiyetin temelinde Fazıl Ahmed Paşa'nın komuta hatası ve Osmanlı ordusunun nehir geçişlerinde yaşadığı kronik sınırlar yatmaktaydı. Bununla beraber Batılı kaynakların iddia ettiği gibi büyük bir hezimet değildi. Nitekim bu başarıya rağmen Osmanlı ile daha uzun bir savaşa cesaret edemediğinden İmparator Leopold muharebeden kısa bir süre önce imzalanan Vasvar Antlaşması'nı onaylamıştı. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/I, Ankara 2003, s. 412-413.

⁵⁴ Venedik, İspanya ve İngiltere'nin Okyanus ticaretine hakim olmaları ve Akdeniz ticaretinin eski ehemmiyetini kaybetmesiyle zayıflarken, Lehistan doğu komşusu Rusya'nın güçlenmesine ve kendi aleyhine engel olamıştı. J. Merriman, s. 182-183, 488-491.

⁵⁵ R.C. Repp, "Köprülü Mehmed Paşa" *El²* (İng), V, 256-259

Osmanlılar'ın kendi potansiyellerini yakalamaları Venedikliler'den Kandiye Kalesi'nin alınarak Girit'in fethinin tamamlanmasını (1669), IV. Mehmed'in Fazıl Ahmed Paşa ile beraber katıldıkları Lehistan seferinde Kamanıçe'nin fethini (1672) beraberinde getirmişti. Bu bağlamda Osmanlılar'ın yeniden kendilerini güçlü hissetmeleri ile Köprülü Mehmed Paşa ile beraber Macaristan sınırı hareketlenmişti. Nitekim Fazıl Ahmed Paşa'nın Uyvar seferinden sonrada bölge yeniden Osmanlılar için ana ilgi sahasına dönüşmüştü.

Bu temel bilgiler ışığında bakıldığı zaman, Osmanlı-Avusturya gerginliği, basit bir sınır anlaşmazlığı veya sadece Orta Macaristan'ın (Esasen Kuzey Macaristan) idaresinin kimin himayesinde yapılacağını belirleyecek siyasal bir çatışma değildi. Asıl mesele, Türk Cihan Hakimiyeti mefkuresinin yeniden canlandırılması ve bu iddia karşısındaki en güçlü siyasi muhalefet olan Avusturya'nın nasıl devre dışı bırakılabileceğiydi. Bu açıdan bakıldığında Orta Macaristan meselesi Viyana seferinin sebebi olarak değil ancak siyasi katalizörü olarak bakmak daha doğru olur⁵⁶.

Viyana Seferi'nin yapılış sebepleri değerlendirilirken, göz ardı edilmemesi gereken bir diğer hususta seferi tetikleyen psiko-soysal etmenlerdir. Babası Oruç Bey⁵⁷ Bağdat Kuşatmasında şehid düştüğü için Köprülü Mehmed Paşa'nın himayesinde devlet kademelerinde yükselen⁵⁸ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Köprülü Mehmed Paşa'nın kızıyla evlenmesine ve Köprülü Mehmed Paşa tarafından öz oğulları Fazıl Ahmed ve Fazıl Mustafa Paşalardan ayrı bir muamele görmemesine rağmen, evlatlık olarak yetişmenin psikolojik ezilmişliğini üzerinden atamadı. Kara Mustafa Paşa özellikle elde edeceği bir başarıyla kendinden önce sadrazamlığa getirilen Fazıl Ahmed Paşa'yı gölgede bırakacak bir icraat gerçekleştirmek istiyordu. Uyvar'ı fetheden Fazıl Ahmed Paşa, Yanıkkale veya bir başka mevkiinin alınmasıyla gölgede bırakılamazdı. Fazıl Ahmed Paşa'yı hatta Kanuni'yi bile gölgede bırakabilecek tek nokta Viyana'ydı⁵⁹.

Savaşın çıkmasının görünen yüzü olan Orta Macaristan anlaşmazlığının temelinde ise 1664 Vasvar Antlaşması ile bölgenin hakimi konumundaki Avusturyalılar'ın, Macar nüfusa yaptıkları dini ve kültürel baskı politikası yatmaktaydı. İmparator, 1663'ten beri Alman birliklerini savaş bahanesi Kuzey Macaristan'a sokmuş ve bu tarihten itibaren başta

⁵⁶ Osmanlı Devleti'nin bu dönemdeki politik düşünce tarzı için Bkz. Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, II, İstanbul 2000, s. 127.

⁵⁷ Hicri 1044 yılında doğan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın kuvvetli rivayete göre babası Oruç Bey adında bir tımarlı sipahidir. Mustafa Paşa dört yaşındayken Köprülü Mehmed Paşa'nın hanegisi olarak onun himayesine girmişti. Bir başka rivayete göre ise Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Derviş adlı bir sipahinin oğlu olup, on sekiz yaşına gelince Köprülü Mehmed Paşa'nın himayesine girmişti. Abdülkadir Özcan, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa", *DİA*, XXIX, s. 246.

⁵⁸ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın soyu ve sadrazamlık öncesi görevleri için Bkz. Ahmet Semerci, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslar arası Sempozyumu 8-11 Haziran 2000*, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Memleketi Yetişme Şekli Yükselmesi" Ankara 2001 s. 129-132

⁵⁹ Haluk Dursun, *Tuna Güzellemesi*, İstanbul 2004, s. 41-43.

Protestan Macarlar olmak üzere Macar vatanseverleri üzerinde büyük bir baskı politikası uygulamaya konulmuştu. Bu uygulamalara tepki gösteren Macar asilzâdelerinden Vesselinyiler, Zrinyiler, Rakoczyler, Nadasdyler, Frangipaniler, İmparator Leopold'e baş kaldırmışlar ve Erdel Kralı Apafy Mihál ve hatta Osmanlılar'dan yardım istediyseler de bu dönemde önce Girit, sonrasında Lehistan meselesine odaklanan Fazıl Ahmed Paşa, Avusturya ile ilişkileri bozacak bu harekete yanaşmadı. İsyanın asıl elebaşı olan Vesselenyi, 1667 yılı Mart ayında ölmüştü. Diğer asilerden hiç biri, onun liderlik vasıflarına sahip değildi. Kendi aralarında husumete düşerek, ardı ardına tutuklandılar, mahkemeye çıkartıldılar ve tüm suçu üstlerinden atmak için ellerinden geleni yapmalarına rağmen, idam edildiler: Nadasdy, 30 Nisan 1671'de Viyana'da; Zrinyi ve Frangipani aynı tarihte Neustadt'ta ve entrikaya dâhil edilmiş dördüncü kişi olan Stiryalı Tattenbach, yedi ay sonra, 1 Aralık'ta Graz'da idam edildiler. Yalnızca 1703-1711 arasında Büyük Macar İsyanına önderlik edecek olan Franz Rakoczy, annesinin arabuluculuğu sayesinde affedildi⁶⁰.

Macar isyan ateşini bu isimlerden sonra yakan isim Tökeli İmre⁶¹'dir. Tökeli İmre 1678'den itibaren Erdel Kralı Apafy Mihál'in de onay vermesiyle asi Macarlar'ın lideri olmuştu⁶². Fazıl Ahmed Paşa yerine sadrazam olan Kara Mustafa Paşa ise, asi Macarlarla ilişkilerini artırmış ancak Rusya'ya karşı Çehrin Seferi seferinden ötürü, Macarlar'ın daha uysal bir politika izlemesini istemişti⁶³. Batıda istediğini alamayan ve 26 Ocak 1679'ta imzalanan Nimegue Antlaşması ile Fransa'nın Batı Avrupa'daki üstünlüğünü kabullenen Avusturya kaybettiği prestijini kendi iç unsurlarına boyun eğdirerek geri kazanmak istemekteydi. Rusya ile barışın sağlanmasından sonra Kara Mustafa Paşa daha aktif bir politika benimsemiş ve 1680 yılında, İmparator Leopold'un Tökeli'nin adamları ile barış yapma teşebbüslerini Tökeli İmre'ye Bâbiâli'nin yardımını vaat ederek engellemeye çalışmıştı. Nihayet Tökeli'nin İstanbul'a gelen elçisi 5 Receb 1092'te (21 Temmuz 1681) padişaha sunmuştu. Bir yandan da Avusturya ile müzakerelerini devam ettiren Tökeli İmre 9 Nisan 1682'de mütarekeyi bozdu ve Temmuz 1682'de Osmanlılar ile Tökeli İmre arasında antlaşma yapıldı. Antlaşmaya göre Tökeli İmre, Kurcz (Orta Macar) Kralı olacak Osmanlı tarafından himaye edecek, buna karşın Osmanlı Devletine tabi' olacaktı⁶⁴. İki taraf birbirinin rızası olmadan İmparator ile anlaşmayacaktı. Anlaşmayı müteakip Budin Valisi İbrahim Paşa,

⁶⁰ Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, V, çev. Nilüfer Epçeli, V, s. 90.

⁶¹ Tökeli'nin babası olan Tökeli İstvan'da Orta Macar Kralı olup, 1670'de Avusturyalılar tarafından idam edilmişti.

⁶² Gülin Orcan, *Macaristan Prensi İmre Thököly*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 23-25.

⁶³ Zinkeisen, V, s. 92-93.

⁶⁴ Tökeli antlaşma sonrası padişaha itaatini arzettiği mektubunda meşhur "Muin-i Âl-i Osmanem itaat üzereyim emre, Kralı Orta Macarem ki namım Tökeli İmre" beyitini kullanmıştı. Mustafa Nuri Paşa, *Netayicül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, I-II, haz. Neşet Çağatay, Ankara 1992, s. 281.

Avusturyalılar'ın elindeki Honad ve krallığının merkezi konumundaki Kaşav ve sonrasında Fülele kalelerini ele geçirerek Tökeli İmre'ye teslim etti. Tökeli İmre'ye 17 Eylül 1682'de bir merasimle taç töreni yapıldı. Avusturya İmparatoru Leopold ise sulhun bozulması tehlikesine bağlı olarak Orta elçi Kont de Carpara'yı yolladı. Elçi padişahın izniyle 4 Cemaziyevvel 1093'de (10 Haziran 1682) Vasvar Barışı'nın yenilenmesi için görüşmelere başladı.

Ancak Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, barış yenileme yanlısı değildi. Avusturya elçisi ile görüşmek üzere yeniçeri ağası, reisülküttab ve çavuşbaşını görevlendirdi. Buna karşın sadrazam Avusturya elçisi Kont de Carpara'ya, barışın yenilenmesi için Yanıkkale'nin verilmesini talep etti. Tabii böyle bir teklif ne kabul edilebilirdi ne de Avusturya Elçisinin böyle bir yetkisi vardı. Avusturya elçisi sadrazamın bu talebine şu şekilde karşılık verdi: “Beni Çasarım sulhu yenilemek için gönderdi, yoksa mal ve memleket ver demedi; siz ise sefer kapısını açtınız, üzerimize asker çektiniz. Nâhak yere bu kadar kan dökmek Allah'tan reva mıdır ? Ben Çasarıma ne yüzle varayım ?”⁶⁵ diye mukabele eyledi

Avusturya elçisi Kont de Carpara Bu sefer Şeyhülislâm Ali Efendi'ye danışarak “İslâm şeraiti üzere boğazına bez bağlayıp aman diyene kılıç olur mu ? Üzerine sefer caiz midir ?”⁶⁶ diyerek ve Şeyhülislam Ali Efendi'nin elçinin görüşleriyle örtüşen fetvasına rağmen Kara Mustafa Paşa, fetvayı umursamadığı gibi ve elçiyi hapsetti.

Bunun üzerine 1682 sonbaharında sefer kararı çıkma kararı alındı ve padişah ve sadrazamın önderliğindeki ordu Edirne'ye ulaştı. 1682 Aralık ayında yapılan görüşmelerde sonuç vermeyince 22 Muharrem 1094'te (20 Ocak 1683) elçiden son kez Yanıkkale'nin teslimi istenince elçi “Kale kılıç ile alınır yoksa söz ile kale verilmez” diyerek bu öneriyi reddetti. Bunun üzerine bugün Macaristan'a bakar bir şekilde tuğlar dikilerek sefer resmen ilân edilmiş oldu.

2.3. Osmanlı Ordusunun Sefer Güzergâhı

Ordu-yı Hümâyün kışı Edirne'de geçirdikten sonra, 3 Rebiü'levvel 1094 (1 Nisan 1683) Avusturya seferi için harekete geçildi. Osmanlı ordusu, Viyana'ya kadar ki yürüyüşünde toplam 56 menzilde konaklamıştı. Geleneksel olarak “Orta Kol” olarak adlandırılan yürüyüş güzergâhını takip eden Osmanlı ordusu bu yürüyüşünü 105 günde tamamladı. Osmanlı Ordusu yürüyüşü sırasında sırasıyla şu menzillere uğramıştır⁶⁷:

- 1) Kemal Çayırı (1 Nisan 1683)
- 2) Cizr-i Mustafa Paşa (2 Nisan 1683)

⁶⁵ Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Tarih*, I, neşr. Ahmed Refik İstanbul 1928, s. 758.

⁶⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/I s. 438 .

⁶⁷ Meryem Kaçar Erdoğan, *II. Viyana Kuşatması*, Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 44-51.

- 3) Harmanlı (4 Nisan 1683)
- 4) Uzuncaova (5 Nisan 1683)
- 5) Kayalı (6 Nisan 1683)
- 6) Papaslı (7 Nisan 1683)
- 7) Filibe (8 Nisan 1683)
- 8) Tatarpazarı (12 Nisan 1683)
- 9) Saruhanlı (13 Nisan 1683)
- 10) Espas Köprüsü (14 Nisan 1683)
- 11) Yeniköy (14 Nisan 1683)
- 12) İhtiman (15 Nisan 1683)
- 13) Ormanlı Köyü (16 Nisan 1683)
- 14) Yeni Han (16 Nisan 1683)
- 15) Sofya (17 Nisan 1683)
- 16) Halkapınar (20 Nisan 1683)
- 17) Sarıyurd (21 Nisan 1683)
- 18) Şehirköy (22 Nisan 1683)
- 19) Musa Paşa Palangası (23 Nisan 1683)
- 20) Niş (24 Nisan 1683)
- 21) Aleksinaç (26 Nisan 1683)
- 22) Kınalıoğlu Çiftliği (27 Nisan 1683)
- 23) Yagodina (28 Nisan 1683)
- 24) Bataniçe (29 Nisan 1683)
- 25) Hasan Paşa Palankası (30 Nisan 1683)
- 26) Kolar (1 Mayıs 1683)
- 27) Hisarcık (2 Mayıs 1683)
- 28) Belgrat (3 Mayıs 1683)
- 29) Lika (24 Mayıs 1683)
- 30) Barka (25 Mayıs 1683)
- 31) Metrofça (26 Mayıs 1683)
- 32) Milofça (29 Mayıs 1683)
- 33) Tıvornik (30 Mayıs 1683)
- 34) Vilkovar (31 Mayıs 1683)
- 35) Dal Palankası (1 Haziran 1683)
- 36) Ösek (2 Haziran 1683)

- 37) Darde Palangası (16 Haziran 1683)
- 38) Perinvar (17 Haziran 1683)
- 39) Mihac (18 Haziran 1683)
- 40) Batosek (19 Haziran 1683)
- 41) Seksar (20 Haziran 1683)
- 42) Pakşe (21 Haziran 1683)
- 43) Kotvar (22 Haziran 1683)
- 44) Cankurtaran (23 Haziran 1683)
- 45) Bakişte (24 Haziran 1683)
- 46) İstolni-Belgrat (25 Haziran 1683)
- 47) Mori (28 Haziran 1683)
- 48) Kerburuk (29 Haziran 1683)
- 49) Per (30 Haziran 1683)
- 50) Yanikkale (1 Temmuz 1683)
- 51) Raabca Nehri Menzili (8 Temmuz 1683)
- 52) Ovar Kalesi (10 Temmuz 1683)
- 53) Fota (11 Temmuz 1683)
- 54) Vandalık (12 Temmuz 1683)
- 55) İşikel (13 Temmuz 1683)
- 56) Viyana (14 Temmuz 1683)

Söz konusu 56 menzil içerisinde büyük yerleşim merkezleri olan Filibe (Plovdiv), Sofya, Niş, Belgrat, Ösek, İstolni-Belgrat ve Yanikkale’de ordu belirli bir süre dinlenmeye çekilmişti. Bununla beraber bu menziller içinde en uzun süre kalınan (3-24 Mayıs 1683) Belgrat’ta orduya önemli sayıda yeni birlik iltihak ettikleri gibi Sultan IV. Mehmed’de burada kalarak Viyana Kuşatmasının sonuna kadar burada ikamet etmişti. Sadrazamı son kez Tuna’nın karşı yakasında iki kez Zemun sahrasında ziyaret eden IV. Mehmed yeniden Belgrat’a dönmüştü. Bir diğer önemli menzil olan ve iki hafta kalınan (2-16 Haziran 1683) Ösek’te (Esseg) orduya yeni katılımlar olduğu gibi Tökeli İmre de burada sadrazam tarafından kabul edildi⁶⁸.

⁶⁸ Tökeli İmre Ösek’e geldikten sonra, sadrazam tarafından kabul edilmiştir. Sadrazamın sefer hakkında fikrini sorması üzerine, Orta Macar Kralı Viyana üzerine yürümenin fayda getirmeyeceğini ve çok riskli olduğunu bunun yerine Macaristan’daki kalelerin fethinin tamamlanmasının daha doğru olacağını savunmuştu. Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükseliş ve Çöküş Tarih III*, çev. Özdemir Çobanoğlu, Ankara 1980 s. 40-42.

Osmanlı ordusunun son toplanma yeri İstolni-Belgrat'tı. Ordu İstolni-Belgrat'a 29 Cemaziyevvel 1094'te (25 Haziran 1683) törenle kente varmış ve Kırım Hanı Murad Giray ve ordusu burada törenle orduya iltihak etmiş ve padişahın izin verdiği Yanıkkale yerine Viyana'ya yürünmesi fikrini Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa ilk kez burada açıkça dile getirmişti⁶⁹. Sadrazamın bu önerisine ordu divanına katılan diğer devlet ricali ses çıkarmazken Kırım Hanı Murad Giray bu fikre muhalefet etmiş ve Avusturya İmparatorunun Çasar (Sezar, Kutsal Roma İmparatoru) unvanına dikkat çekerek temkinli davranılarak bu yıl Komaron ve Yanıkkale'nin fethedilmesini ordunun kışı sınırda geçirerek ertesi yıl Viyana üzerine yürünmesini teklif ettiyse de sadrazam Murad Giray'ın bu çıkışından hoşlanmadı. Divan dağıldıktan sonra Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa'yı yanına çağırarak ancak İbrahim Paşa'da Murad Giray gibi bu yıl Yanıkkale ve Komaron'un alınmasını kış boyunca da Tatarlar'ın Avusturya'ya akınlar düzenlenmesini ve ertesi yıl sefere çıkılmasını teklif edince sadrazam İbrahim Paşa'ya kızdı ve onu bunaklıkla itham etti⁷⁰. Sadrazam, bu olaydan sonra İstolni-Belgrat'ta son katılımların gerçekleşmesinin tamamlanmasını beklemiş ve Yanıkkale'ye doğru yürüme emri verilmişti. Düşman sınırına yaklaşılmamasından ötürü Osmanlı ordusu İstolni-Belgrat'tan sonra emniyet düzeniyle ilerledi ve Temmuz'da Yanıkkale'ye vardı.

Osmanlı Ordusunun ilerleyiş düzenine genel olarak baktığımızda 2. Viyana Seferi'nin çok hızlı ve iyi gerçekleştirilmiş bir harekât olduğu söylenebilir. Kanuni Sultan Süleyman'ın 27 Eylül tarihinde Viyana'ya, Fazıl Ahmed Paşa'nın 15 Ağustos'ta Uyvar'a, Sultan III. Mehmed'in ise 21 Eylül'de Eğri Kalesi'ne ulaştığı göz önünde tutulursa 1 Nisan'da sefere çıkan ordunun 14 Temmuz gibi erken bir tarihte Viyana'ya ulaşması Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın ne kadar dirayetli bir komutan olduğunu ve Osmanlı Sefer lojistiği sisteminin ne kadar başarılı işlediğini kanıtlamaktadır.

⁶⁹ Sadrazamın o ana kadar fikrini net açıklamamasına sebep olarak ordu içindeki iki önemli isim olan Defterdar Ahmed Paşa ile Uzun İbrahim Paşa'ların asıl düşüncelerini anlamak isteğinin yattığı düşünülmektedir. D. Kantemir, a.g.e. s. 45

⁷⁰ Silahdâr Tarih, II, 29-30 .

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ VİYANA KUŞATMASI

1. AVUSTURYALILARIN KUŞATMA ÖNCESİ HAZIRLIKLARI

1.1 Müdafaa Öncesi Viyana'nın Organizasyonu

Türkler'in Haziran ayı içerisinde Macaristan Ovasında belirmeleri Avusturya idari mekanizmasında başlangıçta fazla bir endişe uyandırmamıştı. Kuşkusuz bunda geçmiş dönemlerdeki Osmanlı-Habsburg siyasi ilişkilerinde benzeri durumlarının yaşanmış olmasının getirdiği bir tür psikolojik da bağısıklığında etkili olduğu savunabilir. Nitekim Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatında 1529'da 1532'de 1541'de, 1543'te, 1566'da III. Mehmed döneminde 1596'da, III. Mehmed döneminde 1663-1664'te de Avusturyalılar benzeri korkuları yaşamışlardı. Bu harekâtlardan sadece 1529'da imparatorluk payitahtı olan Viyana önlerine Türkler gelmiş bu harekâta mevsimin çok geç bir tarihinde gerçekleştiği için kuşatma teşebbüsünün fetih amaçlı olmaktan çok göz korkutmak amaçlı olduğu anlaşılmıştı⁷¹. Bu bağlamda başlangıçta Türkler'in Macaristan operasyonları başlangıçta fazla endişe yaratmamıştı. Ancak Türk Ordusunun Budin'i geçmesi ve Başkomutan Charles de Lorraine'nin Yanıkkale'ye (Győr, Raab) bir miktar takviye yaptıktan sonra çekilmesi, Türk ordusunun da İstolni-Belgrat'tan hareketle 1 Temmuz'da Yanıkkale'ye varması Viyana'da korkuyu artırmıştı. Türk ordusunun hızını kesmek amacıyla Haziran başında harekete geçen Uyvar Kalesi üzerine General Markoş'u yolladıysa da kale muhafızı Arnavut Hasan Paşa düşmana iyi direnmiş ve Yanova, Eğri (Eger/Erlau), Özü, Bosna Beylerbeyliklerine bağlı birliklerin desteğinin gelmesi üzerine Avusturyalı birlikler geri çekilmesi moralleri bozmuştu. Özellikle Nitekim Raab Nehri'nin aşılması ve Petronell'de Avusturyalı birliklerinin yenilmesi korkuyu arttırmıştı. Raab, Kutsal Roma İmparatorluğu ile Habsburg Macaristan'ı arasındaki sınır konumundaydı ve Raab Kalesi'nin ötesi Avusturya anavatanı olarak görülüyordu. Nitekim 1664'teki harekâta da Türkler Raab'ı geçtikleri zaman Mareşal Raimondo Montecuccoli Saint Gotthard'a Fazıl Ahmed Paşa'nın ordusunu durdurmayı başarması⁷² Raab'ı psikolojik bakımdan da önemini göstermekteydi.

Kırsal alanda bunlar yaşanırken Viyanalılar'ın ise müdafaa hazırlıklarıyla ilgili ciddi problemleri vardı. Öncelikle Charles de Lorraine ile diğer hükümet yetkilileri arasında derin fikir farklılıkları bulunmaktaydı. Charles de Lorraine'nin topçu ile piyadeyi şehrin müdafaası için bırakmış, süvarilerle beklemeye koyulmuştu. Bu karar Savaş Konseyi'nin bazı üyelerince

⁷¹ I. Viyana kuşatmasının tesirleri için Bkz. Rubina Möhring Herold, *Türk Viyana*, çev. Müjdat Karayerli, İstanbul 1993, s. 31-32.

⁷² Nicolae Iorga, *Osmanlı İmparatorlu Tarihi*, IV, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005, s. 111-113.

hoş karşılanmamış ve ordunun üç ana unsurunun yeniden bir araya getirilerek Viyana mintikasının tamamının korunması istenmişti. Buna karşın Charles de Lorraine'nin kararı değişmemiştir.

Şehrin bir diğer problemi hâlihazırdaki muhafız garnizonun küçüklüğüydü. Takviye yapılmadan önce şehri korumakla görevli 2.000 kadar asker bulunmaktaydı. Bir başka önemli problem ise kale savunması için kullanılacak olukların oluşturulmasıydı. Ayrıca direnişin organize edilebilmesi için gerekli halk örgütlenmesi tamamlanamamıştı.

Bütün bu eksikliklerden daha önemlisi Viyana'da bir kargaşa ortamının yaşanıyor olmasıydı. Şehri ve hatta imparatorluğu idare etmesi gerekenlerin büyük çoğunluğu can derdine düşmüş ve şehir büyük bir kaosun içine girmişti. Özellikle soylu sınıf Linz, Passau hatta Münih gibi daha güvenli bölgelere göç etmeyi düşünüyordu. Nitekim Türk ordusunun Yanıkkale'ye ulaşması İmparator Leopold'u da tedirgin etmiş, kendisi de ciddi ciddi Viyana'dan ayrılmayı düşünmeye başlamıştı. Nitekim Türk Ordunun Yanıkkale'ye ulaşmasından bir gün sonra, Macar Kraliyet alâmetlerinin taşınması ilgili imparatorun imzasını taşıyan kararname, o güne kadar yazılı bir emir gelmedikçe bu alâmetleri başka bir yere götürmeyi reddeden Kont Erdödy ve Kont Zichy'e gönderilmişti. Bu alâmetler Pressburg'a (Brastivlava'ya) gönderilmişti.

Halkın genel ruh hali de imparatorlardan fazla farklı değildi. Özellikle Cizvit tarikatlarına karşı korkunç bir kin duyulmaktaydı ki bu kinin temelinde özellikle bu tarikat mensuplarının karşı reformasyon hareketi ile Macar nüfusu Katolikleştirmeye⁷³ çalışmaları ve savaşın kıvılcımını ateşlemeleriydi. Nitekim bu tepki fiiliyata da yansımış ve kalabalık toplanarak Piskopos Sinelli'nin camlarını kırmışlardı⁷⁴. Halk bir yandan da canını kurtarmak için çaba sarf ediyor ve Viyana'yı terk ediyordu. Ancak şehrin sivillerden tamamen şehirden ayrılması Viyana'nın savunmasının çökeceği anlamına geldiği için İmparatorluk kabinesi olaya el koydu. Öncelikle Viyana'nın Linz tarafına doğru giden ormanlık yolu kapatılacak ve sivil unsurlara geçiş yasaklanacaktı. Ayrıca, Viyana içindeki evlerde sayım yapılacak ve yabancı kökenli olanlar şehir dışına çıkartılacaktı. Ayrıca çoğu sözde Macaristan'ın piskoposları din adamları da şehrin savunmasına yardımcı olacaklardı. (Tıpkı imparator gibi din adamları da hakimiyetlerinin olmadığı halde Macaristan'da unvanlarını kullanmaya devam etmişlerdi) Şehirde kısa bir süreliğine akl-ı selim geri kazanılmıştı.

⁷³ 30 Yıl Savaşlarından mağlup olan Avusturya tek çare olarak doğuya doğru yönelmek zorunda kalmış bu durumda Protestan Macarlar üzerindeki siyasi ve dini baskının artmasına neden olmuştur. Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*, çev. Ertürk Demirel) Ankara 2004, s. 128.

⁷⁴ Thomas M. Barker, *Double Eagle and Crescent*, New York 1967, s. 243.

Ancak 12 Receb 1094'te (7 Temmuz 1683) gelen bir haber Viyana'yı bu kez daha da şiddetli bir şekilde sarsılacaktı. Zira Charles de Lorraine'nin komutasında bulunan Yanıkkale ve Rabinz arasındaki az sayıda Alman askeri birliği, yukarıda bahsedildiği üzere mücadele etmeden hemen geri çekilmiş ve 7 Temmuz'da Leitha Nehri kenarındaki Petronell'de ana ordunun önünden giden Kırım Tatarları'nın taarruzu ile büyük bir mağlubiyete uğramışlardı⁷⁵. Bu haber Viyana'ya ulaşınca bir anda heyecan arttı. Dedikodu gazetesinin haberleri durumu daha kötüleştiriyor, Charles de Lorraine'nin ordusunun çarpışmada tamamen imha edildiği ve Viyana'yı savunacak kimsenin kalmadığı söylentisi yayılıyordu. Kırım Tatarlarının Tuna'nın güneyinden dolaşarak yaptıkları akınlar korkunun daha da büyümesine neden oldu. Nitekim mobilite üstünlüğüne sahip Tatar akıncılarının barikat konumundaki Alföld Adası'nı aşmaları ve önlerinden birçok kişinin kaçarak Viyana'ya sığınması şehrin yerli halkı arasındaki korkuyu artırmıştı.

Viyana'ya da asıl korku ise İmparator Leopold'un şehirden ayrılması ile başlamıştı. Osmanlılar ise kuşatmanın başladığı İmparator'un şehirden ayrıldığına farkında değillerdi⁷⁶. İmparator, 7 Temmuz 1683 günü, türlü yakınmalar içerisinde akşamleyin 20'de bütün saray eşrafiyla beraber imparatorluk merkezinden ayrılmış ve Viyana'ya üç günlük mesafedeki Linz'e geçmişti⁷⁷. İmparator'un Prag ve Münih gibi güvenli ve büyük iki şehir dururken Linz'i seçmesi ilginç bir seçim gibi gözükse de imparatorun bu tercihi normal karşılanmalıdır. Zira Prag'taki Slav kökenli nüfus imparatorun uygulamalarından hoşnut olmadığı gibi Bohemya bölgesi, 1618'teki 30 yıl savaşlarını ateşleyen Protestan isyancıların vatanıydı ve koyu bir Katolik olan Leopold için güvenli değildi. Münih ise Bavyera Elektörlüğü'nün merkezi olup, asıl Avusturya topraklarından değildi. Her ne kadar İmparatorun etnik ve mezhebi bakımdan bölge insanı ile hiçbir ayrılığı olmasa da Bavyera Prensi Max Emmanuel'in ordusuna Viyana yardım için sefer hazırlıklarına başlama emri verdiği sırada imparatorun burada ikamet etmesi düşünülemezdi.

İmparatorla beraber şehirden kaçan toplam nüfusun 60.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. İmparator ile bütün Hoffburg'ta yer alan saray mensupları aynı gün yola çıkmışlardı. Ne kadar uygun sandal, araba, vagon ve at varsa ve ne kadar yol varsa hizmetliler ve atanmışlar hızlı adımlarla yürümekteydi. Taşıma sektörü ile ilgili bir karaborsa oluşmuş, atlar, koşum takımları hatta yük taşıyıcı çocuklar kiralanıyor ve normal zamanda ödenen

⁷⁵ Raab'tan çekilmekte olan Avusturya artçı birlikleri Nureddin Sultan'ın önderliğindeki Tatarlar'ın ani saldırısı karşısında Petronell'de bozguna uğradılar. E. Yzb. Alâettin – E. Yzb. Cavit, *İkinci Viyana Muhasarası*, İstanbul 1933, s. 11.

⁷⁶ “Meğer kralları ise asker-i İslâm Beç'e gelmezden on gün mukaddem bir mikdâr âdemiyle Linse nâm şehrine firâr itmiş içinde baş ve bûğ olanlar dahi bu bâdda bir cevâb virecek söz bulamadıklarından bizim iki günden berü hayli âdemimiz öldi”. *Vekayi-i Beç*, vr. 49a.

⁷⁷ Cevat Üstün, 1683 *Viyana Seferi*, Ankara 1941, s. 54-55.

rakamların 10 misli ücretlere kiralanıyordu. Yıllarca lüks içerisinde yaşayan ve her türlü teçhizata sahip bu zümrenin şehri terk etmesi saray sınıfının kozmopolit yapısı ile alâkalıydı.

Viyana'daki bu kargaşa ortamına son vermek ise Viyana'nın cesur Belediye Başkanı Liebenberg ve arkadaşlarına düşmüştü. Yine 12 Receb 1094'te (7 Temmuz 1683) imparator adına Viyana'nın önderliğine Kont Rüdiger von Starhemberg getirilmişti. Margraf Hermann ve bazı Saray Savaş Konseyi üyeleri de Liebenberg'in konseyine katılarak şehirdeki kargaşayı önlemeyi çalışıyorlardı. Bu tarihten 12 Eylül 1683'e kadar geçen sürede Liebenberg direnişin sivil kanadını üstlenmiş, Rüdiger von Starhemberg ise askeri kanadın başında yer almıştı. İmparator tam yetkiyle donattığı Starhemberg'e bu vazifesinde kendisine yardım için Kont Kaplirs'i görevlendirmişti. Kaplirs yaşlı bir Çek asilzâdesiydi ve tecrübeli bir askerdi. Kaplirs aynı zamanda Gizli Güvenlik Teşkilatının başında olacaktı ki bu kurum sivillerin ihtiyaçlarına yönelik işlerle uğraşmaktaydı. Aslında Yaşlı Zdenko Kaplirs Viyana'da kalıp bu strese katlanmak istemiyordu. Zira vücudunun sıhhati de buna müsait değildi. Nitekim İmparator Leopold'e bu konuda bir mektup yazmış ve vazifeden affını rica etmişti. Ancak onun organizasyon yeteneğine güvenen Leopold buna izin vermemişti⁷⁸. Leopold'un ne kadar haklı olduğu Kaplirs'in kendisi bizzat ispat edecekti. Bu yaşlı Çek asilzâdesi Belediye Başkanı Liebenberg'le beraber şehrin tahkimatı ve gerekli erzakların temini için her türlü çabayı sergilemiş ve 11.000 askerin yanında 6.000 kadar da silahlı sivil milis şehrin savunması için vazife almışlardı⁷⁹.

İmparator tarafından sözde “Geride Bırakılan Saray Savaş Konseyi'nin” de başında bulunan Margraf Hermann von Baden' de İmparatorun izinden Linz'e gitmeyi tercih edip Viyana'da kalmayınca, bu kurumunda yönetimi Kaplirs'in eline geçmişti. Buna karşın hem Gizli Güvenlik Teşkilatı hem de Saray Savaş Konseyi, Starhemberg'in yüksek denetimi altındaydı ve onun nihai emirlerinin dışına çıkılması kesinlikle yasaktı.

1.2 Osmanlı Ordusunun Yanıkkale'den Viyana Yürüyüşü

Osmanlılar'ın sefere çıkmadan önce Avusturya Büyükelçisi Kont de Carpara'dan istedikleri Yanıkkale önüne gelindiğinde Sadrazam, bir kez daha görüşünü açıklamak üzere divanı toplamış kendisinin hedefinin Viyana'yı (Beç) ele geçirmek olduğunu yeniden dile getirmişti. İstolni-Belgrat'taki ordu divanından beri Sadrazamla arası bozuk olan Kırım Hanı Murad Giray bu toplantıya katılmamış, buna karşın sadrazamın bu kararına rical-i devletten sadece Budin Valisi Uzun İbrahim Paşa karşı çıkmaya cesaret edebilmişti. Yaşının da verdiği çelebiliğe isnat ederek misaller veren İbrahim Paşa, sadrazama seferden vazgeçmesi hiç

⁷⁸ Barker, s. 246.

⁷⁹ John P. Spielmann *The City and Crown, Vienna and Imperial Court 1600-1740*, Indiana 1993, s. 150.

değilse Yanıkkale bu yıl alındıktan ve Tatarlar düşmanı hırpaladıktan sonra kışın Budin’de geçirilmesini ertesi yıl Viyana üzerine yürünmesini teklif etmişti⁸⁰.

Kuşatmaya muhalif tavır sergileyen Uzun İbrahim Paşa’ya bağlı birlikler Yanıkkale önlerinde bırakıldı ve ordu Rayçe Irmağı üzerine kurulan bir köprü vasıtasıyla 13 Receb 1094’te (8 Temmuz 1683) nehrin karşısına geçti⁸¹. Osmanlı ordusu ilerlerken Habsburg birlikleri ile çatışmalar yaşanmaktaydı. Kara Mehmed Paşa’ya bağlı birlikler yol üzerinde Uyvar denilen bir palankayı ele geçirmişler ve önemli miktarda erzak ele geçirmişlerdi. Buna mukabil Tatarlar, ele geçirdikleri malzemeleri kullanmaktan ziyade imha etmeyi tercih etmekteydiler. Tatar akıncılar çok geniş sahalara yayılmışlar ve Viyana’nın bile ötesine güney cenahından geçerek Dornbach, Klosterneuburg ve hatta Tulln’a kadar ulaşmışlardı. Tatarlar’ın Ögeday Han’dan⁸² beri barbarlıklarına dair efsaneler Avusturyalı köylüleri korkuya gark etmekteydi. Bu yüzden nizami ve batı tarzı bir askeri modelle savaştan aslî Osmanlı kuvvetlerine nazaran Tatarlar’dan daha çok korkulmaktaydı. Nitekim kuşatma sırasında da gerek Viyana’nın banliyölerinde gerekse de komşu vilayetlerde Tatar akınları etkisini hissettirmişti. Her ne kadar önlem maksadıyla bazı barikat noktaları oluşturulduysa Viyana’nın güneyinden dolaşan Tatar akıncıları karşısında bu müdafaa tedbirleri fazla yararlı olmamıştı.

Asıl Osmanlı kuvvetleri, Yanıkkale’den ayrıldıktan sonra önemli bir duraksama yaşamadan Viyana’ya doğru ilerlemişlerdi. 8 Temmuz’da Raabca Menziline üç saatlik bir yürüyüş ile varmayı başaran ordunun en büyük problemi köprülerin henüz yapılmamasıydı ki normal şartlarda bölge düşman arazisi içerisinde yer aldığından ihtiyatlı davranılmak zaruri hale geliyordu. Özellikle Raabca (Raabnitz) suyu geçilirken büyük zahmetler çekilmişti. Nitekim nehir geçilirken olası bir saldırının engellenmesi için Yeniçeri Ağası ve bir miktar

⁸⁰ “Yanıkkale önündeki meşveret İstolni-Belgrat’taki kararın kesin hale gelmesinden ibarettir. Herşeye rağmen Avrupa’nın siyasî konjonktürünü iyi bilen Uzun İbrahim Paşa sadrazama her işin kenardan başladığını anlatan bir hikayeyi anlattıktan sonra şunları söylemiştir: “Bu bâbda sizlere dahi elzem olan bu kal’anın (Yanıkkale) ibtidâ’ feth ü teshirine mübâseret ve Tatar-ı gâret-gerâmı bir mikdâr ‘asâkir-i cerrâr ile memâlik-i küffâra tahrîb-i bilâd için müsâra’at itdüp, inşâ’llahü te’âlâ bu kal’anın muhâfazasına kifâyet mikdârı muhâfazacı ta’yîn ve kendünüz dahi eyyâm-ı şitâyı Budun’da güzerân eylemek üzere ‘azîmet idersiniz. Melâ’n-i hâsirinden gereği gibi ahz-ı intikâm olduğundan mâadâ dil-hâhınız üzere râgıb olup inşâ’llahü te’âlâ me’mul u melhûzdan bîrûn dîn ü devlete hizmet olunmuş olur, yohsa bu kal’a bunda bu üslûb üzere durup ve sâ’ir Beç’e varınca dahi çep ü râstında ve esnâ-i tarikda olan palankalar dest-i düşmende iken, bunları girü bîragup, Beç kal’asını muhasara sevdâsiyle ‘azîmet itmek re’yi müstahsen değildir”. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyât Tahlil ve Metin*(1066-1116/1656-1704) haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, s. 147.

⁸¹ “Yevm-i mezburda sa’âdetlü sâhib-i devlet efendimiz hazretleri tulû’-ı şemsden buçuk sâ’at sonra alay-ı şevket-nümâ birle Yanık menzîlinden hareket ve kendü himmet-i aliyyesiyle bina olunan köprüden ubûr ve Rayçe suyu üzerinde olan cisrden murûr idüp otağ-ı âlîlerine tevcih-i inân-ı azîmet buyurdu ve asker-i İslâm-ı zafer-i makrûn hadd-i ta’bir ü takrirden bîrûn ve manend-i encüm ve rîk mertebe ‘adüvv-i ahsâdan efzûn olmağın bugün köprülerden ubûr iderken hayli usret çekdiler yine el-hamdu lillâh çendân kimesneye zarar-ı tertîb eylemedi ve telhîs ağa rîkâb-ı hümâyûnı şehriyârîye bu menzilden rû be-râh kıldır”. *Vekâyî name (Vekâyî-i Beç)*, *Metin-Değerlendirme*, haz. Mehtap Yılmaz, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007, vr. 46a.

⁸² Moğollar’ın ünlü komutanı Sabetay, 1241’de ordusu ile Viyana önlerine kadar gelmiş ancak bu sırada Ögeday Han’ın Karakurumda vefat etmesi üzerine Moğol ordusu düşmekte olan Viyana önlerinden çekilmiştir. George Childs Kohn, *Dictionary of Wars*, New York 1999, s. 310.

Rumeli neferi balyemez ve kolomborno toplarıyla metrislerde beklemiş ve Tımişvar Muhafızı Ahmed Paşa, Bosna Muhafızı Hızır Paşa ve Silistre Mutasarrıfı Mustafa Paşa köprü yapımıyla görevlendirilmişti. Hatta Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa çadırını köprüye yakın bir yere kurdurarak inşaatla yakından ilgilenmişti⁸³. Her şeye rağmen Petronell yakınlarındaki galibiyet Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın moralini artırdı ve Osmanlı ordusu önemli bir dirençle karşılaşmadan nehrin karşısına geçmişti. Osmanlı ordusu Raabnitz'i aştıktan sonra, Viyana yolu üzerindeki küçük kaleler üzerine yoğunlaşmıştı. Osmanlılar ele geçirdikleri birçok palanga dışında orta boyutlu bazı kaleleri fethettiler. Osmanlılar en azından Yanıkkale'nin arkasında yer alan tahkimatları temizlemeyi esas almışlar ve öncelikle Tata (Totis) Kalesi ele geçirilmişti ki bu kale, Komarom, Estergon ve İstolni-Belgrat üçgenini tam ortasıydı. Tata'nın muhafazası için Mehmed Bey ve 500 Tımişvarlı piyade memur edildi⁸⁴. Bu kalenin fethinden sonra Yanıkkale'nin güneyinde yer alan ve bir başka orta boyutlu kale olan Papa Kalesi Şam Valisi Vezir Hüseyin Paşa ve Eğri muhafızı Ali Paşa tarafından fethedildi. Bu kale 1594'te de ele geçirildiyse de daha sonra kaybedilmiştir. Kalenin fethinden sonra Zigetvar Beyi ve 400 İstolni-Belgrat süvarisi kalenin muhafazası ile görevlendirilirken kalede esir bulunan 47 esir askerde kurtarıldı. Bu esirlere birer kıyafet verilerek moralleri yükseltildi⁸⁵.

Bu sırada Tatar akınları da tüm şiddetiyle devam etmekteydi. Nureddin Giray'ın komutasındaki yaklaşık 20.000 Tatar askeri Ordu-yı Hümâyûndan sol kanadından ayrılarak, Raab Irmağını aşarak Körmend ile St. Gotthard mevkiinden düşmanın arkasına geçmeye çalışıyorlardı⁸⁶. Nureddin Sultan'ın idaresindeki Tatar birliklerinin zafer haberleri Osmanlı ordusunun genel harekâtını lojistik ve psikolojik olarak olumlu etkiliyordu. Yakalanan esirlerin sayısı oldukça fazlaydı gerekli bu bağlamda gerekli düzenlemelerin yapılması istenmişti.

Bu kalelerden sonra 15 Receb 1094'te (10 Temmuz 1683) Avusturya ile Macar sınırında yer alan ve Lepold'un şahsi toprakları üzerindeki ve Komaron (Tuna ve kollarının

⁸³ “Bi'l-âhire nehr-i Raba üzerinden ‘askerin mürûrları için cisirleri binâsına mübâşeret olunup fermân olunup lâkin binâ vü tekmil olunca Yanıkkal’asında olan kefereden muhâfaza olunmak dahi muktazî olmağın, nehr-i mezbur kenârında karavulhane olan yerde Yeniçeri Ağası ve Rumeli ‘askeri birkaç balyemez ve kolonborna toplar ile meterise konulup ve Tımişvar Muhâfızı Vezîr-i mükerrrem Defterdâr-ı sâbık Ahmed Paşa hazretlerine bir cisir binâsı ferman ve her bir cisir olacak mahallin karşı yakasına birer mikdâr piyâde segbânı sallar ile geçirülüp ve metrise konulup, Serdâr-ı müşârün-ileyh dahi Bosna Vâlisinin mübâşeret eylediği cisre karîb bir gün evvel itmâm-ı cisre ihtimâm olunmak için sâyebân-nişîn oldular”. (*Zübde-i Vekâiyât*, s. 148).

⁸⁴ “Kal’a-i mezbûreye Tımişvar piyâdesinden beşyüz nefer ile Çanad Beyi Mehmed Bey muhâfazacı ta’yîn olundu”. (*Vekâyi-i Beç*, s. 75).

⁸⁵ “Ve pençe-i der-i tende şerir-i şemşir ile hedâ kılındı bâdehû sahib-i devlet otâk-ı âlîlerine teşrîf buyurdukda sâye-bân altında iskemle üzerinde oturup Papa Kal’ası’ndan halâs olan esirleri bir bir isimleriyle yoklayup her birine teselli-yi hâl birle mîriden ser-tâ-be-kâdem libâsları tecdid olunmak fermân olundu”. (*Vekâyi-i Beç*, s. 75).

⁸⁶ Üstün, s. 51.

oluşturduğu bir ada-şehir) yakınlarındaki Ovar (Altenburg) Kalesi üzerine gidildi⁸⁷. Osmanlı ordusu Ovar'a ulaşana kadar belli zorluklar çekmiş ve 5 saatlik yürüyüşün tam ortasında bir toz fırtınası ile mücadele edilmek zorunda kalmıştı⁸⁸. Ovar, Komaron ve Yanikkale arasında olup, müstahkem bir kaleydi. Kalenin fethedilmesi için Diyarbekir Beylerbeyi Kara Mehmed Paşa'nın komutasında, Halep Valisi Deli Bekir Paşa ve Adana Valisi Seyyid Mehmed Paşa görevlendirildiler ve dört saatlik bir hücum neticesinde kale fetih olundu. Kalenin fethinden sonra Avusturyalılar'ın kaleyi tekrar almalarına engel olmak için kale yakılarak ve düşmanın geride yeni bir dayanak noktası temin etmesi engellenmişti. Bununla beraber kale alınırken Osmanlı ordusunun uzun süre ihtiyacını karşılayabilecek durumda bulunan erzakın dökülmesi veya yakılarak imha edilmesi kuşatmanın sonunda erzak ve hayvan yemi sıkıntısı çekilmesine neden olmuştu⁸⁹. Ertesi gün sadrazam kaleye kendi tuğunu yollamış bu sırada ordu Tuna üzerinden geçişlere devam etmişti.

Osmanlı ordusu Ovar alındıktan sonra ileri harekâtına devam ederken Ovar'ın doğusunda yer alan Uyvar Palangası'nın fethi için Diyarbekir Beylerbeyi Kara Mehmed Paşa Halep Beylerbeyi Deli Bekir Paşa görevlendirildi. "Aşağı Avusturya bölgesinde Tuna'nın kenarında yüksek bir tepede bulunan palanga oldukça müstahkemdi ve 20 gün kadar direnebilecek bir durumdaydı"⁹⁰. Süvari birlikleri atlarından inerek piyade olarak kuşatmaya katıldılar. Kalenin muhkemliğinden ötürü sadrazamdan top istendiyse de Halep Beylerbeyi Deli Bekir Paşa'ya bağlı birlikler ikinci vakti çok şiddetli bir hücumla kaleye saldırmışlar ve içeri girmeyi başarmışlardı. 16 Receb 1094 (11 Temmuz 1683). Sadrazamın emriyle kaledekiler kılıçtan geçirilirken, kaledeki erzak yakıldı.

Deli Bekir Paşa ile Kara Mehmed Paşa Hainburg Kalesi'ni almakla uğraşırken Osmanlı ordusunun asıl kısmı Viyana'ya doğru ilerleyişine devam etmekteydi. Nitekim beş saatlik bir yürüyüşten sonra Gattendorf'ta⁹¹ konakladılar. 11 Temmuz'a kadar 100'den fazla kale fethedilmişti.

Bu kalelerin dışında birçok önemli kale ve palanga ve fetih olunmuştu. Macaristan'da yer alan Samartin Kalesi'ni Tihan Palankası'nı, Vajon Palankası'nı Kestel

⁸⁷.. "Yevm-i mezbûrda seheri hareket olunup beşinci sâ'atde Uyvar menziline vusûl bulundu ve bugün yolun ibtidâsından intihâsına değin Tuna suyu kenarıyla gelünüp karşı yakası ki Komaran Adası'ydı. Ser-â-pâ drahtânla memlu kûhistân'a benzer idi ve bu yolda buçuk sâ'at kadar tûli var bir köy ihrâk olunmuş ve bu yolda bir küçük ırmak köprüsü var idi ve menzile üç sâ'at kadar kaldıkda yolda bir mertebe toz kopmuşdur ki âdemin yanında olan kim idüğü teşhis olunmaz idi ve menzile vusûlden sonra sadr-ı ekrem hazretleri feth olunan Uyvar Kal'asını seyre azîmet buyurdi". (*Zübde-i Vekaiyât*, s. 149).

⁸⁸ Meryem Kaçar Erdoğan, s. 50.

⁸⁹ Aşir Arkayın, *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, Osmanlı Devri, III/IV. Kısım Eki, İkinci Viyana Kuşatması* Ankara 1983, s. 64.

⁹⁰ Fi'l-hakîka bir müstahkem ve metîn hısın-ı hasîn mertebesinde palanka imiş ki aklen yirmi gün muhasaraya tahammülü var idi. (*Vekayi-i Beç*, s. 79).

⁹¹ Gattendorf bugünkü Avusturya-Macaristan sınırında olup, şehir bugün ki Avusturya'nın Burgenland Eyaletinde yer almaktadır.

Palankası'nı, Szigliget Palankası'nı, Çaşnik Palankası'nı, Yanoşhas Palankası'nı, Zad Palankası'nı Şimoni Palankası'nı, Şomlak Palankası'nı, Vad Palankası'nı, Vuşkovar Palankası'nı Şakvar Palankası'nı, Vaşarhel Palankası'nı, Tapoça Palankası'nı ele geçirilmişti.

Osmanlılar Raab suyunu aşarak Aşağı Avusturya bölgesine girdikten sonra da Dzsonburg Kalesi'ni, Rayça Adası'nı, Rabakos Adası'nı, Vatma Palankası'nı, Março Palankası'nı, Apetlan Palankası'nı, Gyula Palankası'nı, Kiçe Palankası'nı, Tenber Palankası'nı, ele geçirdiler. Yine Tisa ırmağının ötesinde bulunan Fişke, Sahvardof, Kartmat Berendorf ile Leitha suyunun kenarında yer alan Kiçe, Köpref, Rayka, Kerbuk, Zayka, Yendaşdorf, Gata ve Mezbilekkerb Palangaları fethedilmişti⁹². Osmanlı ordusu Viyana üzerine yürümeden önce şehrin çevresinde yer alan banliyölerin de tamamını ele geçirmiş ve imparatora ait bazı köşk ve saraylarda önemli ölçüde tahrip edilmiştir.

Osmanlı ordusunun kuvva-i külliyesi 17 Receb 1094 (12 Temmuz 1683) Pazartesi günü seher vakti Gattendorf'tan (Fota) hareketle yürüyüşe geçmiştir. Yürüyüş istikameti boyunca bataklıklardan kurtulmak için sağdan gidilmiş ve ormanlık arazi aşılmıştı. Bu sırada Hainburg Kalesi'nden alınan tutsaklar ve düşman kelleleri sadrazama getirilmiş ve buna mukabil sadrazam gelenleri hilat ve bahşişlerle ödüllendirmiştir. Öğlenleyin Wildugnsmauer'e (Vandalık) ulaşılmış ve sadrazam burada bir keşif gezisi tertip ettikten sonra ikinci vaktinde divan kurulmuştur. Akşamleyin ise adı geçen menzile İslam Mirza gelerek ele geçirdiği tutsaklarıyla sadrazamın huzuruna çıktı⁹³.

12-13 gecesini Wildundsmauer'de geçirdikten sonra 18 Receb 1094'te (13 Temmuz 1683) güneş doğduktan hemen sonra sadrazamın idaresinde ordu hemen yola çıkmıştı. Yürüyüş istikametinde sadrazam uzaktan Viyana Kalesi'nin varoşlarını seyretmiş ve metris olmaya elverişli yerleri planlamıştı. Ayrıca güzergâhın Viyanalıları sayfiye yeri olması münasebetiyle Tuna Nehri'nin kıyısındaki birçok bağ ve bahçe aşıldıktan sonra Schwechat (Eşikel)⁹⁴ ulaşılmıştı.

Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Schwechat'a vardığı zaman derhal kuşatma hazırlıklarına girişmek üzere yola koyuldu ve dinlenmeden ordudan ayrıldı. Yanına bir kısım askerle alarak Viyana (Beç) önlerine keşif maksadıyla harekete geçti. Sadrazam bir yandan metris olmaya münasip yerleri tespit ederken bir yandan da yanındaki askerler şehrin

⁹² *Zübde-i Vekaiyât*, s. 149 .

⁹³ .. ve bugün ahşama karîb Tatar Han tarafından yalı ağası ve İslâm Mîrzâ ile Beç varoşundan ahz olunmuş dört esîr gelüp birisi alıkonup üçü yine Tatarlara virildi ve iki nefere hil'at giydürölüp bâkıyyelerine dahi surre ihsân olundu elhamdi'llâh âsâr-ı feth ü nusret ânen-fâ-ânen zâhîr ü nümâyân olmağa yüz tutup kahr u hezimet-i a'dâ-yı dîn gün gibi bâhir ü mütebeyyin oldı. (*Vekayi-i Beç*, s. 81) .

⁹⁴ İshikel, *Vekayi-i Beç*, Eşikel *Zübde-i Vekaiyat* s. 152 .

varoşlarına hücum ediyor ve tutsak ele geçirmekle uğraşıyorlardı⁹⁵. 80 kişinin kellesi alınırken 500 ile 800 kadar düşman askeri esir alınmıştı⁹⁶. Sadrazam, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1529'daki (936) kuşatmasında otağını kurduğu bölgeyi gezdi. Kanuni'nin otağını kurduğu bölgeye İmparator II. Rudolph tarafından Yeni Konak köşkü yapılmış ve bir bahçe oluşturulmuştu ki Sadrazam Mustafa Paşa kuşatmanın saldırı noktası olarak, Kanuni'nin otağını kurduğu noktanın hemen güneyinden gerçekleştirmişti. Büyük Tımarlı Kartal Mehmed Ağa, Avusturyalılar'dan ele geçirdiği iki şâhî topunu sadrazama arz etmiş ve mükafâtlandırılmıştı.

Osmanlı ordusu Schwechat'a giderken Tuna'nın sağ kıyısında bulunan Fishamend'i ele geçirerek yine aynı yolun üzerinde yer alan Ebersdorf İmparatorluk Köşkü de aynı şekilde ihrak olunmuştur. Osmanlı ordusu özellikle Viyana'nın deposu konumundaki Fishamend'deki bütün erzağı yakarak şehrin lojistik desteğini kesmek istemişlerdir.

Osmanlı ordusu 13 Temmuz akşamını Schwechat'ta geçirmiş ve 14 Temmuz sabahı nihai hedef olan Viyana'ya ulaşmak üzere yola çıkmıştı.

1.3. İmparator Leopold'un Gidişinden Kuşatma Başlayıncaya Kadar Viyana'nın Durumu

Daha önce bahsedildiği üzere İmparator Leopold'un Viyana'yı terk ederek kentin yönetimi Kont Starhemberg'e devrettiği 12 Receb 1094 (7 Temmuz 1683) tarihi şehrin müdafileri için kritik bir gündü. Kont Starhemberg ve arkadaşlarının sağduyulu ve soğukkanlı tavırları sayesinde bu önemli dönüm noktası atlatılmıştı.

13 Receb 1094 (8 Temmuz 1683) Sabahı Şehir Konseyi yetkilileri toplanmışlardı. Şehrin eşrafı defansif önlemleri artırmak üzere çabalarını artırmaya başlamıştı. Neuthor'da bulunan odun ve keresteyi şehir duvarlarının içine getirildi. Ev sahip olanlar çatılarında su depolamaya başlamışlardı. Torbaların ve kovaların taşınmasında yararlı olan öküzlerin öldürülmesi yasaklanırken şehir halkından oluşan milis kuvvetleri harekete geçirilmedi.

Kuşkusuz olağanüstü durumlar olağanüstü kararlar gerektirmekteydi. Belediye Başkanı Andreas Liebenberg, Viyana'nın sivil karakterini temsil eden Viyana Belediye Meclisi'ni (Şehir Konseyi'ni) toplaması 8 Temmuz sabahı saat 8'de toplaması onun sivil inisiyatifini organize etme görevini askeri bir disiplin içinde üstlendiğini ispatlamaktadır. Nitekim Başkan Liebenberg 1679'daki veba salgınında da büyük hizmetleri bulunmuş, umur görmüş değerli bir belediye başkanıydı. Onun başkanlığındaki konsey üyeleri ayın kitapları ekmek ve şarap dağıtımının üzerlerine almışlardı. Şehrin banliyölerinde mevcut bulunan erzak

⁹⁵ *Zübde-i Vekaiyât*, s. 152 .

⁹⁶ *Vekayi-i Beç 'te* tutsak sayısı 800 gösterilirken *Zübde-i Vekaiyât*'a göre 500 tutsak alınmıştı.

kent merkezine nakil olurken erzak temininden sorumlu olan baş komiser Friedrich Leopold Heppel Viyana'ya 60 km uzakta olan Marchefeld'den bile malzeme getirildi. Tabii bu işlemler yapılırken paradan çok devletin gücü kullanılmaktaydı ⁹⁷.

Her şeye rağmen halkın moralini en çok artıran olay kuşkusuz haklarında Tatarlar ve Türkler tarafından imha olduğu doğrultusunda söylentilere 8 Temmuz sabahı İmparatorluk Orduları Başkomutanı Charles de Lorraine'nin Viyana önlerinde görünmesi halka derin bir nefes aldırılmıştı. St. Marx'tan ve Rennweg'ten geçen birlikler geçit Töreniyle Karntnerstrasse'ye davul ve trampet sesleri arasında Leopoldsdad ve Tabor Çayırına geçtiler. Dükün ilk gayesi Viyana üzerinde bulunan siperlerin inşaatını tamamlamaktı. Zira o ana kadar sadece birkaç asker hazırды ve kale tahkimatının inşaatıyla görevli sadece birkaç işçi vardı. Ona göre bu işlem acil bir şekilde büyütülmeliydi Sadrazamın ilerlediği haberi onu derhal hareket etmeye mecbur kılıyordu. Charles de Lorraine ile şehirden Kaplirs ve Rimpler'in uzlaştıkları fikre göre tahkimat mümkün olduğu kadar adam ve erzakla sağlamlaştırıldıktan sonra Dük Lorraine asıl Tuna'ya doğru çekilecek ve şehrin çabuk kurtulması için hazırlıklara girişilecekti. Prater⁹⁸ elde tutma fikrinden ise muhtelif nedenlerden ötürü vazgeçilmiştir. Tuna'nın bu kolu su seviyesi oldukça düşüktü. Bu nedenden ötürü suyun seviyesi her türlü birliğin geçişine müsaade vermemekteydi. Ayrıca Avusturyalılar adada kaldıkları sürece Türk topçusunun ateşine maruz kalacaklardı. Avusturyalılar için daha da kötüsü Nussdorf'a yerleştirilecek toplar köprülere zarar verebilirlerdi. (köprüler St. Brigid çadırından başlamaktaydı). Zaten atların yol araması adanın bağıntısına kopmasına neden olacaktı. Bataklıklar, kanallar ve ağaçlı arazi süvari operasyonlarına uygun değildi. Viyana garnizona süvari birlikleri alınması ise mümkün değildi. Nihayet Macar isyancılar, Brastivlava ve Aşağı Avusturya'ya ilerlemişler ve nehrin kuzeyi ve ada Charles de Lorraine tarafından direniş noktası olarak belirlenmişti.

Aslına bakılırsa kuşatma öncesinde değişen demografik yapı Starhemberg'in elini kuvvetlendirmişti. Zira Viyana'da bulunan aristokrat zümre kozmopolit bir yaşam tarzına sahipti ve bu tür korkak ve rahatına düşkün insanları Türkler' karşı şevke getirmek neredeyse olanaksızdı. Hâlbuki Viyana'ya da o sırada bulunan siviller aslen Viyana'nın yerlisi olmayan, şehrin banliyölerinden ve kırsal kesimden gelen insanlardı. Bu halk kitlesi zaten Türk ordusunun önünden kaçtığı için tehlikenin boyutunun farkında olan kimselerdi. Ayrıca millî ve manevî şuurları Linz'e ve Passau'ya kaçan yerli halktan çok daha fazlaydı. Bütün bunların

⁹⁷ Isabella Ackerl, *Avrupalı Gözüyle 1683 Viyana Kuşatması*, çev. Sezai Yalçınkaya, Ankara 2007, s. 60.

⁹⁸ Bugün Leopoldsdad ilçesi içinde kalan Tuna nehri üzerindeki adaya verilen isim. Barker, s. 248-249.

yanında bu gurubun normal dönemlerdeki yaşamlarında da daha fazla meşakkat çekmeye alışkın bir grup olması onları kuşatma sırasında ki sıkıntılara karşı daha dirençli kılmıştı.

Charles de Lorraine, Jan Sobiesky'nin önderliğindeki yardım ordusu gelene kadar Tuna'nın karşısında birlikleriyle beklemiş kuşatmanın daha gevşek olduğu ilk safhada fırsat bulabildikçe şehre Prater Adası vasıtasıyla yardım göndermiş ablukanın sertleşmesinden sonra ise çeşitli vasıtalarla kentin komutanı Starhemberg ile haberleşmeye çalışmışlardı.

Başkomutan Starhemberg ise ara vermeden askeri önlemler almaya devam etmekteydi. Ölüm tehdidi altında iki koğuştan gelen 500 adam ertesi sabah belirivermiş ellerinde kürekle hendek kazmaya başlamışlardı. Starhemberg'in kendisi ise Türkler'in nerede olduğunu tespit etmek için bizzat keşif seferine çıkmıştı. Starhemberg tahkimatların vaziyetini bildiğinden ötürü Charles de Lorraine ile hem son hazırlıkları hem de şehir kapılarına dayanan halkın durumunu konuşmak istiyordu. Charles de Lorraine ise geceyi Viyana şehrinin kapıları önünde halkın nasıl iskân edileceğini düşünerek geçirmişti⁹⁹.

14 Receb 1094 (9 Temmuz 1683) sabah saat 4:00'de kaba kıyafetler içerisindeki vatandaşlar siper ve kazıklı duvarlar kazmaya başladılar. Liebenberg'in kendisi de bu örnekten hareketle kir pas içinde variller dolusu toprak kazdı. Din adamları herkes gibi gelip çaba sarf ettiler. Kilise adamları Sinelli'den izin alınmasıyla nişan talimi yapmak içinde izin aldılar. Süvari birlikleri tatarların saldırılarından endişe eden sivil halkı korumak için sahra şevine yerleştiler. Sabahın geç vakitlerinde bu sefer Starhemberg'in girişimiyle Viyana'nın sivil kaynaklarının kullanılmasına girişildi. Özellikle üniversitenin verdiği katkı göz ardı edilemeyecek ölçüde önemliydi. Viyana Üniversitesi Magnificus Lorenz Grunner'in liderliğinde üniversite öğrencilerinden üç bölük oluşturulmuş (yaklaşık 700 kişi)¹⁰⁰ ve bu birliktekiler şehrin Tuna nehri kıyısında yer alan Leopoldsdorf bölgesinin savunması ile vazifelendirilmişlerdi¹⁰¹.

15 Receb 1094'te (10 Temmuz 1683) Türkler'in Viyana yolu üzerinde oldukları ve yaklaşmakta oldukları kesin olarak belli olmuştu. Ancak, zaten beklenen bu durum Viyanalılarda fazla bir endişe yaratmamıştı. Zira imparatorun 7 Temmuz'da şehri terk etmesinden sonra böyle bir gelişmenin yaşanacağı belli olmuş ve olay bir zamanlama meselesine dönüşmüştür. Hatta Türkler'in yaklaştığı haberi halkın hazırlıklarla ilgili motivasyonunun artmasını sağlamıştı. Kuşatma hazırlıklarında öncelik top bataryalarının yerleştirilmesine verilmişti. Viyanalıların kuşatma çalışmaları sırasında en başarılı oldukları

⁹⁹ Barker, s. 247.

¹⁰⁰ Zinkeisen, V, s. 102.

¹⁰¹ Ackerl, s. 61.

ve hızlı çalıştıkları hususlardan biriydi. Viyana surlarında 7 Temmuz itibariyle 10 adet top yerleştirilebilecek yer yokken 14 Temmuz'da üç yüz topun konulabileceği yatakların inşası onların aslında ne kadar hızlı çalıştıklarını ispatlamaktaydı¹⁰². Aslına bakılacak olunursa Osmanlılar sefere çıkana kadar Avusturyalılar'ın muhasara riskini yeterince önemsemediklerini söylemek mümkündür. Johann Quintin Jörger'in aynı dönemde hazırlanan, ancak yalnızca alıntılar hâlinde bilinen raporu vermektedir. Jörger'in raporunda 1683 yılı başlarında Avusturyalılar'ın başlarına nelerin gelebileceğini az-çok tahmin edebileceği bir dönemde bile hâlâ işin ciddiyetinin farkına varmadıklarının böyle bir savaşın gereksinimlerini karşılayabilmek için hiç hazırlık yapılmadığını veya çok az hazırlık yapıldığını anlıyoruz. Kuşkusuz kuşatma hazırlıkları için para, birlik ve papa başta olmak üzere diğer Hıristiyan dünyanın yardımına ihtiyaç duyuluyordu, ama ne ilk ikisi yeterince temin edilebilmişti, ne de sonuncu zamanında yapılan ittifak anlaşmaları ile güvence altına alınabilmişti. En değerli zaman, gereksiz tavsiyeler ve mali açıdan subayların ücretlerinin kesilmesini ve askerlerin erzakını azaltmaya kadar gidilmeye çalışılan mali acıdan yetersiz tedbirlerle harcanmıştı¹⁰³.

Akşama doğru General Scherffenberg'in piyade alayına bağlı 7 bölükten Avusturyalılar için cesaret verici haberler geldi. Kont Leslie'nin komutasındaki birliklerin en önünde yer alan 1.000 kişi şehre yaklaşmışlardı. Leslie ayrıca, Avusturyalı sabotajcıların Esterгон'daki Türk cephaneliğini patlattıkları haberi geldi. Benzeri bir rapor Albay Kont Donat Heissler'den geldi ki onun birliklerinin Neusiedl Gölü yakınlarındaki Tatar birliklerinin bir kısmını bozduğu haberi geldi. Kuşkusuz bu haberlerin bir kısmı halkın gayrete getirmek amacıyla yapılan propaganda amaçlı haberlerdi. Bu sırada imparatorluğa ait değerli materyallerde taşınmaya devam etmekteydi. Meselâ imparatorluk arşivi Tatar akıncılarının tehdidine rağmen başarıyla imparatorluk arşivi Innsbruck'a taşınmıştı. İmparatorluk hazinesinin önemli bir kısmı güvenli noktalara gönderildiyse de bazı değerli mobilyalar, sanatsal eserler ve değerli objeler Hofburg'ta bırakılmıştı.

Starhemberg'in sahip olduğu kısıtlı kaynakları içerisinde en kısıtlı olanı ise paraydı. Zaten Kutsal Roma (Germen) İmparatorluğunun tarihi boyunca mali bakımdan fazla geniş kaynaklara sahip olduklarını iddia etmek mümkün değildir. Kendine özgü siyasi ve ekonomik yapılanmaya sahip olan imparatorluk için tam bir federasyon denilemeyeceği gibi Alman devletinin dönemin İngiltere veya Fransa'sı gibi üniter yapılanması yoktu. Bu kendine özgü model vergi toplanmasını ve mali ihtiyaçların karşılanmasını 17. yüzyıl boyunca

¹⁰² Üstün, s. 58

¹⁰³ Zinkeisen, V, s. 103-104.

zorlaştırmıştı. Özellikle 30 yıl savaşları boyunca imparatorluk mali darboğazdan kurtulamamış ve bu bozuk yapılanma II. Viyana kuşatmasına kadar da varlığını sürdürmüştür¹⁰⁴.

Leopold Viyana'yı terk ettiği sırada da kentin mali portföyü yine alarm vermekteydi. Starhemberg 10 Temmuz'da Linz'de bulunan saray yetkililerine ve imparatora ellerinde yalnızca 30.000 florin kadar para kaldığını söylemiş bu meblağında da zaten inşaata ve ordunun günlük harcamalarına tesis edildiğini belirtmişti. Kont Kaplirs'te bu durumu Haziran ayının maaşlarının dahi ödenmediğini belirterek teyit etmişti. Kaplirs hükümete yönelik yazdığı raporda eğer Viyana'nın muhasarası sırasında iyi ve güçlü bir ordu isteniyorsa aylık 40.000 florinin bu husus için tahsis edilmesi gerektiğini belirtiyordu.

Bu kaynak arayışı imparatorluk maliyesini alternatif kaynak arayışlarında bulunmaya mecbur kılmıştı. Göze il çarpan ekonomik güç yine kiliseydi. Bu amaçla ilk olarak Yanıkkale ve Kaloça¹⁰⁵ Başpiskoposu George Szechenyi ile mali anlaşma için müzakerelere başlanmıştı. Başpiskoposu George Szechenyi'i ile mali anlaşma için müzakerelere girilmiştir. Macar din adamı nihayet 61.000 floriyi Viyana'ya göndermeyi kabul etmiş ancak karşılık yüzde 5 faiz istemişti. Bu meblağ müdafilerin yaklaşık 1, 5 aylık ihtiyacı olmakla beraber Osmanlılar'ı Viyana'dan söküp atmakla görevli Haçlı ordusunun ihtiyaçlarını temin için çok yetersiz bir rakamdı. Meselâ gönüllü para yardımı bulanan Prens Ferdinand Schwazenberg'in yardımı ise 50.000 flori ve 1.000 kova şaraptı. Bu yüzden daha zengin bir mali kaynak olan Estergon¹⁰⁶ ve asıl Macaristan Piskoposu George Szeleptseny'e yönelmiştir. Eritilen ve paraya dönüştürülen metaların ve nakdin toplamı 493.000 floriydi. İçinde bulunulan şartlar ve kaynaklar kuşatmaya doğru daha çok şikâyet ve umutsuzluğa neden olmaktaydı. Müsadere işlemi tartışmalı bir biçimde Kollonitsch tarafından gerçekleştirildi. Kollonitsch¹⁰⁷ (muhasara edilen Viyana'daki tek yüksek dereceli kilise mensubu Kollonitsch idi). Kollonitsch sadece arkadaşının parasını ve büyük meblağları değil aynı zamanda kadehleri, litürjik¹⁰⁸ haçları ve değerli taşlarla bezenmiş monstransları¹⁰⁹ götürmüştü ki bu onun kişisel aç gözlülüğü yansıtmaktaydı ki kuşatma sonrası Piskopos Leopold Kollonitsch'in parasal yaklaşımı daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktı. Muhasara sonrasında kutsal yerler

¹⁰⁴ G. Asch Ronald, (ed.) Jeremy Black *Top, Tüfek, Süngü*, "Otuz Yıl Savaşları Dönemi", İstanbul 2003, s. 55-70.

¹⁰⁵ Kalocsa-Bacs Archodiyizliği, Budapeşte'nin 118km güneyinde yer alan bir başpiskoposluk merkezi olup, 1529'da Türk hakimiyetine girmiş ve başpiskoposluk önemini kaybetmiştir. 1686'da kent Habsburg yönetimine girmiştir.

¹⁰⁶ Katolik inancında Macaristan'ın koruyucusu sayılan Aziz Stephan'ın himayesindeki 10 başpiskoposluk arasında Estergon en prestijlisi olup şehir halen Macar topraklarının dini merkezi kabul edilir.

¹⁰⁷ Augusta Theodosia Drane, *The Knights of St. John: With The battle of Lepanto and Siege of Vienna*, Londra, 1858, s. 247-248.

¹⁰⁸ Barker, s. 248-249.

¹⁰⁹ Katolik ayinleri için bk. Ömer Faruk Harman, "Katoliklik", *DİA*, XXV, s. 58.

restore edilirken Kollonitsch'in Szeleptsenty hiçbir zaman manastırındaki kayıpları telafi ettirmeyi başaramaması ne kadar aç gözlü davrandığını kanıtlamaktadır. Nitekim Szeleptsenty bu hususta Kollonitsch'i suçlamış ve kiliseden alınan paranın Macaristan'ın Türk hakimiyetinden çıkarılması için kullanılmadığını açıkça ifade etmiş, ancak bu sözleri fazla yankı bulmamış nitekim Kollonitsch 1686'da kardinalliğe ve 1695'te Estergon (Macaristan) Başpiskoposluğuna kadar yükselmiştir.

Kont Starhemberg, ödeme yapılırken askerlere ve görevli memurlara olabildiğince cömert davranılmasını istemiş, sadece askeri hazinede kimsenin kullanma hakkının olmadığı en acil ihtiyaçları içeren 30.000 florilik bir meblağ bırakılmıştı. Starhemberg Türk taarruzları sırasında mahsurların direnebilme şansları olabilmesi için cömert davranılmasını bir nebze olsun temin edebilmişti¹¹⁰.

Kont Starhemberg, 7 Temmuz'daki akut krizin etkilerini kısa sürede azaltıp büyük ölçüde stabilizasyonu sağlamasına rağmen, sıkıntı tam anlamıyla sona ermemişti. Meselâ Rossau'da basit bir sebepten isyan çıkmış ve ayaklanma beldenin komutanlığı üstlenen Scherffenberg'in ertesi gün adamlarıyla Rossau'ya yürümesiyle kontrol altına alınmıştı. Starhemberg'in kendi alayının yarısının gelmesiyle de sorun tamamen çözüldü.

Askerler surları hazır hâle getirmek için fazlasıyla yorulmuşlardı. Birçok tabyada istihkâmlar inşa edilmiş ve iki tanesine de top yerleştirilmişti. 11 Temmuz Tabor Çadırında bulunan Charles de Lorraine'nin karargâhında önemli bir Savaş Konseyi toplantısı gerçekleştirildi. Sorun Viyana'nın ordunun yardımıyla nasıl müdafaa edileceğiydi. Özellikle piyadeler şehre bırakıldıktan sonra süvariler ne yapacaktı. Charles de Lorraine komutasındaki birliklerde bir miktar piyadeyi elde tutmak istiyordu. Zira Türk hücumu sırasında Prater Adası ile Viyana'nın irtibatını temin etmek istiyordu. Üstelik Viyana'da süvari bulundurmamak olanaksız olduğundan Charles de Lorraine elinde bol miktarda süvari buna mukabil çok az sayıda piyade bulunmaktaydı.

Dük daha sonra şehirden Kaplirs ve Rimpler ile görüştü. Sonunda üzerinde mutabakata varılan esasa göre tahkimat mümkün olduğu kadar adam ve erzakla sağlamlaştırıldıktan sonra Lorraine Dükü, Büyük Tuna'ya doğru çekilecek ve şehrin çabuk kurtulması için hazırlıklara girişilecekti. Adayı elde tutma fikrinden ise muhtelif sebeplerden dolayı vazgeçilmişti.

17 Receb 1094 (12 Temmuz 1693) günü müdafiler için kritik ama evvelki günlere nazaran daha sorunsuz bir gün olmuştu. Krems'den¹¹¹ barut yüklemesi yapıldı. Bir

¹¹⁰ John Stoye, Viyana Kuşatması, çev. Derin Türkömer, İstanbul 2004, s. 108.

¹¹¹ Krems an der Donau, olarak da bilinen Aşağı Avusturya'da Tuna nehri kıyısında bir şehir, Stoye, s. 159-161.

komisyoner Viyana yakınlarında bulunan köylülerin tahılını bir araya getirmek üzere Marchfeld'e gönderildi. Charles de Lorraine, 5 piyade alayını köprü geçişlerine ve adanın stratejik noktalarına göndermiş böylece olası bir ani Türk Taarruzu karşısında kendi geri çekilme hattını güvence almıştı. Sahra topları ulaşmış buna karşın topun beraberinde gelen iki tabur piyade o kadar yorulmuştur ki 200 araba onları taşımaya gelmişti. Piyadelerin çoğunluğu hâlâ gelmemişti zira köylüler köprüleri imha etmişlerdi ve geçişler zorlaşmıştı. Köylülerin hareketleri Türkler'e karşı bir koruyucu tedbir olabileceği gibi tamamen kötü niyetli bir tepkisel bir hareket olabilir. Savaş Konseyi'ni bekleyen bir diğer kritik karar daha vardı. Baharda ve önceki haftada buralar zaten boşaltılmıştı ancak bu durumdan etkilenen halkın bir muhalefet cephesi oluşturmuştu. Şimdi ki durum ise Türkler'in gelmesi bir an meselesiydi ve varoşlardaki binaların yakılması buralarda ikamet edenlere rağmen zorunlu gözüküyordu zira buraya gelecek Türk ordusu için bu binalar, Viyanalıların ateşinden korunmak ve her türlü ihtiyacın karşılanması bakımından mükemmel birer sığınaktılar. Bazı evler sadece şehir surlarından sadece 200 adım uzaklıktaydı. Esaslı bir tartışmadan sonra Lorraine ve Starhemberg yıkımın sorumluluğunu almışlar ve 12 Temmuz'u 13 Temmuzla bağlayan gece işe koyulmuşlardı. Esasen, 1529 kuşatmasında da Arşidük Ferdinand'ın emriyle Nicholas Graf von Sam'da şehre yakın yerleşim merkezlerini yaktırmıştı. Olayı askeri açıdan mütalaa edersek verilen kararın doğru olduğu açıktır. Bu sırada bazı iyi niyetli vatandaşlar kendi evlerinin yıkımı için meşaleleri ile ordu görevlilerine yardımda bulunmuşlardı. Gecenin çökmesi ile Viyana, yanan varoşlarının ateşiyle aydınlanmıştı. Yakılan yerler arasında İmparatorun Yeni Favorita adlı kasrı ve Leopoldsdad Mahallesi de bulunmaktaydı. Gecenin içinde parlayan ateşler şehre 1 günlük mesafede bulunan Türkler tarafından da görülüyordu.

İşin ilginç yanı bu yakma işlemi istenilen sonucu tam anlamıyla vermemiş, birçok güzel saray, güzel evler, hoş bahçeler, birçok manastır ve kilise kül olmasına rağmen bu yapıların iskelet yapısı olan tuğlalar, harçlar ve taşlar zorlukla eridiğinden Osmanlılar Viyana'ya vardıklarında kendilerine bu yapıların kalan iskeletlerini savunma platformu olarak kullanmışlardı. Bu bağlamda en büyük zararı görenler, kurtaramadıkları eşyaları ve kaybettikleri evleriyle Viyana banliyölerinin sakinleriydi. Nitekim Osmanlı birlikleri Viyana önlerine geldiklerinde Alman imparatorluğuna merkezi konumundaki bu şehrin çevresindeki bahçeleri ve tabiat güzelliklerini övmekten kendilerini alamamışlardı¹¹². Bununla beraber

¹¹² “Mezkûr kral bağçesinde bir mertebe musanna âyine ve şükûfe ve mîve-i gûn-â-gûn vardır ki ta'bîri hadd-i imkândan bîrûndur ve bugün keçikuşu nâmında sâhib-i devlete bir kuş götürdiler. Baş ve boynı tavus gibi ve gövdesi aynıyla gice gibi ve ayakları yine kuş ayağı gibi idi ve bir devekuşu dahi getürdiler ve kâfirin bağçelerinde limon ve hurma ve kakule olur”. (*Vekayi-i Beç*, s. 88).

Batılı kaynaklarda söz edilen Osmanlılar'daki aşırı hayranlık hissi biraz mübalağalı bir yaklaşımdı¹¹³.

Osmanlı ordusunun ilerleyişi hem haber alınıyor, hem de dönemin teknolojik yapılanması içerisinde Merzifonlu'nun ordusunun Viyana'ya ne kadar süre içerisinde varabileceği tahmin ediliyordu. Tahmin edilemeyen ve dolayısıyla uğraşılması daha zor olan unsur ise Tatar birlikleriydi. Her ne kadar Tatarlar'ın Viyana önlerine gelmelerine mani olmak için Viyana Fundalığı'nın önüne bir barikat inşa edildiyse de bu engeli aşmak Kırımli birlikler için zor olmamıştı. Bu bakımdan Aşağı Avusturya'nın kapısı sayılan Krems'deki Tuna üzerindeki köprünün denetimi bir kat daha önem kazanmıştı zira bu köprünün Tatarların eline geçmesi Viyana'nın beklenenden daha evvel bir şokla karşılaşmasına neden olacaktı. Ayrıca Avusturyalılar'ın, Polonyalıların ve Alman Prensliklerinden gelen birliklerinin Charles de Lorraine'nin ordusuyla birleşip Viyana'nın imdadına yetişebilmeleri için Krems köprüsünün güneyinin de korunması gerekiyordu. Charles de Lorraine bir Hırvat alayı ile birkaç müfreze kurisyeri (ağır süvari) Dünewald'a gönderdi. Bu birlikler tam zamanında yetişmiş ve bir miktar Tatarı uzağa sürüklemiştir ve Aşağı Avusturya'ya ulaşmak isteyen bu birliklerin Krems'deki köprüden geçişine engel olunmuştu. Bu hamlenin Avusturyalılar için ikinci fayda ise Aşağı Avusturya kırsalında bulunan nüfusun Tatar akınlarından zarar görmesine engel olunmasıydı¹¹⁴.

Osmanlı ordusunun Viyana'ya gelmesine bir gün kala da Starhemberg ve adamları hazırlıklarını yapmayı sürdürüyorlardı. 12 Temmuz'da başlayan şehrin varoşlarını yakma işlemine Ludwig von Baden ve diğer Hırvatlar destekleriyle bugün de devam ettiler . Saat 10'da St. Ulrich'de bir Türk Birliği belirdi. Bu öncü birliği bölgede oturan ve henüz kaçmayan halkın üzerine saldırdılar. Bu durumu kabullenemeyen Baden Margrafı Ludwig von Baden¹¹⁵ gözü önünde askerlerinin ve bölgedeki sivillerin öldürüldüğünü görünce öncü Türk birliği üzerine askerleriyle hücum etti. Baden Margrafı'nın bu hücumu Türk öncü birliğinin hücumunu durdurdu ve yaklaşık 100 Türk'ü şehid etmişti. Bu sırada varoşlardaki ateşler yayılmış Rossau'da evler yanmaktaydı. Rüzgârla artan ateş duvarları yönelmiş cephane ve baruthanenin bulunduğu kuleye tehdit eder hale gelmişti. Starhemberg ve bazı kurmayları odunların tutuşmaması için öncülük ederken Belediye Başkanı Liebenberg bir

¹¹³ Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi İstanbul'un dönemin en büyük ve en güzel şehirlerinden biri olduğu da göz önünde bulundurulursa Osmanlılar'ın Viyana çevresinin güzelliğine hayranlıktan çok takdirle baktıkları düşünülebilir. Dönemin nüfus rakamları için Bkz. Colin McEvedy, *Modern çağ Tarih Atlası* İstanbul 2003, s. 60-61.

¹¹⁴ Barker, s. 253.

¹¹⁵ Margrafı Ludwig von Baden Almanlar Türkenlouis (Türkler Louis) Osmanlılar tarafından ise giydiği kırmızı yelekten ötürü Kırmızı Kral olarak tanınır. 1691'deki Salankamen Muharebesinde, Avusturya Ordusunun başındaki isim olup, 1707'de ölmüştür. Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar, IV*, Ankara 2005, s. 490.

grup vatandaşla pompalar ve su kovaları ile koşuşturuyorlar ve kulelerdeki tahtaları iki katına çıkarmaya çalışıyorlardı. Yangın devam etmekteydi ancak soruna çözüm bulunamıyordu. Patlamanın gerçekleşmesi hâlinde şehir büyük ölçüde Türkler'in girişine açık olacaktı. Her şeye rağmen Birinci Yangın olarak bilinen bu yangın zorlukla kontrol altına alınabildi.

Bu sırada Türk muhasarasını kaldırmak için teşekkül olunacak olan Haçlı ordusunun da çekirdeğini oluşturacak olan Charles de Lorraine'nin birliklerinin teşekkülü için gerekli adımlar atılmaktaydı. Bu amaçla Kont Leslie'ye bağlı piyadelerin geri kalanı şehir dışına çıkarak başkomutan Charles de Lorraine'nin komutasında Tabor Çayırında bulunan taburla bağlantı kurulmuş ve böylece Tobia von Hasslingen idaresinde Tuna Kolu üzerinden kaldırma köprüyle cephaneliğe taşınmış ve ayrıca gerekli mühimmat Linz'den temin edilmişti.

1.4. Viyana'nın Şehir Tahkimatının Genel Görünümü

15. yüzyılın sonu 16. yüzyılda Avrupa top kullanımının artması ile beraber Avrupa'da Orta Çağ'dan kalma, şehir surlarına duyulan güven azalmış ve topların yıkamayacağı hiçbir surun olmayacağı kanaati hakim olmuştu. Ancak bu kanat kısa bir süre sonra yeni bir şehir savunma modeli olan Trace Italienne'nin ortaya çıkması ile ortadan kalkmış ve Avrupalı devletlerinin güç gösterisi sahne olan ve bu buluşun gerçekleştiği İtalyan şehirlerinden sonra diğer Avrupa şehirleri de bu yeni savunma mekanizmasını benimsemişti.

Viyana'nın 22 Eylül-16 Ekim 1529 arasında gerçekleşen ilk kuşatmasında dahi Kanuni'nin karşısında geleneksel Ortaçağ şehir surlarının çok ötesinde bir savunma mekanizması ile karşılaşmış ve bilindiği üzere geri çekilmek zorunda kalmıştı.

Mevsimsel olarak Kanuni'ye göre 2 ay önce gelme avantajına sahip olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yı da bekleyen surlar ana iskelet bakımından pek farklı değildi¹¹⁶. Bununla beraber Viyana'nın surları üç safhada modernize ve modifiye edilmişti. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın kuşatmasının da odak noktası olan Löbel Burcu 1542-1561 arasında yapılmıştı ki bu dönem Viyana'da Kanuni'nin Habsburglar'ı tehdit ettiği yıllardı. 30 Yıl Savaşlarının etkisiyle Viyana Protestan güçlerin tehdidi altına girince 1641-1647 arasında bu kez Körtner ve Schottenravel burçları inşa edilmiş, 1656-1672 döneminde ise Schotten kapsamındaki kule Burg Bastiyonu ve Gonganze tabyaları inşa edilmişti. Bununla beraber Macaristan'daki gerilim artmaya başlayınca savunma mekanizmasının bir kez daha yenilenmesine karar kılındı. Nitekim kuşatma boyunca kenti İmparator adına vekâleten yöneten Starhemberg daha 1680'de Leopold tarafından kent savunma komutanlığına tayin edilmişti. Gelecekteki tehlikeyi sezen Starhemberg, şehrin savunma sistemlerini modernize

¹¹⁶ Viyana surlarının 1529- 1683 arasındaki 154 yıllık gelişiminin yetersiz bulanlarla birlikte R. Möhring Herold, *Türk Viyana*, s. 56.

etmek üzere dönemin ünlü mühendis ve harita uzmanı Daniel Suttinger'i başta surlar tetkiki olmak üzere kent planını yapmakla görevlendirmişti. 1680 yılı bütçesinden 4.000 Gulden alınarak ve iç kale duvarları inşa edilmişti. Bu süreç içerisinde Starhemberg'e en büyük engeli Margraf Hermann von Baden oluşturmaktaydı. Kuşkusuz Saray Savaş Meclisi (Hofkriegsrath) başkanı olan Margraf Hermann von Baden Viyana'nın ihtiyaçları istihkâm subayı Rimpler ve Mühendis Daniel Suttinger'in çalışmalarının ehemmiyetinin farkındaydı. Ancak onun bu muhalefet anlayışının temelinde Charles de Lorraine ile yaşadığı problemler yatmaktaydı ki Starhemberg, Charles de Lorraine ile samimi bir dostluğa sahipti. Her şeye rağmen Saray hazine başkanı Lilienberg von Cristoph Abele tehlikenin farkındaydı ve mümkün olduğunca tahsisat konusunda cömert davranmaktaydı. Nitekim 1681 yılı bütçesinden ayrılan rakam 6.000 guldene yükseltilmişti¹¹⁷. 1682 yılı sonunda Osmanlılar'ın savaş ilânı ve tuğların dikilmesi ile beraber ağır aksak gitmekte ve siyaset kokmakta olan savunma hazırlıkları hızlandı. Bu bağlamda hükümet yaptığı açıklamalarla halk meclislerini sıkıştırırken savaşın yaklaşıldığının hissedilmesi halk meclislerinin muhalefetini yumuşatmıştı. Nitekim 1683 senesinde 650.000 guldenin savaş hazırlıkları ve surların tahkimi için gönderilmesine Aşağı Avusturya Meclisleri razı olmuş, şehir surlarını 80.000 kazık desteklemek için hazırlanmıştı. Nihayet son dönemde şehrin işçi sendikası başkanı ve şehir sekreteryasının idarecisi olan Dr. Nicholas Hocke'nin eşgüdüm çabaları da savunma hazırlıklarının yetişmesinde büyük fayda sağlandı. Kuşatma başlamadan önce Viyana şehrinin savunma mekanizması istenilen seviyeye ulaşmıştı. Bu yapılanma içerisinde en dışarıda basit bir savunma çiti ve 6 metre derinliğindeki hendekler bulunmaktaydı. Bu hendekleri destekleyen küçük istihkâmlar yanında üçgen şeklindeki tabyalar (ravelinler¹¹⁸) vardı. Düşmana yönelik dış duvarların önünde istihkâm duvarları bulunmaktaydı. Kentin iç surları 12 metre yüksekliğindeydi ve bu duvarların altı tuğlalarla sağlamlaştırılmıştı. Buralara kurulan platformlar aracılığıyla düşmana yönelik ateş gücü artırabiliyor ve iç kaleler birbirlerine doğrudan bağlanıyordu. Kuşatmanın yaklaşmasına doğru özellikle ahşaplardan yapılmış rampalı duvarların onarımına girişilmişti ki bunun temel sebebi ahşabın taş göre daha dayanıksız bir yapı malzemesi olmasıydı.

¹¹⁷ Türk Tehlikesinin iyice artması ile beraber ek kaynak oluşturmak amacıyla Avusturya hazinesi, servet vergisi ile Türk Vergisi alma yoluna gidilmiş ancak hükümet halk meclislerinin yoğun muhalefetleriyle boğuşmak zorunda kalmıştı. Leopold'un ve öncüllerinin uyguladığı karşı reform (Aşırı Katolizm) Protestan ve Macar unsurları da bünyesinde barındıran Halk Meclislerince tepki görmüş ve bu meclisler vergilere karşı muhalif bir tavır sergilemişlerdi. *Ackerl*, s. 43.

¹¹⁸ Erken-Modern Dönem Avrupa savunma sisteminde hendeğin ardında asıl savunma duvarlarının önünde bulunan genellikle top ve anti personel silahların yerleştirilmesi ile savunması güçlenen tabyalara verilen üçgen tabyalardır. Bkz. Geoffrey Parker, (*Askeri Devrim Batının Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800*, s. 15)

Türk taarruzunun gerçekleştiği Löbel ve Burg Bastiyonları'nda ise yine 12 metrelik ana duvar, iç istinat duvarı, kent hendeği dış istinat duvarı, ravelinin istinat duvarı, ravelin hendeği, dış istinat ve çitlerden oluşmaktaydı¹¹⁹.

2. KUŞATMANIN BAŞLAMASI

2.1. Kuşatmanın Başladığı Sırada İki Tarafın Genel Görünümü

Türk ordusunun öncü birlikleri 13 Temmuz'da ulaştıktan sonra, 19 Receb 1094 (14 Temmuz 1683) Çarşamba günü Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın komutasındaki Osmanlı ordusu dört saatlik bir yürüyüş sonrasında Viyana önlerine geldi. Türk ordusu Viyana'ya ulaştığı sırada Viyana müdafilerinin komutanı olan ve İmparator Leopold tarafından mutlak bir yetki ile şehri savunmak üzere görevlendirilen Ernst von Rüdiger Starhemberg, İmparatorluk merkezi geçici olarak Linz'e kaydırıldığı için, Saray Savaş Konseyi'nin yerine Viyana'da Saray Savaş Konseyi Vekâlet Kurumu altında yeni bir çatı oluşturulmuş kurumun başına Kaplirs getirilmişti. Ancak konsey Starhemberg'e bağlıydı. Bu bağlamda Dük piyadelerinin geri kalanını Dupigny'nin ağır süvarisine dahil etmiştir. Bütün bunların neticesinde garnizondaki toplam asker sayısı 12.000'e ulaşmış olup bu rakamın içerisinde gönüllü milis kuvvetleri yoktu. Bu rakama hastalıklardan ötürü iş göremez haldekiler, yarlılar dahil değildi ki bu durumdakiler de göz önüne alındığında bu rakamın bir miktar düşürülebileceği açıktır¹²⁰.

Viyana'nın müdafî sayısında büyük farklılıklar vardır. 10.000-50.000 arasında rakam verenler bulunmaktadır. Müdafilerin sayısını 50.000'e kadar çıkarılıyorsa da muhasara altında böyle bir orduya bakmanın olanaksız olduğu açıktır¹²¹. Bununla beraber Viyanalı gönüllü milis kuvvetlerin sayısının 5.000 kişi olduğu düşünülebilir¹²². Bu askerlerin nerede ikamet ettiklerini tam olarak tespit etmek olanaksız olsa bile, şehrin güneybatı kısmında yer alan ve Türk taarruzun odak noktası konumundaki Löbel (Aslan) ve Saray (Burg) tabyalarında daha fazla asker bulunduğu söylemek mümkündür. Pür dikkat savunma isteyen bu bölgede asıl profesyonel askeri birliklerin kullandığı açıktır. Gönüllü birliklerden ise, Meselâ silahlı hemşireler savunma önceliği daha tali olan Eski Schotten ve Yeni Schotten Mahalleleri, Eski Widmer ve Yeni Widmer Mahalleleri ile Eski Körtner ve Yeni Körtner ve Eski Stuben ve Yeni Stuben mahallelerine dağıtılmıştı. Hemşireler gibi; kasaplar, saray hizmetlileri, fırıncılar, biracılar da kendi bölüklerini oluşturarak şehrin muhtelif noktalarına

¹¹⁹ Johannes Sachslehner, *Wien Anno1683*, Viyana 2006 s. 178-179.

¹²⁰ Tahsin Ünal, *İkinci Viyana Muhasarası (Mağlubiyetimizin Gizli Sebepleri)*, Ankara 1954, s. 36.

¹²¹ Müdafiler için Asker sayıları için, Iorga, s. 169 12. 000, *Zinkeisen*, s. 102, 13800, Ackerl, s. 64, 11. 500

¹²² *Zinkeisen*, Gönüllü sayısını 7 bin 500 silahlı vatandaş ve 700 kişilik bir üniversite öğrencisi grubu olmak üzere toplam 8200 olarak gösteriyor. *Zinkeisen*, s. 102.

yerleştirilmişlerdi¹²³. Halka genel bir uyarı vermek için şehrin sembolü ve en büyük kilisesi olan St. Stephan'ın (St. Etienne) büyük çanı felaket sinyali amacıyla çalınarak ve halka savaş uyarısı yapıldı. Her türlü çan ve benzeri çalının çalması yasaklanırken her türlü uyarı, nöbet değişimi ve askeri hareket St. Stephan'ın katedralinin çanı vasıtasıyla gerçekleştirilmişti.

72 bölükten oluşan Viyana müdafilerinin askeri yapılanmalarının başında Starhemberg bulunuyordu. Başkomutan ve aynı zamanda 8. piyade alayının komutanı Starhemberg'in yardımcıları Kont de Souches (24. piyade alayı) ve General Scherffenberg'ti (35. piyade alayı). Bu üç isim müdafaa birliklerinin en üst kurmay yapılanmasını oluşturmaktaydı. Nitekim müdafiiler vardiya usulünü takip edecek bir gün Kont de Souches'e bağlı birlikler ertesi gün General Scherffenberg'e bağlı güçler görev yapacaklardı. Onların altında alay komutanı seviyesinde Baron van der Beck, Wüttemberg Prensi (59. piyade alayı) Kont Heissler (zırhlı süvari birliği) ve Baron Dupigny (zırhlı süvari birliği) yer almaktaydı. Şehir muhafızlarının lideri Markiz di Obizzi'ydi.

Bu isimlerin dışında iki isim göze çarpıyordu. Bunlardan birincisi Cristoph von Börner'di. Börner Viyana'daki topçu birliklerinin kumandanıydı. Topçu birliği Viyana için özel önem arz etmekteydi zira şehrin surlarından sonra müdafilerin en büyük güvencesi şehirdeki toplardı. Nitekim topların gerek nitelik gerekse nicelik özellikleri bakımından Avusturyalılar Osmanlılardan üstündüler. Kuşkusuz bu üstünlüğün sağlanışında Mecklenburglu bir asilzâde olan Börner'inde büyük katkısı vardı. Nitekim şehirde bulunan 262 topun istihkâmlara yerleştirme oranı daha önce yüzde 3-4 oranındayken¹²⁴ bu topların nerdeyse tamamının yerleştirilmesinde ve kuşatma boyunca Türk topçusunun yeterli başarıyı göstermesinde Börner'in büyük payı vardı.

İstihkâm subayı George Rimpler'de¹²⁵ şehrin müdafaasında büyük fedakârlık göstermiş isimlerden biriydi. Nitekim onun çalışmaları sayesinde daha çok siper oluşturularak bastiyonlar ile ravelinler arasında bağlantı kuvvetlendirilmişti. Yaptığı traversler ve kaponyerlerin yapımına başlıyor ve her türlü tahkimatın inşaatının denetimi için hazır bulunuyordu¹²⁶. Nitekim kuşatma boyunca istihkâmdan istihkâma koşuşturmuş ve bu uğurda kuşatma sırasında canını yitirmişti.

Osmanlı ordusunun toplam mevcudu hakkındaki yorumlar birbiriyle çelişmekte olup, ordunun sayısı yabancı ve Türk kaynaklarında farklı gösterilmektedir. Öncelikle tespit

¹²³ Hammer, düzenli birliklerin açığının kapatılması için tüccarların yanında ve antrepolarda çalışan kişilerden, saray birliklerinden ayrılmış subaylardan meydana getirilen 5 ayrı birlik olduğunu belirtiyor. J. P. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi* çev. Mehmed Ata Bey), VI/XII, 373.

¹²⁴ Arkayın, s. 64.

¹²⁵ John A. Lynn, "States in Conflict 1661-1763" s. 170.

¹²⁶ Stoye, s. 108.

edilmesi gereken husus birliklerin ne kadarının asıl Osmanlı ordusuna ne kadarının yardımcı kuvvetlere dahil olduğudur. Ayrıca yapılması gereken bir diğer taksim sefere katılanların ne kadarının muharip birlik olduğudur. İ. H. Uzunçarşılı yardımcı birliklerle muharip kuvvetlerin toplamını 350.000 geri hizmetlileri 150.000 olarak gösterir. Zinkeisen 200 bin asker, 60-70.000 kişilik bir maiyetten bahsetmektedir. Hammer ise açıklama yapmadan Viyana önlerinde 200.000 askerin bulunduğunu söyler. Danişmend ise Starhemberg'in 27 Ağustos 1683 tarihli mektubuna dayanarak seferin başında ordunun toplam 100-120 arasında olmasının muhtemelen olduğunu belirtir¹²⁷. Toif'in eserine kaynaklık eden 1608 sayılı yazmada Osmanlı ordusunun yekûnu tüm yardımcı kuvvetlerle beraber 252. 700 kişidir. Bu rakamların ışığında söylenebilecek husus Osmanlı ordusunun muharip kuvvetinin 90.000-120.000 yardımcı birliklerinin ise 60.000-80.000 kişi olduğu doğrultusunda bir yorum yapmak mümkündür. Ancak dönemin askeri ve lojistik şartları göz önünde tutulduğunda bütün ordunun toplamının 200.000'i geçemeyeceğini ve muharip kuvvetlerin 120.000 kişiden fazla olmayacağı söylenebilir. Ancak bu durum da bile Yeniçağ askeri yapılanması içerisinde bu büyük bir rakamdır¹²⁸.

Osmanlı ordusunun top sayısı hakkında da farklı yorumlar mevcuttur. Kaynakların birleştiği nokta ise sayısı ne olursa olsun mevcut topların yetersizliği idi. Nitekim bilindiği üzere Osmanlılar kuşatma sırasında top atışlarından fazla verim alamamışlar ve lağımcılığa ağırlık vermişlerdi. Nitekim getirilen top sayısının azlığını Fındıklılı Mehmed Ağa eserinde açıkça dile getirmiştir¹²⁹. Bu bağlamda özellikle kuşatmalarda ihtiyaç duyulan ağır balyemez¹³⁰ topları ile orta ağırlıktaki kolomborno toplarının sayısı yetersizdi. Osmanlı ordusunda 19 balyemez (culverin topu ile) 120 adet 0, 5-1, 5 okkalık (0, 7-2kg) gülle atan şâhîdarbezen¹³¹ topları bulunmaktaydı.

Türk ordusu 14 Temmuz'da gelir gelmez ilk iş olarak kurulacak ordugâh ve yerleşilecek siperlerin tanzimi uğraştılar¹³². Osmanlıların siper kazım hızı ve bu siperlere yerleşimi gayet başarılı olup batılı kaynaklarca da takdir edilmiştir¹³³

¹²⁷ İ. Hakkı Danişmendli, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi IV*, İstanbul 1974, s. 453.

¹²⁸ Mesela 30 Yıl Savaşlarının en önemli çarpışmalarından 1631'deki Breitenfeld'de İsveç-Sakson ordusunun toplam 41.500 Avusturyalılar'ın 35.000 (C.V. Wedgwood, *The Thirty Years War*) İspanyol Veraset Savaşlarının en büyük muharebelerinden 1709 Malplaquet'te Müttefiklerin 86.000, Fransızlar'ın 75.000 kişi oldukları düşünülürse Osmanlı ordusunun büyüklüğü göz önüne çarpar. John A. Lynn, *The Wars of Louis XIV 1667-1714*, Oxford 2002, s. 332.

¹²⁹ Beç kalesi gibi kaleyi muhasara kılınmak gönlünden geçecek ideye akl-ı mertebe on vukıyyeden otuz vukıyyeye varınca dane atar envağından kırk elli pare balyemez ve on beş yirmi pare kolomborno top ve bir evvel kadar dahi humbara havanı ve üç yüz kadar şâhî darbezenleri orduyu hümâyunda mevcut etmek gerek idi. Fındıklılı Silahdâr Mustafa Ağa, *Silahdâr Tarihi II*, 47.

¹³⁰ Balyemezler batıdaki kulverin toplarının karşılığı olup 31-74 kg'lık gülle atan ağır toplar olup balyemez adının nasıl türediğine dair muhtelif rivayetler vardır. Gabor Agoston, s. 110-112.

¹³¹ Agoston, a. g. e., s. 122.

¹³² "Mu'tâd üzre yemin [ü] yesârında sipâh ve silahdâr ve Anadolu ve Rumili Beğlerbeğleri ve evvelince çarkacıpaşalar alay bağlayup âheste hırâm ile mukabele-yi kal'a-i Beç'de vâki' bir sahrada sâye-bân kurulup iki sâ'at mikdârı otâk yeri ma'lûm

Osmanlılar, Viyana'nın doğusu ve Kuzey bölgeleri Tuna nehriyle çevrili olması yüzünden güneybatı istikametini seçmişlerdi. Kalenin kuzey bölgelerinin kontrolü için ise Şam Valisi Hüseyin Paşa görevlendirilmiş ve Leopoldsdorf kontrol altına alınarak kalenin tam bir ablukaya alınması hedeflenmişti. Nitekim kuşatmanın ikinci günü de Eflak ve Boğdan voyvodaları buradan şehre uzanan bir köprü yapımı ile vazifelendirilmişlerdi¹³⁴. Büyük bir hilal şeklini alan Osmanlı kampı, St. Marx'ın yakınından başlıyor, Prater Adası'nın aşağı ucuna kadar eğiliyor ve Simmering'e, Laa Ormanı'na, Inzerdorf'a, Hundsturm'a, Gumpendorf'a, Penzig'e, Breitensee'ye, Hernals'a, Währing'e ve Tuna'nın kolu Oberdöbling'e doğru uzanıyordu. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın o meşhur çadırını ise şehrin Güneybatısındaki bugün ki Kont Trautson Parkının bulunduğu Schmelz¹³⁵ denilen yere kurmuştu. Bu mevki Kanuni'nin Çadırını kurduğu Simmeringer Haide'ye göre kente daha uzak bir yerdeydi fakat sadrazamın çadırının bulunduğu tepe şehre hakimdi.

Sadrazam öğlende otağından ayrılarak St. Ulrich'e geldi. Burada topların nereye yerleştirileceğini belirlemek üzere atından indi. Asıl mesele önemli mesele ise görev atamalarının nerelere yapılacağıydı. Kara Mustafa Paşa geleneksel Osmanlı savaş düzenine uygun olarak kendisi Löbel ve Burg (Saray) tabyalarının aralarında bulunan Courtine'nin (bugün ki Volksgarten – Milletler Bahçesi) karşısında yer alan ordunun merkezine konuşlanıp kendi yanında Yeniçeri Ağası Bekri Mustafa Paşa'yı Kul Kethüdası Çelebi İsmail Ağa'yı Rumeli Beylerbeyi Küçük Hasan Paşa'yı görevlendirmişti. Merkezde 20 yeniçeri bölüğü 5 kolomborno topu ve 5 şâhî darbezen topu yer alacaktı. Burg tabyasının (bugün ki Heldenplatz Meydanının bulunduğu bölge) karşısında kalan sağ kanatta Diyarbekir Beylerbeyi vezir Kara Mehmed Paşa, Halep Beylerbeyi Deli Bekir Paşa, Anadolu Beylerbeyi Osman Paşazâde Ahmed Paşa ile Zağarcıbaşı Mustafa'ya bağlı 20 yeniçeri bölüğü 5 kolomborno topu ve 5 şâhî darbezen topu bulunacaktı. Löbel Bastiyonu'nun (bugün ki Hofburg Tiyatrosunun bulunduğu bölge) karşısına denk düşen sol kanatta ise Yanova Beylerbeyi ve eski Defterdar Ahmed Paşa,

olunca anda 'inân-semend-i ârâm oldılar. Ol mahalde iken varoşdan ve dört nefer dil getürdiler. Birini bir delü boynunu urdı ve üçünün dahi asesbaşı boynunu urdı getürenlere ihsânlar oldı Ba'dehû otâk yiri ma'lûm ve mu'ayyen olduğı haberi gelmekle sa'âdetlü sadr-ı âlî hazretleri süvâr olup bir mertebe alay birle otağ-ı âlîlerine teşrif-i nuzûl buyurdılar. Bir sâ'at mikdârı ârâm buyurdudan sonra metris olan ve toplar konılacak mahalle azîmet buyurup varoşda bir ma'kûl yirde nuzûl ve metris husûsu müşâvere ve tahmîn olundukda bi'zzât kendü koluna mu'tâd üze dergâh-ı âlî yeniçerileri ağası ve kethüdâsını ve toplarına Rumili Beğlerbeğisi ve sağ kola Kara Mehmed Paşa kendü ve askeriyle ve Halep Beğlerbeğisi Bekir Paşa Eyaleti askeriyle ve toplarına Anadolu Beğlerbeğisi ve zağarcıbaşı oda neferâtıyla ve sol kola Defterdâr Ahmed Paşa ve Sivas Beğlerbeğisi Eyaleti askeriyle ve Karaman Eyaleti ve saksoncubaşı yirmi oda neferâtıyla metris olmak üze tenbih ve ta'yîn buyurup kendülerinin sâkin olacak pâyeleri tabyaları henüz hâzır olmamağla vakt-i mağribe karîb otağ-ı âlîlerine teşrif buyurdu ve mezkûr metris olacak yerlerinde kalup tabyaların yapup sıçan yolları almağa başladılar ve câ be-câ metrisde olanlar küffâr ile cenk ve tüfenk-endâzlığa mübâseret eylediler ve varoşda metrise karîb olan sarâyları ve hâneleri ve bağçeleri herkes hallü hâllerine göre zabt idüp tabya itmeye inmeğe başladılar". (*Vekayi-i Beç*, s. 82-83).

¹³³ R. Murphey, s. 32.

¹³⁴ *Zübde-i Vekayiât*, s. 153.

¹³⁵ R. M. Herold, s. 58.

Sivas Beylerbeyi Bînamaz Halil Paşa, Samsoncubaşı Süleyman Ağa ile onların sevk-i idaresi altında beş yüz cebeci beş kolomborno ve yirmi şâhî topuyla yirmi yeniçeri ortası bulunmaktaydı.

Türk Ordusu bu şekilde şehrin çevresinde konuşlanmışlardı. Viyanalılar'ın tam olarak yakmayı beceremedikleri varoş bölgesi ufak çarpışmalardan sonra ele geçirildi. Buraları birer tabyaya dönüştürülerek siperler kazılmaya başlandı ki böylece hem şehre yaklaşma imkânı bulunmuş hem de korunaklı mevkiiler elde edilmişti. Viyana'da ise Starhemberg organizasyon problemleri yaşamaktaydı. Bütün alaylara barınak olarak farklı manastırlar tahsis edilmiş ve pratisyen din adamlarına bakım ve tedavi vazifesi verilirken, bu işin denetimi şehir doktorları ile berber-cerrahlara verilmiştir. Buna karşın sürekli din adamları profesyonel hemşireler olan Merhamet Kardeşleri dışında vazifelerini tam olarak yerine getirmemişlerdi. Din adamları kutsal gördükleri odalarına ve ibadethanelerine askerleri almak istememişler ve onları zemin üstündeki geçiş yollarında yatırtmışlar, Polis Teşkilatı onlara kaba saman balyaları getirtene kadar bu durum böyle devam etmiştir. Konsey bazı manastırları azarlayarak buna cevap vermişti. Yerel eczacılar gerekli ilaçları satıyorlar fakat tıpkı diğer tüccarlar gibi fahiş fiyattan satıyorlardı. Zira şehirde her muhasara edilen şehirde görüldüğü üzere karaborsacılar ve fırsatçılar işe koyulmuşlardı.

İşte bütün bu ahval ve şerait içerisinde Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Hz. Muhammed'in Sünnet-i Şerifi gereği şehrin vire verilmesi için mektup göndermişlerdi. İlk gönderilen elçi kaledekiler tarafından vurulunca ikinci bir elçi gönderilmiş ve Hırvat bir asker vasıtasıyla teslim mektubu kaledekilerce teslim alınmıştı. Mektup Osmanlıca ve Latince tercümesi ile tahrir olunmuştu¹³⁶. Mektupta kural gereği Viyanalılar önce İslâm'a davet ediliyor veya Müslüman olmadıkları takdirde şehirden gitmek ile haraç ödeme opsiyonu tanınıyor bu da gerçekleşmediği takdirde çözümün kılıçla hal olunacağı dile getiriliyordu. Osmanlılar bu sırada İmparator Leopold'un şehirden ayrıldığını ve Starhemberg'in vekâleten başa getirildiğini kesin olarak öğrenmişlerdi¹³⁷. Starhemberg bu mektuba cevap vermemiş, Hırvat asker de Osmanlı elçisini uyarak “Şimdi hemen çek git yoksa seni delik deşik

¹³⁶ Üstün, s. 66.

¹³⁷ “Sadr-ı âlî hazretleri varoşda iken muktezâ-yı sünnet-i seniyyeye riayeten krala hitaben ya. İslâm ya harac ve illâ mâ-beynde olan nizâ'ın faslı husûsî şemşîre havâle olunur bilmiş olası diyü bir kâğıt takrîr ittirülüp delibaşı ağaya ilçilik tariki üzre virüp açıkdan küflâra birkaç neferleriyle ma'an irsâl buyurdılar. Merkûm dahi handaka karîb bir mahalle varup görünen kâfirlere işâret idüp kralınıza kâğıdım vardır diyü söyledükde lisânın bilür bir Hırvat gelüp kâğıdı alup ve merkûm alargada dur diyüp içerüye gitti. Meğer kralları ise asker-i İslâm Beç'e gelmezden on gün mukaddem bir mikdâr âdemiyle Linse nâm şehrine firâr itmiş içinde baş ve bûğ olanlar dahi bu bâdda bir cevâb virecek söz bulamadıklarından bizim iki günden berü hayli âdemimiz öldi elimiz dardır bunun şimdi cevâbı yokdur diyü haber göndermeleriyle mezbûr Hırvat dahi git şimdi seni ururlar diyü haber eyledikde mezbûr delibaşı dahi dönüp sâhib-i devlet hazretlerine mâ vâki' hâli ifâde eyledikde imdi şimdiden sonra toplar konulup harb u kitâle mübâşeret olunsun diyü kollara fermân buyurmağla her köşeden saire-i cenk ü cidâl iştiâl buldı”. (*Vekayi-i Beç*, s. 83).

ederler” demişti. Bunun üzerine sadrazam topları yerlerine götürmüş ve ateşin başlaması emrini vermişti.

Ancak 14 Temmuz yaşanan bir olay en az kuşatma kadar şehirdekileri heyecanlandırdı. Henüz Rossau’da ki yangın yeni söndürülmüşken öğleden sonra Schottenkloster arkasında bulunan bir çiftlik avlusu ve bir kulübe de yeni bir yangın patlak vermiş ve ateşler hızla yayılmıştı. Liebenberg ve her ikisi de şehir kethüdası olan Serenyi ve 14 yıl sonraki Zenta Muharebesi’nin muzaffer generali Yüzbaşı Guido Starhemberg¹³⁸ bir grup milis ve daha önceden organize olmuş bir yangın tugayı ile olay yerine koşular. Panik giderek büyüyordu zira kimse cephanelerin anahtarını bulamıyordu. Bu yüzden cephaneliğin kapısı kapatıldı. Bunun yanında Türkler kasıtlı olarak büyük yangının üzerine doğru ateş ediyorlardı. Bu yüzden burada mücadele edenlerin hayatı tehlike altındaydı. Bununla Birlikte Starhemberg cephaneliğe doğru atılmış derhal tehlike altındaki barutları sıırım sıklam etmiş, zorla itfaiyeciler almış ve pencerelerin üstünü tuğlayla kapatmıştı. Dışarı da Liebenberg dış merdivenleri söküyordu. Aynı sırada rüzgâr yön değiştirmiş ve alevler Auresperg, Traun ve Palffy saraylarına doğru esmeye başlamıştı. Yangın cephaneliğe 40 adım kala durdurulmuş ve şehir tamamıyla felakete uğramaktan kurtulmuştu. Her ne kadar közler günlerce sönmediyse durum yetkililerce kontrol altında tutulmuştu. Yangının çıkış noktası tam olarak tespit olunamadı. Hâlâ yanan banliyölerden kıvılcım sıçramış olma ihtimali mümkün görünmektedir. Bir tür dikkatsizlikte yangına sebep olmuş olabilir. Tökeli tarafından gönderilen casuslar olduğu düşüncesiyle kuşkulu gözüken karakterlerde tutulmaktaydı. Yerel bir komedyen olan Baron Zwifl tabancasıyla ateşe doğru nişan almış ve burada yakalanarak kalabalıkça öldürülmüştü¹³⁹. Cesedi St. Peter Mezarlığına sürüklenerek cesedi soyulmuştu. Macar veya Hırvat kıyafetinde olanlar veya yabancı lisan konuşanlar tehditlere ve saldırılar maruz kalmışlardı. Kuşatma boyunca sadece Macarlara ve Hırvatlara değil şehirdeki tüm yabancı unsurlara kuşkuyla bakılmıştı. Bununla beraber yangının kaynağı ile ilgili en ağırlıklı düşünce ki bunu söyleyen eden bir imparatorluk görevlisinin iddiasıydı. İddiaya göre bu memurun arabasındaki havai fişeklerin patlamasıyla yangın çevreye yayılmıştı. Dönemin en tesirli savaş tekniklerinden biri sabotaj olduğundan bu havai fişek patlamasıyla ilgili beyanın halkı yatıştırıcı bir yalan mı yoksa hakikat mi olduğu sonu gelmeyecek ve kesin yargıya ulaşmanın zor olduğu bir tarihi tartışmadır.

¹³⁸ Viyana müdafilerinin başkomutanı olan Ernst Rüdiger von Starhemberg’in Guido Starhemberg, ileriki yıllarda yükselerek generalliğe kadar terfi etmiş ve Zenta’da Eugene’nin elde ettiği zaferde büyük pay sahibi olmuştur. Derek McCay, *Prince Eugene of Savoy*, Londra 1977, s. 53.

¹³⁹ Barker, s. 255.

Daha önce Osmanlı ordusu İstolni-Belgrat'tayken kendilerine zeamet sahibi Hüseyin Ağa vasıtasıyla mektup gönderilmiş olan Battahyanyi, Draskovich, Esterhazy ve Zichy adlı Macar beyleri bağılıklarını bildirmek üzere elçi yollamışlar ve bu elçiler 14 Temmuz gününün akşamına doğru sadrazamın huzuruna çıkmışlardı¹⁴⁰.

Kuşatmanın ilk gününün son gecesinde her kola üçer tane kolomborno topu yerleştirilmişti. Kazılan sıçan yollarının uzunluğu yaklaşık 400 adım (150 metre) uzunluğundaydı. Bununla beraber metrislerin iç tarafında bazı yıkık küçük yapılar bulunmaktaydı. Siperler genellikle 2m (6 adım) yüksekliğinde olup, bir insanın rahatça sığabileceği büyüklükteydi ve muhasaracıları tüfek ateşinden muhafaza etmekteydi. Daha sonraları Viyana'dan ateş daha şiddetli gelmeye başlayınca uzun siperler tahtalar, kirişler, kum çuvaları ve toprakla kaplanmıştı ki bu sayede askerler el bombaları ve mermilerden korunuyordu. Lağımıcılar kumandanlar için ileriye dönük çukurlar açmışlardı. Askerler iyi düzenlenmiş bir muhasara sistemi içerisinde oldukça güven içerisinde istedikleri yere gidebiliyorlardı. Şehre doğru büyük hendekler bulunuyordu. Yeniçeriler kendi taraflarından dikey hatlar açmaktaydılar ve onların arkalarında (her ne kadar siperleri olmasa da) süvarilerin kampı yer almaktaydı. İnşaat birkaç yerdeki sert kayalıklara rağmen hızlı gerçekleşmişti ki bir gün gibi kısa bir sürede siperler şehrin ravelinlerine 25-30 metre mesafeye kadar yaklaşmıştı. Türk lağımıcıları ordunun en usta birliklerindendi ve bu birliklerin bütün gece boyunca ki kazısı sayesinde yaşanan bazı sıkıntılara rağmen önemli bir ilerleme kaydedilmişti. Lağımıcı personeli bakımından Osmanlılar'ın, Avusturyalıları'a mukayese götürmeyecek bir üstünlüğü bulunmaktaydı¹⁴¹.

2.2. Kuşatmanın İlk İki Haftası

Kuşatmanın ilk günü ateşi daha çok sembolik düzeyde kalmış ve taciz ateşi olmaktan ileri gidememişti. Ancak 20 Receb 1094 (15 Temmuz 1683) Perşembe günü sabahı Osmanlı topçusunun yoğun ateşi ile başlamıştı. Ancak metrisler için açılan arazinin taşlık olması siperlerin bağlantısını kurmak için kazılan sıçan yollarının kazılmasında büyük sıkıntılar çekilmişti¹⁴².

¹⁴⁰“Bugün ahşama karîb Zirîn oğlu ile Draşkoviçe oğlu taraflarından âdemleri gelüp itâ'at ve inkiyâdları haberin getürdi. Yeğenoğlu ile Draşkoviçe oğlunun itâ'atları haberiyle âdemleri geldi, Mukaddemâ İstolni-Belgrat zü'emâsından Hüseyin Ağa ile kendülere sadr-ı a'zam hazretleri tarafından kâğıt gitmiş idi”. (*Vekayi-i Beç*, s. 83).

¹⁴¹ “Durum böyleyken Viyanalı kuyucular lağımıcı olarak görevlendirildiler. Fakat Türk uzmanlarla boy ölçüşmeleri olanaksızdı. Ackerl, s. 47.

¹⁴² “Yevm-i mezbûrda seheri metrisde olan toplar taraf-ı düşmen-i dîne endâhte kılınmağa başladı ve metris yerleri sengin olmağa sıçan yolları işledilmede küllî usret çekildi”. (*Vekayi-i Beç*, s. 84).

Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, bugün Viyana Kalesi'nin genel durumunu tetkik etmek için atına atlamış ve Neubaugasse denilen tepenin bölgenin üzerine bir bağlık kurdurarak kaleyi ve karşısında bulunan Leopoldstadt (Prater) Adası'nı gözlemeye koyulmuştur. Sadrazam, bu gözlemi neticesinde Leopoldstadt'ın ele geçirilmesinin önemini kavramıştı. Avusturya tarafında ise Charles de Lorraine Tuna'nın oldukça uzağında konuşlanmış ve Linz'den Tuna vasıtasıyla yeni bir barut yüklemesinin olasılığı ile ilgili haberleri beklemekteydi. Bununla beraber Viyana ile doğrudan bağıntı imkânı kalmayan Charles de Lorraine de Leopoldstadt ile bağıntısını kesmek istemiyordu. Nitekim bu amaçla adada bulunan artçı Avusturya birlikleri Osmanlı birliklerine hücum etmişler, buna mukabil divâneğândan (delilerden) bir miktar süvari üzerlerine yollanınca Avusturyalılar ormanlık araziye ricat etmişlerdi. Bu olaydan sonra kaleye ulaşan köprülerin yakılmasının ve adanın zaptının elzem hâline geldiğini anlayan sadrazam, Eflak Beyi Şerban Kantakuzen ile Boğdan Voyvodası George Dukas'ı ile Şam Beylerbeyi Abaza Sarı Hüseyin Paşa'yı bu işle vazifelendirdi.

Türk tarafında günün diğer önemli gelişmeleri Kayseri Beylerbeyi Dilâver Paşa ve Saruhan Sancakbeyi Şeyhoğlu Ahmed Paşa cephanenin korunmasına memur edilmesi¹⁴³ ile daha evvel bağlılıklarını bildiren Macar Beyleri Battahyanyi ile Draskovich'in sadrazamın huzuruna gelerek etek öpmeleri ve hilat giydirilmeleri idi.

Avusturyalılar içinse bugün küçük bir de talihsizlik yaşanmıştı. Starhemberg, uçan tuğla parçacıkları yüzünden yaralanmış ve birkaç gün yatakta istirahat etmiştir. Kaplirs geçici olarak komutayı devraldı¹⁴⁴. Bu bağlamda 15-16 Temmuz gecesi şehre yönelik ilk Türk saldırısı gerçekleşti.

22 Receb 1094 (16 Temmuz 1683) Cuma günü, önceki gün başlayan Leopoldstadt'ı ele geçirmeye yönelik mücadelenin devamı niteliğindeydi. Nitekim Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın emri üzerine Adana Beylerbeyi Vezir Deli Emir Paşa, Niğbolu Paşası Ali Paşa ve Hamid İli Sancakbeyi Hasan Paşa ve Saruhan Paşası Şeyhoğlu Ahmed Paşa en gözde askerleriyle beraber hareket ederek kalenin sol tarafında bulunan ve Leopoldstadt ile Viyana'nın irtibatını sağlayan köprülerini yakmak üzere harekete geçmişlerdir. Bunu müteakip Köstendil Sancakbeyi ve Mısır askeri adaya çıkarma yaparak iki yüz tabya siperi kazmaları emir olundu. Bu birlikler düşmanın üzerine ani bir hücum gerçekleştirerek burada General Johann Schultz komutasındaki dragon birliklerinin birçoğunu kılıçtan geçirmiş,

¹⁴³ “Ve bugün cebehâne muhâfazası için Dilâver Paşa ile Saruhan Paşası Ahmed Paşa me'mûr oldı” (*Vekayi-i Beç*, s. 84).

¹⁴⁴ Barker, s. 262; “Relation”, s. 130 Glaubwürdiges Diarium, s. 8.

kalanlar suyun yukarısında kalan tabyalarına firar etmişlerdi¹⁴⁵. Bu gurubunda kovalanması neticesinde Avusturyalılar köprübaşında mukavemet göstermeye çalıştılsa da başarılı olamayıp dağıldılar ve köprü yakıldı. Bununla beraber Emir Mehmed Paşa düşmanın Viyana üzerinden bu bölgeye saldırma riski olduğundan dolayı bölgenin daha fazla askerle kontrol edilmesi gerekliliğini sadrazama arz etmesi üzerine Bosna Beylerbeyi Hızır Paşa bu işle vazifelendirilmiş Emir Mehmed Paşa da Hızır Paşa'ya bağlı birliklere iltihak etmişti¹⁴⁶. Ayrıca Şam Valisi Vezir Hüseyin Paşa adanın ordu-yı humâyûn kenarına düşen tarafına düşmanın hücum etmesi ihtimali olmasından dolayı bölgede ki Müslümanların korunması için tayîn edilerek, on beş şâhî top Hızır Paşa'ya ve on beş şâhî top Hüseyin Paşa tarafına verildi¹⁴⁷.

Bugünün Osmanlılar için en önemli kaybı ise Rumeli Beylerbeyi Küçük Hasan Paşa'nın kaleden atılan bir gülle neticesinde şehid düşmesiydi. Hasan Paşa'nın yerine bu göreve Şeyhoğlu Ali Paşa tayin edildi. Bu vaka ordunun morali üzerinde menfî tesir bırakmış ve kızgınlığı arttırmıştı. Nitekim ordunun yemeklik çadırında yamak olarak vazife yapan Kazak esirlerden birinin sahibini öldürdüğü haber alınınca Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ordudaki tüm Kazak esirlerin öldürülmesine karar verildi İlk gün 150 kişi sonrada geri kalanların boynu vuruldu. Günün bir diğer önemli olayı ise Perchtoldsdorf'taki katliam iddialarıydı. Viyana'ya üç saat mesafede bulunan bu kasaba Viyana kuşatması sırasında imparatorluğun düşmana karşı hazırsızlığını ve Batıdaki "Barbar Osmanlı" imajını temsil etmekteydi. Bu kıyıma sahne olan Perchtoldsdorf Orta Çağ duvarı burayı çevreli ve Leopold döneminde Viyana'nın muhafazasına yardımcı bir kasabaydı. Buna karşın kasaba Osmanlı akıncı güçleri karşısında uzun süre dayanabilecek tahkimata sahip değildi. Bu durumu göz önünde tutan kent yöneticileri Osmanlılar'ın teslim olma teklifini kabul etmişler, asker ve vatandaş dolu bir tahkimat özelliği olan kiliseden çekilerek ve bakire uzun saçlı bir kızın eşliğinde bir çelenk ve şehrin anahtarlarını göndermişlerdir. Ancak Avusturyalılar'a göre Sadrazamın sinyaliyle Osmanlı kaynaklarına göre akıncıların kendi inisiyatifıyla öncelikle 300 kadar olgun erkek nüfus öldürülmüş, daha sonra papazın evinin yanında bir yatak

¹⁴⁵ Adada su kenarında metrese girmelerin fermân buyurdu. Vardıkları gibi cümlesi adada olan düşman-ı dine birden hücum-diliranecevnîşler gösterüp ekserin kılıçdan geçirdiler ve bakıyyetü's-suyûfları suyun yukarı canibinde olan taburlarına firâr eylediler. Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Tarih*, II, 48

¹⁴⁶ Silahdâr, *Tarih*, II, 48-49.

¹⁴⁷ "Şam Vâlisi Vezîr-i Mükerrerem Hüseyin Paşa dahi adanın ordu-yı humâyûn kenarına düşen tarafına ihtimâldir düşmenden hücum olursa karşuda olan ehl-i İslâmı muhâfaza için ta'yîn olunup on beş kıt'a Hızır Paşa'ya ve on beş kıt' şâhî top Hüseyin Paşa tarafına virildi". (*Vekayi-i Beç*, s. 85).

oluşturulmuş ve burada infazlar gerçekleştirilmiştir. Kadınlar ve çocukların ölüleri kilise ve Wehtrum çan kulesine doldurulmuştur¹⁴⁸.

22 Receb 1094 (17 Temmuz 1683) günü sadrazam atıyla karşıya geçerek “Kral Bahçesi olarak bilinen Alte Favorita’ya gitmiştir. Önceki günkü çarpışmalar neticesinde Augarten köşkü Osmanlılar’ın eline geçmiş ve sadrazam bu bölgenin mimarisi ve tabiatını çok beğenmişti. Sadrazam kaleyi ve Tuna üzerindeki büyük köprüyü seyrederek ve kalenin önünden geçerek otağına geri dönmüştü.

Avusturyalı müdafiler ise kuşatma sırasındaki acil ihtiyaçları temin edebilmek için çabalamaktaydılar. Bu amaçla İmparatorluk Tiyatro dahisi Ludovico Burnacini’nin büyük 5.000 kişilik Komedi evini yıkmışlardı. Burada birkaç yıl evvel Leopold’un evlenmesi münasebetiyle Viyana halkına ücretsiz olarak Cesti’nin karmaşık Operası *Il Pomo d’oro*’yu (Altın Elma) izlemelerine izin verilmişti¹⁴⁹. Buradan elde edilen kereste ile beraber birçok askeri ihtiyaç karşılanabilecekti. Zira Avusturya savunma sisteminin temelinde Osmanlı taarruzlarına karşı hendeğin ve ravelinin korunması yatmakta ve Türkler’i hassaten lağımçıları mümkün olduğunca bastiyon denilen dış burçlardan uzak tutmak vardı. Bir başka önlem ise 4 yıl önce veba salgını geçirmiş ayrıca koleranın pençesi altında bulunan Viyana’da ölülerin gömülmesi meselesiydi ki bu durum kamu sağlığı ile de yakından alakalıydı Bu amaçla Freyung’ta ölen askerlerin gömüleceği bir büyük çukurun oluşturulmuştu.

23 Receb 1094 (18 Temmuz 1683) Pazar günü Osmanlı ön hazırlıklarının tamamlandığı ve Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın Schmelz’deki otağından ayrılarak Viyana’daki metrislere yerleştiği gündü. Sadrazam, ilk iş olarak metrislere girmiş yeniçerilerin durumunu kontrol ettikten sonra yeniçeri ağasının tabyasına uğramış sonrasında da kendi tabyasına geçmişti. Sadrazamın gelişiyile beraber kaleye doğru metris ve tünel kazımı da ivme kazanmıştı. Bugün Viyana’nın su ihtiyacını karşılayan bir su yolu keşfedilmiş, böylece muhasaracılar su getirme zahmetinden kurtulmuşlardı. Bu günün sonunda Hızır Paşa, Emir Mehmed Paşa, Haznedar Hasan Paşa ve Mısır askerleri Leopoldsdorf’taki metrislerin içine girmişlerdi. Böylece kalenin adayla olan bütün bağları koparılmış ve Viyana tam bir ablukaya alınmıştı. Yine bugün hazine kâtibi Abdi Efendi vasıtasıyla yaralı askerlere hediyeleri hazırlanmış ve yemek dağıtılmıştı. Yakalanan bir esir vasıtasıyla İmparator

¹⁴⁸ Adam Latschka eserinde kaynak olarak Kutsal Haç Vakfı Başkanı Balthasar Kleinschroth’un yeğeni Wolf Schmalfuss’u göstermiştir. Barker, s. 280; Adam Latschka *Die Türken In Perchtoldsdorf im Jahre 1683*,

¹⁴⁹ Carl B. Schmidt, *Journal of the American Musicological Society* XXIX, s. 3 *Antonio Cesti's "Il pomo d'oro": A Reexamination of a Famous Hapsburg Court Spectacle*, California 1976, s. 381-412.

Leopold'un¹⁵⁰ muhasaradan on gün önce kaçıp hâlâ Linz şehrinde olduğu habere gelince imparatorun Viyana'da olmadığı kesinlik kazanmıştı. Avusturyalılar ise aynı gün Osmanlılar açtığı metris ve tünellere karşı tünel kazarak ve en çok tehdit edilen noktaları çitlerle traversler kurarak engellemeye çalışmışlar ve gece yarısı Yanova Beylerbeyi Ahmed Paşa'ya karşı zayıf bir huruç gerçekleştirmişlerdi.

24 Receb 1094 (19 Temmuz 1683) günü gelenek üzere Sultan IV. Mehmed Ali Ağa vasıtasıyla sadrazamına hilat, kılıç ve hançer göndererek kendisini teşcî etmişti¹⁵¹. Bu uygulama bir gelenek olup daha evvelki seferlerde de tatbik edilmişti. Sadrazam Ali Ağa'yı Kanuni Sultan Süleyman'ın kuşatma sırasında otağını kurduğu kayser bahçesinde ağırlamış ve burada teşrifata uygun bir tören tertip edilmiştir. Avusturyalılar ise bu gece bizzat Starhemberg'in kendisinin planladığı 100 kadar askerle bir sağ kanatta Kara Mehmed Paşa koluna bir huruç operasyonu düzenlediler. Ancak Türk siperlerinin derin ve içinde yüksek kazıkların bulunduğu topraklarla dolu olmasından dolayı müdafilerin kaleye dönmek için tekrar dışarı çıkması dahi zordu. Müdafilerin kayıpları büyüktü bu işe soyunan birçok adam kaybolmaktaydı. Bunun üzerine bu uygulamadan geçici olarak vazgeçildi ve Osmanlı ilerleyişine esas olarak topla karşılık verilmesi kararlaştırıldı. Özellikle el bombası zaman geçtikçe iki tarafça da daha sık kullanılır hale gelmiştir. Avusturyalılar neredeyse bütün stokları olan 80.000 el bombasını kuşatma sonuna kadar kullanmışlar ve piyade mermisinin yapay bir modelini uygulamak mecburiyetinde kalmışlardı. Osmanlılar'ın ise bilinen 18.000 pirinç 2.000 demir el bombaları bulunmaktaydı¹⁵². Maharetli bir zanaatkâr olan Kielmannsegg ortaya çıkarak daha evvel böyle bir üretim gözlemlenmediği alçı el bombalarını fırınlayarak üretilip sunmuştu. Böylece uzaktan saldırı modeli esas alınarak zaten sayılı olan askerlerin ölmesine engel olmuştu. Osmanlılar ise aynı gece düşman tabyasında bir humbara patlatmışlar ve humbaracıbaşı sadrazam tarafından mükâfatlandırıldı¹⁵³.

25 Receb 1094 (20 Temmuz 1683) günü her iki taraf içinde oldukça sakin geçmişti Geceyi otağında geçiren sadrazam sabahleyin yeniden metrislere geldi ve burada divanını topladı. Daha sonra önce yeniçeri ağasının daha sonra da Defterdar Ahmed Paşa'nın tabyasının durumlarını görmeye gitti. Ayrıca Leopoldsdad'ta bulunan komutanlarına ağırlıklarını bu bölgeye taşıma emri verildi.

¹⁵⁰ İmparator Leopold'un tebdil-i kıyafetle hatta palyaço elbisesiyle dolaştığı çocuklarına yumurta bile bulamadığı söylenmektedir. Linz'in de Tatar akınlarına maruz kalan imparator bugün ki Alman-Avusturya sınırındaki Passau'ya sığınmıştı. Üstün, s. 54-55.

¹⁵¹ "Yevm-i mezburda hazînedâr-ı şehriyârî Ali Ağa alay ile gelüp serdâr-ı ekrem hazretlerine taraf-ı şehinşâhîden irsâl buyurulan hil'at ve şemşîr ve hançeri teslim eyledi ki bu tertib üzre beyân olunur". (*Vekayi-i Beç*, s. 89).

¹⁵² M. Stein, s. 42.

¹⁵³ Silahdâr, *Tarih*, II, 53.

26 Receb 1094'te (21 Temmuz 1683) Karaman Beylerbeyi Şişman Mehmed Paşa 580 askeri, Karahisâr-ı Sâhib Sancağı Paşası Ömer Paşa 380 neferi ile bir geçit töreni yaptıktan sonra Leopoldsdad'a geçti. Olay, Osmanlı tarihinde sadrazamın huzurunda ve metrislerde yapılan ilk geçit töreni olması münasebetiyle önemlidir. Bu gece çarpışmalar artmış ve lağım kazılmasına devam edilmiş ve yeniçeriler kolundan Kara Mehmed Paşa ve Ahmed Paşa kolundan şarampollere karşı lağım işlenmiş ayrıca sadrazamın emri üzerine Reisülküttap Laz Mustafa Efendi lağımın kazıldığı yerleri tetkik ederek raporunu sadrazama sunmuştu. 21 Temmuz gecesi iki tarafın karşılıklı top ateşine sahne olmuş hatta sadrazamın çarşnigiri sofrada yaralanmıştı. Yine bu gece Boşnak Şair İbrahim bin Ramazan şehid düşmüştü¹⁵⁴.

27 Receb 1094 (22 Temmuz 1683) günü daha kuşatma sakin seyretmiş buna karşın geceleyin büyük bir operasyonu başlatmışlardı ki bu harekâttan gaye düşmanın direnişini zayıflatmak ve Türk ordusunun asıl taarruz noktası konumundaki Löbel Bastiyonu bölgesine daha fazla lağım yerleştirmekti. Bugün Baron Kunitz müdafilere uşağı Jakob Heider vasıtasıyla ilk kez mesaj göndermişti. Günün asıl önemli olayı Charles de Lorraine'nin imparatora şehri kurtarmaya gelecek imdat ordusunun nasıl hareket edeceğine dair bir planı hazırlayıp İmparator Leopold'a göndermesiydi. Charles de Lorraine'nin planı göre Tuna Nehri'ne paralel olarak hareket eden Haçlı ordusu, halihazırda Kont Dünewald'ın komutasındaki iki süvari ve iki Hırvat alayı tarafından muhafaza edilen Krems'teki köprüden nehri aşacak, Önce Baron d'Orik'e bağlı bir piyade birde süvari bölüğünün bulunduğu Tulln'a ulaşıldıktan sonra Klosterneuburg'tan geçecek Viyana Kalesi'ne 25 km kadar uzakta bulunan Wienerwald Ormanını batı-doğu istikametinde aşarak Viyana'ya ulaşacaklardı. Ancak kuşatma öncesinde de Starhemberg'in koyu bir muhalifi olan Hermann Von Baden bu planı riskli görmüş ve daha güneyde bulunan Wiener-Neusdadt'tan (Viyana'ya 55km) hatta Pressburg'tan Viyana üzerine yürünmesinin ulaşılmasının daha doğru olacağını ileri sürmüştü¹⁵⁵.

28 Receb 1094 (23 Temmuz 1683) Cuma günü önceki gece başlayan taarruz hızlandırılmıştı. Sadrazam bugün bütün kolların vezirlerini ve beylerbeylerini yanına çağırmış ve muhasara ile ilgili meseleleri konuştuktan sonra kul kethüdası tabyasına geçmiş ve buradan kendi tabyasına dönmüştür¹⁵⁶. Bugün daha önce Osmanlı'ya itaat arz eden Macar asilzâdesi

¹⁵⁴“Bezm-i dünyadan ayağın çekdi bezm-i derd-mend”. (Silahdâr, *Tarih*, II, 53).

¹⁵⁵ Üstün, s. 83.

¹⁵⁶ “Yevm-i mezbûrda vakt-i duhâda sâhib-i sa’âdet hazretleri metrîse azîmet ve âğanın tabyasında biraz istirâhat buyurup cümle kolda olan vüzerâ ve mîrimîrân huzûruna gelüp umûr-ı cenk ü harbe müte’allik ba’zı müşâvere olunup andan dahi kul kethüdâsı tabyasına varup andan avdet ve kendü makarr-ı sa’âdetleri olan tabyalarında karar buyurdılar”. (*Vekayi-i Beç*, s. 93).

Batthyanyi, bağlılığını göstermek üzere 65 Türk esiri serbest bırakmış ve bu esirler sadrazamın huzuruna çıkartılmıştı. Bu esirlere değişik hediyeler sunularak teselli bulmaları amaçlanmıştı.

Bugün akşama doğru Rumeli kolu ile Vezir Kara Mehmed Paşa kolundan iki lağım humbaracılar tarafından patlamaya hazır duruma getirilmişti. Önce Rumeli kolundaki lağım patlatılmış ve buradaki müdafilerle Türkler arasında yoğun çatışmalar yaşanmıştı. Bundan sonra ise Vezir Kara Mehmed Paşa kolundaki lağımlar patlatılmıştı. Bu patlamalar sonunda her ne kadar istenilen ölçüde Avusturyalı öldürülemediyse de kendilerinin oluşturduğu bir çukur meydana getirmişler ve düşmanın oluşturduğu karşı lağımın önüne geçmişlerdi. Ahmed Paşa tarafında bulunan lağım ise hazır olmadığı için patlatılmamıştı¹⁵⁷. Avusturyalılar ise savaş şartları içerisinde yeni yaptırımlara girişmişlerdi. Starhemberg bu amaçla 23 Temmuzda şehir surlarından atlayanların ölüm cezası ile yargılanacaklarına dair duyuru yapmıştı. Yasak derhal akla Shottentor kurulan pazarı getiriyordu ki bu pazar vasıtasıyla Viyanalı kadınlar Türklerle ekmek ve taze meyve alışverişi yapıyorlardı.

29 Receb 1094 (24 Temmuz 1683)'da yağmur yağmıştı ki Temmuz sıcaklığının bunaltıcı etkisini hisseden ve toz toprak içerisinde kalan askerler bu durumdan memnuniyet duymuş ayrıca yağmur iki tarafın geçici bir ateşkese yönelmesine sebep olmuştu.

1 Şaban 1094 (25 Temmuz 1683) günü Avusturyalılar'ın yeni savunma stratejinin temeli oluşturan uzaktan ateş açma modeli kendileri açısından olumlu bir meyve daha vermiş ve serdengeçtilerin yanında cesurca çarpışan sadrazamın kethüdası Ahmed Ağa, yaralanmıştı. Habsburg kuvvetleri özellikle verimli olmayan birkaç huruç saldırısından sonra top ateşinin yanında el bombası kullanımı da artmıştı. Kunitz savunmacılara uşağı Jakob Heider vasıtasıyla bugün bir mektup daha gidişinin dönüş yolundayken Robau'daki bir bahçede yakalanmıştı. Her ne kadar Starhemberg'e cevap atıldıysa da mektup sıradan bir dille yazıldığı için Kunitz herhangi bir şifre gönderememiş ve şüpheli bir karakter olarak kilitlenmiş ve Avusturyalılar için olarak değerli bir bilgi kaynağında kaybedilmişti¹⁵⁸.

Sol cenahta yer alan ve önceki gün patlatılmayan Defterdar Ahmed Paşa kolunda 30 kantarlık (yaklaşık 1700 kg) barutla Löbel Bastiyonu'nun altını patlattı. Bu büyük patlamaya rağmen istenilen sonucu alınamamış ve sadece birkaç Avusturyalı ölmüş ve siper kazığının küçük bir bölümü zarar görmüştü. Patlamadan sonra hücumla geçen serdengeçtiler çok ilerleğinden bir Avusturya tuzağına takılıp yayılım ateşine tutuldular. Türkler ancak geceleyin

¹⁵⁷“Ahmed Paşa kolunda olan lağım henüz yetişmemekle atılmadı. Hâlâ işlemek üzredir”. (*Vekayi-i Beç*, s. 94).

¹⁵⁸ Ackerl, s. 81.

açtıkları lağımı güçlendirip metris oluşturdular. Avusturya kayıpları belki çok değildi, ama önemli isimlerdi. Guido Starhemberg ciddi yaralanmış istihkâm birliğinin subayı Rimpler ise öldürücü bir yara almıştı. Son Türk harekâtı savaşın sertliğini artırmış, müdafilerin çektikleri acı ve ıstırap şimdi savaşılırken daha iyi anlaşılıyor olmuştur. Müdafiler ellerine düşen düşman askerlerinin kafataslarını bütün Türk siperlerine teşhir için kazığa geçiriyorlardı.

2 Şaban (26 Temmuz 1683) Pazartesi günü Şam Valisi Hüseyin Paşa bir buçuk saatlik yerde bir palankayı ele geçirmekle görevlendirildi Tökeli İmre ve Apafy Mihâl'in adamlarının getirdikleri mektuplar tercüme olunup sadrazama sunulmuştur. Aynı gün müdafiler yeniçeri ağasının bulunduğu kolda bir lağım patlattılarsa da başarılı bir sonuç elde edemediler.

3 Şaban 1094'te (27 Temmuz) iki gün evvel yaralanan Sadaret Kethüdası Ahmed şehid düştü. Valyos Palankası halkı itaat arz etmeleri üzerine kendilerine aman verildi. Tatar birliklerinin zarar vermesine mani olmak içinde Ali Çavuş buraya yasakçı olarak görevlendirildi¹⁵⁹. Şehid olan Ahmed Ağa'nın yerine Gürcü Ali Ağa sadaret kethüdalığına tayin edildi. Bugünün bir diğer önemli olayı da Kara Mehmed Paşa ile Cebecibaşı Fazlı Ağa'nın el bombası ile yaralanmalarıydı.

4 Şaban 1094'te (28 Temmuz 1683) sadrazam metrisleri gezmiş ve iki tarafın karşılıklı kartuşlarla, havanlarla, tüfeklerle ve el bombalarıyla mücadelesi devam etmiş, ancak iki taraf adına da büyük çaplı bir saldırı gerçekleşmemişti. Kuşatmanın ikinci haftasının geçildiği bu tarih Viyana halkının çeşitli sorunlarla karşılaşmaya başladıkları ve muhasaranın kent için menfi tesirlerinin gözlemlenilmeye başlanması bakımından önem arz eder. Hastanelerde nedeni amibe dayalı dizanteriden aşırı yığılma başlamıştı. Son tahlillerde vakanın arttığı tespit edilmişti. Zira insanlar Viyana surlarının havası dar ortamında kalmışlardı. Kuşatma öncesinde gelen mülteciler şehrin sağlıkla ilgili düzenlemelerine zorlukla riayet ediyorlardı. Bundan sonra gelen birlikler için hiçbir hijyenik düzenleme yapılmamıştı. Hangi grubun salgını getirdiği açık değildi. Her ne şart olursa olsun kuşatmanın başında salgın yoktu ve hastalık Temmuz'un sonuna doğru yaygınlaşmıştı. Evlerin arasına tıkmak olayın gerçekleşmesini geciktiriyordu. Tam hijyenin sağlanabilmesi için bütün çöp ve dışkıların tamamen temizlenmesi gerekiyordu. Daha önce bahsedildiği üzere 1679'daki ev çöpleriyle hayvan dışkılarının ayrılması gereği kuralı Viyanalılarınca az anlaşılmıştı. 1679

¹⁵⁹ “Valyos Palankası ahâlisi itâ’at itmekle evlâd u ıyâllerine amân virülüp askerden ve Tatardan bir ferd mezbûrlara mu’âraza itmemek için Ali Çavuş üzerlerine yasakçı ta’yîn olunup bu vechle fermân sâdır olmuştur ve hazînedâr Ali Ağa bu gün dahi metrise gelüp ahşama karîb yine çadırlara rû-be-râh oldı ve bugün ba’de’z-zuhr bir mikdâr yürüyüş sûretinde hareket oldı”. (*Vekayi-i Beç*, s. 95).

salgını döneminde en azından bazı çöpler şehir dışına taşınıp boşaltılırken şimdi çukurlarda yakılmak zorundaydı. Pislikler bu yüzden birikmişti. İnsanlar sokaklardaki atıklara basmaktan korunamamışlar ve bu bulaşıcı materyalleri evlerine taşınmıştı. Böcekler bilhassa sinekler yaz sıcağının desteklemesiyle de beraber bu mikrobu daha ileri yayılmıştı¹⁶⁰.

2.3. Karşılıklı Lağım Kazma Faaliyetlerinin Artması

5 Şaban 1094 (29 Temmuz 1683) Perşembe günü iki gündür süren nispi sessizliğe patlatılan lağımlar ve top atışları sona erdirdi. Habsburglar'ın çeşitli fırsatlarda yerleştirdikleri top bataryalarına¹⁶¹ karşılık olarak on adet kolomborno topu metrislere getirilmiş ancak gündüz olmasından ötürü tam yerlerine konuşlandırılmamıştı. Bugün sadrazam için ön saflarda yeni bir tabya yaptırıldı. Rumeli kolundan atılan bir püskürtme lağımı ile şarampolun bir kısmı çökmüş büyükçe bir gedik açılmış ancak bu patlamanın üzerine herhangi bir operasyon gerçekleşmemişti. Hâlbuki bu patlama büyük bir kargaşaya neden olmuştu. Bu kargaşa sadece komutanlar için değil, parçalar ayrılmış askerler içinde önemli boyuttaydı. Uzun savunma şeridi bozulmuş istihkâm siperi ise bozulmuştu, kale duvarına kadar uzanan hendek oyulmuştu. Birkaç üst düzey komutan bölgeye koşmuş; bir anlık duraksamadan müdafiler sonra Osmanlılar'ın araziye işgale ve düşmanın hendeğe nüfuz etmelerine engel olmak için bölgeyi tahkime karar vermişlerdi. 200 adam komşu traverse geçmişler ve Türk siperlerinden altı futluk (yaklaşık 180 cm) mesafede olmalarına rağmen burada tutunmuşlardı.

Yine bugün Tökeli İmre tarafından gönderilen ve gelen Hırvat elçi Stefan Sirmeni'nin getirdiği mektupta, Leva ve Nitre Kaleleri'nin vire ile itaat ettiğini bildirip Pojon Kalesi'ne yardım istemiş, bunun üzerine Kırım Hanı'nın oğlu Alp Giray Sultan on bin Tatar askeri ile yardıma gönderilmiştir¹⁶². Elçi ise sadrazam tarafından hilâtle onura edilmiştir.

6 Şaban 1094 (30 Temmuz 1683) Cuma günü Sadrazam kuşluk vaktinde Vezir Ahmed Paşa kolunu ziyaret etmişti. Burada Hazinedar Ali Ağa ile buluştuktan sonra sergengeçtilerin metrislerini ziyaret etmiş ve muhasaranın gidişatını ve kaleyi seyretmiş bundan sonra kendisi için yapılan yeni tabyanın yapımını müşahade etmişti. Osmanlı siperleri, Türk ordusunun ilerleyişine bağlı olarak öne götürüldüğü için ileride yeni tabyalar inşa ediliyordu. Bu bağlamda yeniçeri ağası içinde yeni bir tabya yapılmış ve bu kola bağlı 5 kolomborno topu ile şahî topları öne sürülmüştü. Bugün Kara Mehmed Paşa tarafında bir

¹⁶⁰ Barker, „ s. 270.

¹⁶¹ Ayrıca 11, 15, 16, 17, 18, 20, 26, 27 Temmuz'da ve 8 Ağustos'ta yeni bataryaların çıkarılmıştı. *Hammer*, s. 373.

¹⁶² Silahdâr, *Tarih*, II, 57.

lağım patlatıldıysa da istenilen sonuç alınamamıştı¹⁶³. Löbel Bastiyonu'nda çok zorlu bir mücadele gerçekleşikten sonra Avusturyalılar kendilerine çok pahalıya mal olacak şekilde mevzileri ellerinde tutmayı başarmışlardı.

Starhemberg ise bugün de sert önlemlerinin yenilerini almaya sürdürdü. Starhemberg'in giderek sabrını zorlayan milis kuvvetler sert bir şekilde uyarıldılar. Halka duyuru yapmak için davulcular gönderildi. Gelecekteki sivil kökenli milisler otoriteyi tanımadan hücum yaparlarsa muhasara altındaki şehrin en küçük bir selameti için her türlü cezanın tatbik edilebileceğini ve idam mangasının böyle disiplinsiz milisler idam mangasının için hazırlanacağını ifade ediyordu¹⁶⁴.

7 Şaban 1094 (31 Temmuz 1683) günü Belgrat'ta bulunan IV. Mehmed'e genel durumun aktarılması için Hazinedar Ali Ağa, Aydın Sancakbeyi Şeyhoğlu Ahmed ve sadrazam ağalarından Ömer Bey gönderilmişti. Ayrıca iki gün önce Tökeli İmre tarafından gönderilen Hırvat Elçi'ye Kırım Hanı Murad Giray'ın oğlu Alp Giray komutasında 10 bin Tatar askeri, Orta Macar kralının emrine verildi.

Burg tabyası civarında bulunan müdafiler Osmanlı ordusunun sağ kolunda yer alan Kara Mehmed Paşa tarafında lağım patlattılsa da bu patlamanın Osmanlı güçlerine herhangi bir zarar görmedi. Yatsı namazından sonra ise Rumeli kolundan (Courtine'den) hücum edilmiş ve şiddetli bir mücadelen sonra Osmanlılar bazı ileri metrislere hakim olmuşlardı¹⁶⁵.

8 Şaban 1094 Pazar 1683 yılı Ağustosunun ilk gününe tesadüf etmekteydi. Alp Giray'ın önderliğindeki Tatar birlikleri, Kuzey Macaristan'a hakim olmaya çalışan ve Pressburg (Bratislava) önlerinde bulunan Tökeli'ye bağlı Macar kuvvetlerine yardım için harekete geçtiler¹⁶⁶. Bugün lağımcılık ve karşı lağımcılık hareketleri devam etmişti, Avusturyalılar'da bu bağlamda karşı lağımında inatla tutunmaya devam ettiler. Buna karşın Osmanlılar aynı sırada merdiven destekli şaftları inşa ederek hendeğe güvenli bir şekilde ulaşmayı başardılar. Bugünün bir diğer önemli olayı ise St. Etienne Kilisesi ile Kapuçin Kilisesi'nin Türk topçusunun parça tesirli (kılıç kabzaları, taş demir paçaları) ateşine maruz

¹⁶³ “Bugün devletlü sâhib-i sa’âdet hazretleri kuşluk vaktinde Ahmed Paşa koluna varup nısf sâ’at mikdârı meksden sonra yeniçeri ağası tabyasına teşrif buyurup anda iken hazinedâr Ali Ağa gelüp huzûr-ı âlîde cüz’î ârâm idüp ba’dehü sâhib-i devlet hazretleriyle ilerüde olan serden geçdi metrislerinden kal’ayı seyridüp andan ma’an avdet buyurulup kendü tabyasın tahmîn idüp anda dahi makarr-ı sa’âdet gösterlerinde karar buyurdı ve tabyacı bir olmağla tabyada iken dokuz nefer dahi tîmâr ile tabyacı olmak üzere ta’yîn olundu ve ba’de’z-zuhr Kara Mehmed Paşa kolunda bir lağım atıldı eğerçi vâfir kâfir helâk eyledi lâkin yine kaşki murâd üzere olmadı ve ba’de’l-mağrib kâfir tarafından dahi bir püskürme atıldı”. (*Vekayi-i Beç*, s. 96).

¹⁶⁴ Barker, s. 268.

¹⁶⁵ “Ve yatsı vaktinde Rumili kolundan şerampo üzerine hücum olunup avn-i Hüdâ birle varup tâ şerampo yanında metrislenüp zabteylediler”. (*Vekayi-i Beç*, s. 97).

¹⁶⁶ Johannes Sachslehner, s. 207-208.

kalmasıydı. Bu durum halk da endişeye neden olmuş ayrıca bu geceki çarpışmalar neticesinde üç Kattulinsky baronları ölmüşlerdi¹⁶⁷.

Ayrıca bugün Viyana'ya üç saat uzaklıkta (yaklaşık 45 km) olan Götzendorf Palankası'nın fethi için Yanıkkale'den dönen Şeyhzâde Ahmed Paşa vazifelendirilmiştir.

9 Şaban 1094 (2 Ağustos 1683) günü sadrazam önce kendi tabyasını sonra da yeniçeri ağasının tabyasını gezdi. Bugün lağımçıların sıçan yolları açma işlemi devam etti ve Rumeli beylerbeyi yeterli çabayı göstermediklerinden dolayı sağ ve sol alaybeylerini ikaz etti.

Merkezden, sağdan ve sol kanattan üçer galeri açma çalışması yapıldı içinde en ileride olan Köstendil Sancakbeyi'ydi. Bununla beraber Osmanlı birlikleri ön hendekleri aşarak ravelini ele geçirmeyi başaramadılar. Bugün Şeyhzâde Ahmed Paşa Götzendorf'u kuşatmış önce kalenin çevresindeki hendeklerin suyla çevrili olduğunu görünce sadrazamdan yardım istemiş, ancak yardım gelene kadar palanka fethedilmişti¹⁶⁸. Karşılıklı humbara bombaları sırasında bulunduğu siper patlayan Şam Beylerbeyi Hüseyin Paşa toprak altında kalmış ancak içine düştüğü çukurun kazılmasından sonra sağ salim kurtuldu.

10 Şaban 1094 (3 Ağustos 1683) Salı günü sadrazam Rumeli kolundaki tabyayı ziyaret etti ve dün ihtar edilen sağ kanattaki alaybeyini görevden alarak yerine Rumeli kethüdasını tayin etti. Bugün Avusturyalılar öğlenleyin bir lağım patlatmışlarsa da yine istedikleri verimi alamadılar. Muhasaracıların lağım patlatma hususunda genel anlamdaki muvaffakiyetsizliklerinin temelinde asıl madencilerin bulunduğu Yukarı Macaristan bölgesinin Tökeli İmre'nin hakimiyetinde bulunması bu yüzden de lağımçı olarak Viyanalı kuyucuların kullanılması yatmaktaydı¹⁶⁹. Bugün ki Osmanlı taarruzu şiddetli olmuş ve Rumeli kolu ravelinin karşısındaki çukur tamamen ele geçirilmişti.

Muhasara bölgesine beş saat uzaklıktaki Pottendorf ve Ebesdorf¹⁷⁰ şehrini temsilen gelen kasaba ihtiyarları itaatlerini bildirdiler ve iki palankaya da muhafız tayin edildi¹⁷¹. Bugün ayrıca Budin'den iki bin araba erzak ve Bağdat'tan beş orta yeniçeri getirildi¹⁷². Bu

¹⁶⁷ Hammer, s. 377.

¹⁶⁸ Fındıklılı Mehmed Ağa, kalenin alınış sebebini sadrazamın akıl hocası konumundaki Reisülküttab Laz Mustafa Efendinin'nın adamlarından Ramazan Efendizâde Receb Çelebi'nin ot dolu arabasının çalınıp Götzendorf'e götürülmesini sebep gösteriyor. Silahdâr, *Tarih*, II, 59-60.

¹⁶⁹ Ackerl, s. 47.

¹⁷⁰ *Vekayi-i Beç*'te Ebesdorf olarak geçen şehir muhtemelen Ebreichsdorf kasabasıdır. Zira Ebersdorf adında bir kasaba daha bulunmakla beraber Ebreichsdorf Pottendorf'a 6 km uzaklıkta komşu bir kasaba olup Viyana'ya 26km'dir. Buna karşın Ebersdorf Viyana'ya 110 km Pottendorf'a yaklaşık 90 km uzaktadır.

¹⁷¹ "Lütf-ı Hakk ehl-i İslâm'a mu'in ve yâr olup mahall-i mezbûrda karar eylediler ki ilerüki parmaklığım dibidir? ve handak dahi tabya handakıdır bugün Beç kal'asına beşer sâ'atlik mesâfe olan Ebesdorf ve dört sâ'atlik yerde mesâfe olan Pottendorf Palankalarından ihtiyârlar gelüp itâ'at eyledüklerin haber virüp her birine gedüklü çavuşlar konulup anlar dahi sekiz nefer bellü başluları rehîn olmak üzere ordu-yı hümâyûna çavuşbaşı ağa yanında alıkonulmuşdır". (*Vekayi-i Beç* s. 99).

¹⁷² "İki bin mikdârı araba ile zahîre Budin'den ve Bağdad'dan gelen beş yeniçeri ordu neferâtı gelüp ordu-yı hümâyûna dâhil oldu". (*Vekayi-i Beç* s. 99).

sırada Yukarı Macaristan'da operasyonda bulunan Tökeli İmre'nin yardımcısı Şiştal Bey gelerek Kral'ın adamlarından Szirmay'ın emrine Tuna'nın öteki tarafında bulunan askerlerinin verilmesini talep etti, bu talebi uygun görülünce elçi Odenburg'a (Mac. Sopron) döndü¹⁷³.

11 Şaban 1094 (4 Ağustos 1683) Çarşamba günü müdafiler önceki gün kaybettikleri yerleri geri almak maksadıyla karşı taarruza geçip, Samsoncu kolunda bulunan iki lağımu patlattılar. Her ne kadar bu patlayan lağımlar fazla insan kaybına sebebiyet vermediyseler de Avusturyalılar dün kaybettikleri ravelinden komşu bir parçayı ele yeniden geçirdiler¹⁷⁴. Bu gece karşılıklı humbara atılmasıyla geçti.

12 Şaban 1094 (5 Ağustos 1683) günü hücum sırası bir kez daha Türkler'in eline geçti. Osmanlılar Zağarcı¹⁷⁵ ve Samsoncu kolunda ilerleme kaydettiler ve metris kenarına kadar ki kısım ele geçirildi Avusturyalılar bu duruma taş atarak karşılık verdiler. Sadrazam ise Ahmed Paşa tabyasına, Yeniçeri ağasının tabyasına ve kul kethüdasının tabyalarına ziyarete gitmiş ve muharebe ile ilgili müzakereleri yaptıktan sonra kendi tabyasına dönmüş, kethüdası Gürcü Ali Ağa'yı ise Leopoldsdad Adası'ndaki tabyaları denetlemekle görevlendirmişti¹⁷⁶.

İkinci öncesinde Avusturyalılar Zağarcı kolunda bir lağım daha patlattılar ancak Starhemberg tarafından şehirdeki çeşitli insan kaynaklarından güçlkle toplanan yarı amatör madenciler, bu kez de dikkatsizce ve istemeyerek Avusturya elindeki bir arazinin lağımını patlattılar. Bu gece iki taraf arasındaki karşılıklı humbara atışları devam etti.

13 Şaban 1094 (6 Ağustos 1683) günü Osmanlı destek güçlerinin Viyana'ya besleyen palangaları ele geçirmeye yönelik hareketleri devam etmiş ve Viyana'ya 75 km uzaklıktaki Schottwien ile 30 km uzaklıktaki Ebenfurt şehri sakinleri kendilerine gelen sekban bölükbaşılarını itaat arz etmişler bunun üzerine kendilerine birer muhafız çavuş gönderilmişti¹⁷⁷.

Osmanlı ordusu, bugün ravelin ve hendeğe giden hatlarına yürüyüş yapmışlardı. Müdafiler Osmanlı ilerleyişine ertesi gün bizzat Starhemberg'in idaresinde kendi şahsi

¹⁷³ Tarih-i Osmanlı Encümeni Mecmuası, Kara Mustafa Paşa'nın Sopron Şehri Ahalisine Beyannamesi, (haz. Halil Edhem, İstanbul 1915, s. 5

¹⁷⁴ Barker, „ s. 266.

¹⁷⁵ Zağarcılar 64. yeniçeri ortası olup, bu ortada görev yapanlar padişahın av köpeklerini yetiştirmekle sorumludur. Osman Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983, s. 646.

¹⁷⁶... “ve öyleye karib serdar-ı azâm sol kolda Vezir Ahmed Paşa tabyasına ve andan Yeniçeri ağası ve andan Kul Kethüdası tabyasına varub harb-ü kitale müteallik cevab ve sualden sonra yine kendü tabyalarına geldüler ve kethüdaları Gürcü (ü) Ali Ağa'yı ada tarafında olan metresleri yoklamaya gönderdiler”. (Silahdâr, *Tarih*, II, 60).

¹⁷⁷“Yevm-i mezbûrda Stvin Palankası ki Beç kal'asına üç sâ'atlik menzildir ve iki dağ arasında müstahkem palankadır ve Agusturya memleketinin yoludur ve Beç kal'asına yedi sâ'atlik menzil olan Bemfurt şehri etrafında [duvarı ve hendeği vardır. Bunlar henüz sûret-i itâ'at gösterüp aman-nâmeleri tahrîr olunup, sekbânbaşlarından nâm bölükbaşlarıyla birkaç nefer kulaguz âdemisi koşulup gönderildi”. (*Vekayi-i Beç*, s. 100-101).

alayından seçilmiş 100 adam kanlı ve amansız bir mücadeleden sonra Türk Ordusunun ilerleyişine engel olmuşlardı. Ancak Kont Leslie (Piyade generalinin kardeşi), diğer idari kumandan gibi komuta personelinden de önemli kayıplar yaşanmıştı Bugün yine Erdel¹⁷⁸ Kralı Apafy Mihál'i orduya çağırmakla görevli olan Receb Ağa geri dönmüş ve kendisi ile beraber gelen kralın ulaşı Apafy Mihál'in harekete geçtiğini dile getirmişti. Çarpışmalar sırasında tutsak alınmaya devam edilmekteydi.

2.4. Viyana'nın Sıkıntılarının Artması

14 Şaban 1094 (7 Ağustos 1683) günü kuşatmanın seyri bakımından önemli olaylara sahne oldu. Müdafiler için önem taşıyan bir husus kuşatmanın kahramanı ve alçak gönüllü, dirayetli bir karakter olan Andreas von Liebenberg'in yatağa düşmesiydi. Şehir Konseyi'ni bir süredir halsizliği nedeniyle evinde toplamak zorunda kalan Liebenberg dizanteriye yakalanmıştı. Starhemberg'in meselelerde farklı metotları uygulaması ve bu icraatını doğrudan sadece askeri birliklerle sınırlı olmaması onun liderlik vasfını gösterdiği kadar tutku ve uzmanlık içerisinde vazifelerini yürüten sivil idarecilerin desteğine ihtiyacı olduğunu sergilemekteydi. Kumandanlık ile Şehir Konseyi arasında en önde gelen aracı kuruluş Gizli Güvenlik Teşkilatı'ydı. Andreas von Liebenberg sağlığı elverdiği ölçüde bu eşgüdümün sağlanması ve Güvenlik Teşkilatı'nın faaliyetlerinin sonuç vermesi için çaba sarf etmişti. Bu bağlamda Güvenlik Teşkilatı'nın uygulamaları arasında yer alan Piskopos Kollonitsch'in Macaristan Başpiskoposluk hazinesine el koymasında, Viyana'da hiç kalmayan şaraba bir çeşit vergi getirilmesi ve hastane düzenlemeleriyle ilgili bazı düzenlemelerde bulunulmasında gerek profesyonel birliklerin gerekse de milislerin yerleşimini yasallaşmasında Liebenberg'in katkıları büyüktür. Bugün yatağa düşen Belediye başkanı bir daha ayağa kalkamamış ve Viyana'nın kurtulduğunu görmeden 9/10 Eylül gecesi hayata gözlerini yummuştu. 6-7 Ağustos gecesi çarpışmalar başladı ve sol kanatta yer alan serden geçtiler tabya duvarının önüne gelerek burada metrislendiler ve Ahmed Paşa kolunda bir lağım patlatılmasıyla beraber açık hendeğe ulaşıp siper kazıldı. Avusturyalıları'nda olup bitene şahit olmasıyla beraber kuşatmanın o tarihe kadar ki en kanlı ve en zorlu çarpışması meydana geldi. Avusturyalıların karşı taarruzu ile Türk galerisi çöktü ve 30 kadar serdengeçti şehid olmuş, sol kanattaki Rumeli Kethüdası yaralanırken Üsküb Alaybeyi şehid düştü. Buna karşın sağ kanattaki

¹⁷⁸ Erdel Krallığı, bugün Romanya'da Transilvanya olarak bilinen bölgeyi kapsamaktadır. Transilvanya kelimesi Latince olup, Terra (Toprak) Ultrasilvas (Ormanın Ötesinde olan) kelimelerinin birleştirilmiş halidir. Latince'de ki söyleyiş, aslında Macarca'daki Erdély teriminin bir tercümesidir Burada bahsedilen yedi hisar bölgeye sürülen Saksonlar'ın kurduğu imtiyazlı yedi şehirdir. Krallıktan Osmanlılar ise Erdel, Erdil, Erdelistan şeklinde bahsetmişlerdir. Osmanlılar'ın kelimenin Macarca versiyonundan etkilendikleri açıktır. Erdel'in başkenti ise Hermannstadt (Sibin) kenti idi. Decei Aurel – Gökbilgin - M. Tayyip Gökbilgin, "Erdel", *İ. A.*, IV, s. 293.

serdengeçtiler karşı saldırıya geçerek galerinin çıkış yerinde tutunmayı başardılar. Osmanlılar hendeğin altında bir lağım patlattılar ve karşı lağımın yanına bir toprak kütesi yağdı. Bu durum çapraz ateşi çok zarar verici olan kaponiyerlerine¹⁷⁹ karşı topçulara doğrudan ateş etme olanağı tanıdı. Bu tür bir yerleşme ravelinin ucuna doğru tünel kazan lağımıcılara da kolaylık sağlıyordu. İçerdeki galeride bir mayın iki gün sonra patlatılınca istinat duvarı¹⁸⁰ çökmüştü. Avusturyalılar, derhal yarığa doğru koşmuşlar ve mücadele burada gerçekleşmişti. Bu mücadeleler sırasında Rumeli Beylerbeyi Ali Paşa'da yaralandı.

Öğleden sonra ise Ahmed Paşa kolunda bir lağım patlatıldı. Sadrazamın emriyle yaralanan Rumeli Beylerbeyi Ali Paşa'nın yerine Sadaret Kethüdası Gürcü Ali Ağa sağ kanatta kazılmakta olan galeriye gönderildi ve Ali Ağa Pazar gecesi sabaha kadar metrisin hazırlanışı ve sıçan yollarının kazımını denetleyip ve durumu sadrazama arz ettikten sonra kendi tabyasına döndü.

15 Şaban 1094 (8 Ağustos 1683) günü Budin'den erzak temin eden, Hersek Sancakbeyi beraberinde Avusturya Elçisi Kont de Carpara'yı getirdi. Carpara memleketindeki tahribatı devletin başkentinin muhasara olduğunu görünce Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Yanıkkale'yi teslim etmeleri karşılığında barış yapma teklifini reddettiğine yakındı¹⁸¹. Yine aynı gün adada bulunan 500 Avusturyalı'nın çayırdaki otlayan 50 kadar deveyi alarak ırmağın karşı yakasına geçtiğini gören Kara Mehmed Paşa'ya bağlı birlikler bu kuvvetleri fark etmiş, bunun üzerine Avusturyalılar tekrar sallarına binerek ve hayvanları bırakarak kendi ordugâhlarına ricat ettiler.

16 Şaban 1094 (9 Ağustos 1683) günü sabahleyin Zağarcıbaşı kolundan yeni bir lağım patlatılmıştı. Bu patlamanın tesiriyle Avusturyalılar'ın şarmpoluyla, domuz damı¹⁸² çökertilip ve müdafilere zarar verilmişti.

¹⁷⁹ Şekli tavuk kümesini andıran tahkimatın bir parçasına verilen isim

¹⁸⁰ “Bu gice vakt-i işâda sol kol kuburdan hendeğe inüp, varup, tabyanın divârına siperlenüp karar eylediler. Ba'dehû sağ kol dahi kuburları bozulmağla serdengeçdiler açıktan yürüyüp, anlar dahi tabyanın duvarına siperlendiler ve Ahmed Paşa koluna lağım atıldıktan sonra ol taraftan dahi hendeğe inülüp onların önüne tabya vâki' olmağla açıktan hendek içre siperlenüp metrislendiler. Bu araklıkta ibtidâdan kâfirin bu alvâlden haberi yok. Dönüp bu ahvâli gördükde, melâ'in-i mezkûr gazilere hücum ve gulûv idüp, tarafeynden asâr-ı subh zâhir olmağla bir mertebe cenk berhâş? olmuşdur ki misli ibtidâ-i metrisden bu ana gelince sebkât itmedi. Bu esnâda emr-i Hakk ile o bozulan kubûr altında sağ kol sedengeçdilerinden otuz mikdârî âdem basılmış idi ve sağ [bir mikdâr zedelenüp sol eli parmağından biraz yaralandı ve Rumili kethüdâsı şehîd ve Üsküb alaybeğisi şehîd oldı ve sağ kol ağası, bir dilâver-i şecî' bahâdîr yiğit olup, handağa yürüyüşde doğru varup, cümleden evvel kal'anın duvarına arka virüp, “El-hamdulillâh kal'aya dest-res müyesser oldı” diyüp dururken bir kurşun gelüp, sinesinden aşağı tarafından urup, öte yanından güzâr idüp mecrûh eyledi ve kâfirden iki kelle alunup sâhib-i devlet hazretlerine ibtidâ-ı yürüyüşde getürdiler. Azîm ihsâna mazhar oldılar. Ve'l-hâsıl cenk ü cidâlden sonra yine kubûr olan mahalle karîb yerde karar ve bu vecdle bir mikdâr ârâm buldılar”. (*Vekayi-i Beç*, s. 102).

¹⁸¹ Silahdâr, *Tarih*, II, 62.

¹⁸² Kuşatılan bir kalede yer alan üstü örtülü siperlere verilen isim

Bu bağlamda Osmanlılar'ın top ateşindeki zafiyetlerine rağmen lağımçılık çalışmalarının başarılı olduğu söylenebilir. Nitekim Türk ordusu hendek kazma ve mühendislik aletlerini kullanma açısından Avrupa çapında bir şöhrete sahiptiler. Nitekim geleneksel Avrupa lağımçılığından farklı yapıdaki Osmanlılar, savunma hatlarına paralel olmak yerine eğri çizgilerle birbirlerinin hatlarından geçiyorlar ve böylece sürekli olarak hedefe yaklaşıyorlardı. Siperlerin genişliği zeminin elverdiği imkânlarla göre değişse de 15-16 adım (4, 5-5m) genişliğe ulaşıyordu. Türk siperleri kale duvarlarının hemen dibinde kazıldığı ve çok derin olmasından ötürü Türk askeri düşman topuna maruz kalmadan güven altında lağımları patlatabiliyordu¹⁸³. Ayrıca nicelik açısından da Osmanlı lağımçılığı Avrupa'nın önündeydi¹⁸⁴.

Osmanlılar sabahleyin patlattıkları lağımdan sonra Zağarcı kolunda ilerleyerek Avusturyalılar'ın bulundukları hendeklere girip ve hendeklerde müdafilerle silahlı mücadeleye giriştiler. Bunun üzerine düşman kendi metris ve siperlerine çekildi. Bu olay hendeğin tamamen kontrol altına alınması ve Osmanlılar'ın ilerleyişlerini ve kazılarını şehrin asıl istihkâm yapılanması olan raveline yönelik yapması bakımından önemliydi¹⁸⁵.

Bugünün bir diğer önemli olayı tutsak Avusturya elçisi Kont de Carpara'nın divan çavuşu vasıtasıyla Avusturyalılar'a teslimiydi¹⁸⁶. Ayrıca, Macar Beyi Batthanyi'nin yolladığı erzak ordugâha ulaşmış ve İstolni-Belgrat Beyi yolladığı ulak beraberindeki mektup getirmiş ayrıca Komorn Adası'nın¹⁸⁷ Tökeli'ye boyun eğdiği haberi gelmişti¹⁸⁸.

17 Şaban 1094 (10 Ağustos 1683) Salı günü önceki lağımların patlatıldığı ve hücumun gerçekleştirildiği zağarcı koluna sadrazam bir ziyarette bulunup ve gayretlerinden ötürü onlara bahşiş dağıttı. Sadrazam vezir Sarı Hüseyin Paşa'nın kolunu ziyaret ettikten sonra kendi tabyasına döndü.

Hüseyin Paşa'nın cephaneye ve levazımat eksikliği çektikleri doğrultusunda şikâyetlerini söyledi. Sadrazam bu sıkıntının yaşanmasını Cebeci Başlı Fazlı Ağa'nın gayretsizliğine bağlamış bunun sonucunda onun yerine Silahdâr Ağası Siyavuş Ağa bu göreve getirildi, Silahdâr Ağalığı'na ise Dayı Ömer Ağa, Kapıcılar Kethüdalığı'na da Haznedar Hasan Ağa tayin edildi.

¹⁸³ H. Elliot Malden Malden, *Viyana 1683*, çev. Uygur Kahraman Ankara 2005, s. 41.

¹⁸⁴ Bu rakamlar batılı kaynaklarda abartılarak 5000 kadar çıkarılırsa da Mark L. Stein Osmanlı kaleleri, s. 37 Türk kaynakları bu rakamın 600 civarında olduğunu ifade ediyorlar. M. K. Erdoğan, s. 31-32.

¹⁸⁵ Üstün, s. 69.

¹⁸⁶ “Nemçe ilçisinin yanına dîvân çavuşu istediği yîre içün yollandı ne kâğıd ve ne haber virilmedi ırgürdüğün çâşâr-ı bed-girdâra bir yer iş'âr eyleyüp ulaştırmak” (*Vekayi-i Beç*, s. 103).

¹⁸⁷ Bugün Slovakya'da kalan Žitný Ostrov (Alm. Große Schüttinsel) şehriden bahsediyor.

¹⁸⁸ Silahdâr, *Tarih*, II, 63.

Osmanlılar'ın zağarcı kolundan yaptıkları saldırıya Avusturyalılar, Osmanlılar'ın Rumeli koluna saldırarak karşılık verdiler. Ancak Osmanlılar'ın galerisine yönelik Avusturya taarruzu başlangıçta başarılı olduysa da yeniçeriler bu birlikleri geri püskürtmeyi başardılar. Sabaha karşı ise Avusturyalılar bu kez zağarcı koluna hücum ettilerse de başarılı olamayarak geri püskürtüldüler¹⁸⁹.

18 Şaban 1094 (11 Ağustos 1683) günü kuşatmanın seyri ile ilgili en önemli olay Viyana'dan kilometrelerce uzakta gerçekleşti. Uzun süredir İmparator Leopold'le müzakerelerde bulunan Saksonya Elektörü III. Johann George Dresden'de bulunan ordugâhından kalkarak Viyana'ya doğru yürüyüşe geçmiştir. Viyana önlerinde ise bugün sol kanatta bulunan Ahmed Paşa kolundan öğlenleyin yeni bir lağım atılarak düşmanın domuz damı yıkıldı¹⁹⁰.

2.5. Osmanlıların Raveline Yönelik İlerleyişi

19 Şaban 1094 (12 Ağustos 1683) günü kuşatmanın seyri bakımından önemli bir gündü. Osmanlılar kuşatmanın ilk ayının dolduğu bu günde Burg Ravelini'inn altına ilk lağımı yerleştirmişlerdi. Avusturyalı karşı lağımcılardan gelen uyarılara ve alınan önlemlere rağmen bu lağımın iki lağımın birden patlatılmasıyla sadece ravelinin bulunduğu zemin değil aynı zamanda bütün şehir titremiş müdafilerin dengesi ciddi şekilde bozulmuştu. Patlamanın gerçekleşmesiyle biriken toprak hendeğe doğru bir rampa oluşturmuş ve 50 adamın geçebileceği bir genişliğe uzanmıştı. Ravelindeki hendek de ayrıca toprakla dolmuş, ucu tamamen kırılmıştı. Toz toprak içerisinde tuğlarıyla Türk askerlerinin ilerlediği görülünce tahkimat müdafilerce zorlukla düzeltildi. Viyanalılar, raveline derhal barikat, çit, yün ve kum torbaları dizdiler. Her silahın kullanıldığı iki saatlik kanlı mücadeleden sonra Türkler durdurabildi. En az birkaç yüz askerin şehid olmasına ve en ileri noktaların kaybedilmesine rağmen en azından yeniçeriler ravelinde tutulmayı başarmışlardı. Bu sefer 1200'ün üzerinde adam kaybeden Viyana garnizonu gerçekten ciddi sıkıntının içine girdi ve bu durum Kaplırs vasıtasıyla gizli bir şifreyle Leopold'a bildirildi¹⁹¹.

¹⁸⁹ “sabaha karfîb zağarcı koluna dahi melâ’in hucûm gösterüp ol tarafdân dahi gâziyân-ı serdengeçdiyân karşılayup ve kâfirî tûskürüp, bir mikdârın dahi tu'me-i şemşîr idüp, donuz damında olan kürek ve kazma ve surnaların alup sadr-ı âliye getürdiler”. (*Vekayi-i Beç*, s. 104).

¹⁹⁰ *Silahdâr Tarihi*, II, 64.

¹⁹¹ Barker, s. 267.

Bugün ayrıca ileri harekâtına devam eden Tökeli İmre'ye kralına bir mirza önderliğinde Tatar birlikleriyle takviye gönderildi¹⁹² ve şehid düşen Abdüsselâm'ın yerine Seyit Ahmed Ağa Sivas alaybeyliğine getirildi.

20 Şaban 1094 (13 Ağustos 1683) Cuma günü Osmanlı ordusunun ateşi yoğunlaştı. Ravelinin lağım atılan kısmında ilerlenilmesi için sıçan yolları kazımına başlandı. Prater Adası'nda bulunan Niğbolu Sancakbeyi Arslan Mehmed Paşa Zağarcıbaşı kolu ile Yeniçeri Ağası kolu arasında yeni bir tabya oluşturması istendi. Ayrıca kalenin kuzey kısmının muhasarasıyla görevli olan Sarı Hüseyin Paşa'nın yönettiği kola Vezir Kara Mehmed Paşa tayin edildi. Bugün gün batarken zorlu bir çarpışma gerçekleştirildi, ancak yağmurun yağmasıyla siperler ve sıçan yolları suyla dolduğundan muharebe durdu. Bu durum müdafilere nefes aldırdı. Sadrazamın ileri harekât gruplarıyla sürekli muhaberatı sonucunda Tatar Hanı ve Macar Kralı ile irtibat sağlandı.

21 Şaban 1094 (14 Ağustos 1683) günü yeni bir lağım yerleştirmekle uğraşırlarken müdafiler de 12 Ağustos'tan beri ravelini sağlamlaştırmak için çaba sarf ediyorlardı. Starhemberg'in 12 Ağustos'taki büyük Türk taarruzundan sonra ravelini güçlendirmek için aldığı bazı önlemler almıştı. Ancak alınan bu tedbirler palyatifti ve düşmanın taarruzunu durdurmaya yönelikti. Bundan sonraki savunma hattı olan müdafaa hattında özellikle Burg Bastiyonu¹⁹³'nda tahkimat çalışmalarındaki ilerlemeyi hızlandırmak gerekiyordu. Bu bastiyonun arkasında "İspanyol" adı verilen Orta Çağ'dan kalma köhne bir duvar bulunuyordu. Çukurun önünde bulunan duvar bir kule çalışması gibi duruyor ve bastiyonun kendisi de bir muhafaza edilebilmek için yeni siperlere ihtiyaç duyuyordu. Buna bağlı olarak sivillerin askeri hizmetine yönelik ihtiyaç da artıyordu. İşçiler basamaklar ağı inşa etmişler ve İspanyol duvarı ile çukurlar arasında mesafede traversler örülmüştü. Kendi yapısal bozukluğundan ötürü Löbel Bastiyonu'na yeni askeri sevkıyat yapılamamaktaydı. Zira bastiyon inşa edilen traverslerin ve süvarilerin bulunduğu hendekte ayrı bir basamaktaydı. Karşı lağımlar ispatladığı üzere geçiş yolları hendeğe yönelik olup bu burca yönelik değildi. O yüzden tahkimat çalışmalarında ağırlık Burg Bastiyonu'na verilmişti. İşte bu çalışmalar devam ederken Osmanlılar burada bir lağım patlatarak Avusturyalıları'ı hücum yolu üzerinden tamamen çekilmeye zorladılar ve doğrudan hücumla geçebilecek alanı yakaladılar. Yerinden sökülen askerler başlangıçta kaponiyere doğru yerleştiler ve karşı lağımın saldırıya

¹⁹² Silahdâr, *Tarih*, II, 65.

¹⁹³ Bastiyon, Trace Italienne tarzı tahkimatlarda görülen bir tür burç.

uğramamış yerinde konuşlandılar. Onlar hilal şeklinde 200 adamdan oluşan yeteri kadar büyüklükte bir barikat inşa ettiler.

3. KUŞATMANIN İKİNCİ AYI

3.1. Sobiesky'nin Yola Çıkışı

22 Şaban 1094 (15 Ağustos 1683) günü¹⁹⁴ kuşatmanın seyri bakımından önemli bir tarihi zira Lehistan Kralı Sobiesky, Avusturya ile yapılan anlaşma gereğince başlattığı sefer hazırlıklarını bugün tamamlayarak ve Krakow'dan ayrılmıştı. Yaklaşık 25.000 kişilik Leh ordusunun kurmay heyetinde Kral Sobiesky dışında Stanislaw Jablonowski, Andrej Potocki ve Nicholas Sienawski yer almaktaydı. Yaklaşık 7000 kişilik öncü askeri bir birliğe Sienawski komuta etmekteydi¹⁹⁵. Sobiesky on beşlik bir yürüyüş sonunda Alman Avusturya birlikleri ile birleşmeyi başarmıştır. Viyana garnizonunda ise Starhemberg'ten sonraki en üst düzey komutanlar olan Serenyi ve Scherffenberg karşı taarruz gerçekleştirmeyi planladılar. İki ayrı hücum tertip edilerek, Türk tesisleri yakılıp imha edildi. Rüzgârın da destek vermesiyle beraber yangın karşı kazıya sıçradı ve yün çantalar, metris ve keresteler yandı. Bu durum şimdi gittikçe sıkıntıların arttığı bu dönem de moral açısından da yarar sağlamıştı. Zira müdafiler bu sırada gıda tüketimi hususunda kemer sıkıyorlar aynı zamanda sıkışık karargâhlarda bulunmaktan nefes alamıyorlardı. Birlikler hendeğin içinde konuşlanıyor, hiçbir kıpırdama özgürlükleri olmadığı gibi kendi dışkılarının arasında yaşıyorlardı. Bunun yanında askerler ölen arkadaşlarını düzgün bir şekilde gömemiyorlardı. Ağustos sıcağında bu durum hızlı bir şekilde neredeyse dayanılmaz bir koku yayıyordu. Bu yüzden Starhemberg başta olmak üzere birçok kimsenin dizanteri salgına yakalanmasına neden olmuştu. Dizanteri vakalarındaki ölüm oranı fazla yüksek değildi. Buna karşın hastalığa yakalanan askerlerin direnci ve savaşma azmi doğal olarak düşmekteydi¹⁹⁶. Şehirde 1679'dakine bezer bir veba salgının baş göstermesi ise bir ana meselesiydi. Zira askeri ihtiyaçlar her türlü belediye hizmetinin önüne geçmişti.

Kuşatmanın uzamasına ve belki de Viyana'nın fethedilememesini neden olan 15 Ağustos günü aynı zamanda Kahlenberg'teki Haçlı ordusunun başkomutanı Jan Sobiesky'nin de Lehistan¹⁹⁷ başkenti Krakow'dan ayrıldığı gündür¹⁹⁸.

¹⁹⁴ Olayları gün gün anlatan gerek Vekayi-i Beç gerekse de çoğunlukla ondan alan Silahdâr Tarihi'nde 22-24 Şaban'da gerçekleşen olayların kaydı yoktur.

¹⁹⁵ Johannes Sachslehner, s. 211.

¹⁹⁶ M. Barker, s. 274.

¹⁹⁷ Lehistan aslında Polonya ve Litvanya Büyük Dükalığının 1569'daki birleşme sonucu kurulmuştu. Devletin resmi adı İki Ulus Cumhuriyeti (Lubnin Birliği) olarak geçer. Norman Davies, s. 599.

23 Şaban 1094 (16 Ağustos 1683) nispeten daha sakin geçti. Starhemberg'in bütün çalışmalarına rağmen şehirde kıtlığın etkileri görülmeye başlandı. Milis gücü olarak belki de iki işi birden üstlenmelerinden ötürü pek başarılı olmayan fırıncılar, kasaplar ve çeşitli türdeki bakkallar kendi düzenli işlerinde de halk ruhunu fazla yansıtmamışlardı. Her ne kadar malların bulunamamasından ötürü korkuluyor ve bu fiyatları zorlasa da adı geçen esnafın karaborsacılık faaliyetleriyle çoğu otoritelerin sabrını zorlamaktaydılar. Fırıncılar en kabahatli gruptular. Ürettikleri mamullerine başka şeyler katıyorlardı. Viyana için hiçbir zaman açlık tehlikesinden bahsedilmemişti fakat gıdaların dayanıksızlığı mühim bir problem olarak Şehir Konseyi'nin karşılaştığı bir problemdi. Özellikle Temmuz-Ağustos ayının sıcaklık şartları içerisinde çabuk bozulan ve stoklanamadığı için kısa sürede tüketilen dana ve tavuk etinin yerini at ve katır eti almıştı. Her ne kadar Viyanalılar normal yiyecek edinme yollarını uygulayamayıp başka gıda bulma metotları geliştirseler de baskı yeteri kadar sıkı olmadığı için dost dış dünyayla bütün bağlar kopmamıştı. Starhemberg, kuryelerin cesareti sayesinde mektup alıp götürebiliyor ve Kolschitzky¹⁹⁹ gibi Türkçe konuşan birçok kişiyi kılık değiştirerek Osmanlı görünümüne sokabiliyordu.

Şehrin diğer inisiyatif organlarında bulunanlar arasında da öne çıkan isimler bulunmaktaydı. Beledi organların temsilcileri de Meselâ Şehir yargıcı ve Starhemberg'in halefi Simon Schuester gibi isimlerde yaptıkları çalışmalarla kendilerini fark ettirmekteydiler. Dış Şehir Konseyi'nin üyeleri de çeşitli yollardan yardımda bulunmuş, etkisiz milislere komuta etmektense bu görevi tercih etmişlerdir. Özellikle önemli bir maaşlı yetkili olan Georg Altschaffer'in (Ast Kethüda) hesap defteri şehir yöneticilerinin işçilerinin hesaplarıyla doluydu. Georg Altschaffer marangozları tuğla ve taş işçilerini günlük işçileri denetliyordu; Resmi emirlerin yürütülmesi, ahşap damların yıkılmasını, gizliliğin çevrilmesi, (mümkün olduğu kadar) mermilerin cephaneden taşınması, şehir kapılarının kapatılması, zincir bariyerlerin sokaklar boyunca uzatılması, inşaat materyallerinin burçlara taşınması, basamaklar ve barikatlar için ahşap tedarik edilmesi, (şarap preslerinin bozulmasından yapılan) ve nihayet yer azlığına rağmen ihtiyaç duyulan mezarların teminiydi. Diğer yedi dış Konsey üyesi sokaklarda hasta bir şekilde yatan geniş fakir gruplar için yardım topluyordu.

¹⁹⁸ Sobiesky Krakow'a varmadan önce sırasıyla Rawa, Mazowiecka, Wolburz ve Czestochowa'yı geçerek 29 Temmuz'da Krakowa ulaşmış, Litvanyalı ve Polonyalı birlikler burada toplanmışlardı. *Arık*, s. 145.

¹⁹⁹ Milliyeti tam bilinmeyen (Leh veya Sırp) ve hâlâ anılan en ünlü kurye ise George Kolschitzkydir. Kahvenin şehre gelmesi bu kuşatmanın bir sonucudur. Kolschitzky'nin bir dönüşlük gezisi onu çok meşhur bir tüccar haline getirtmiş, bu başarısından ötürü Viyana'da 1663'ün başından beri var olan meşrubat dükkanının başına geçmişti. O aslında şehrin ilk kahve evi işletmecisi değildir, kurum kuşatma sonrası derhal kurulmuştu. O yalnızca yaptığı hizmete ödül olarak caddede kahve pişirme hakkı kazanmıştı. Barker, s. 272.

Bu yardımın varlığına rağmen serseri grupları da kuşatma boyunca varlıklarını devam ettirmişlerdi²⁰⁰.

24 Şaban 1094 (17 Ağustos 1683) günü ravelinde yer kapılması ve hakimiyeti sağlamaya yönelik mücadele devam etti. Türk ordusunun kendine ilerleyiş yolu açabilmesi için bugün bir başka lağım daha patlatıldı Osmanlı birlikleri yaptıkları kazıların molozunu kıl payı mesafe ilerde bulunan Avusturya birliklerinin üzerine doğru atıyorlar ve onları ahşap bir koruyucu enstrüman kullanmaya mecbur bırakıyorlardı. Avusturyalı müdafiler için tek sorun bu değildi, Türk topçusu özellikle lağımın patlatıldığı kargaşa ortamı içerisinde sürekli bir bombardımanla düşmanı zorluyordu. Osmanlı topları yıkmak ve yarmak için fazla az ve küçük olsalar da boyutlarına göre iyi iş gördükleri söylenebilir. Osmanlı topları en azından dayanıklılık bakımından kendilerini ispatlamışlardı²⁰¹. Topla yerinden fırlayan büyük taşların özellikle zararlı olduğunu kanıtlamıştı. Ayrıca iyi atılmış oklar da öldürücü etkiye sahiptiler. Starhemberg dizanteri olduğu için askeri teşci edebilmek ve denetlemek için sedyeye dolaşıyordu. Starhemberg'in gayretleri ile yaşanan bütün bu sıkıntılara rağmen sıkı disiplin sayesinde askerler içinde açık bir itaatsizlik yaşanmamıştı.

25 Şaban 1094 (18 Ağustos 1683) Çarşamba günü müdafiler Zağarcıbaşı kolu ile Yeniçeri Ağası kolu arasında yer alan Niğbolu Sanacak Beyi Arslan Mehmed Paşa koluna saldırı düzenledilerse de başarılı olamamışlardı²⁰². Avusturyalı atsız kurisyer birliklerinin ve piyadelerin gerçekleştirdiği bu taarruz sırasında zaten topal olan ve arkadaşlarının gerisinde kalan ağır süvari birlikler komutanı Albay Dupigny öldürücü bir yara aldı²⁰³. Avusturyalılar tarafından bugün gerçekleşen bir diğer önemli olay Starhemberg'in, Charles de Lorraine'e yolladığı mektubu güven içinde Türk kılığına giren Kolschitzky tarafından İmparatorluk Ordugâhına ulaşmıştı. Starhemberg mektubunda düşmanlarıyla olan mücadelelerinden, askerlerinin cesaretinden ve aldığı önlemlerden bahsediyordu²⁰⁴.

²⁰⁰ Barker, s. 270.

²⁰¹ Osmanlı Harp Teknolojisi sanıldığı kadar aksine, bu dönemde Avrupalı rakiplerinin gerisinde değildi. Osmanlılar maden yatakları bakımından sahip oldukları avantajı olumlu bir şekilde kullanmışlardı. Nitekim Osmanlılar şayka, balyemez gibi ağır topları bakır ve kalayın kullanıldığı çok kaliteli bir alaşım olan tunçtan üretmekteydiler. Daha küçük boyuttaki toplarda ise demir kullanılmaktaydı. Agoston, s. 216-232.

²⁰² (*Vekay-i Beç*, s. 106-107).

²⁰³ Barker, s. 274.

²⁰⁴ “Öncelikle arz etmem gerekiyor ki biz şu ana kadar siperlerde düşmanla başa baş bir mücadele yürüttük ve bedelini fazlasıyla ödmeden bir karış toprak bile kazanamadılar. Köprübaşı elde etmek için yaptıkları her saldırı adamlarımızın elde kılıç cesur dirençleri sayesinde öyle büyük kayıplarla püskürtüldü ki bir daha başlarını deliklerinden çıkarmaya bile cesaret edemediler. Burg (Saray) hendeğinin ortasında daha derin siperler yaptırıldı. Ayrıca Löbel ve Burg burçları, ikinci bir hat tarafından daha sıkı korunmaya alındı ve şimdi de burçların arkasında yeni bir siper başlattım. Bunları eksalansları bizim hiçbir şeyi unutmamışımızı sürekli uyanık olduğumuzu ve gerekli tüm tedbirleri aldığımızı bilmesi için yazıyorum. Sizin büyüklüğüne layık olma umuduyla kendi değersiz hizmetlerimin huzuru ve vazifeme tüm bağlılığımı sizi temin ederim ki efendimiz majesteleri kanımın son damlasını akıtmadan bölgeyi terk etmeyeceğim. H. E. Malden, 1683 *Viyana*, s. 45

Sadrazam bugün, önce Vezir Abaza Sarı Hüseyin Paşa'nın sonrada Yeniçeri Ağası kolunda bulunan Çavuşbaşı kolunu ziyaret etti. Çarşamba gününü perşembeye bağlayan gece birinde on beş diğeri de 25 kantar barut bulunan iki galeri de lağımlar patlatıldı. Rumeli kolunda ise önceki gün patlatılan lağımın bulunduğu bölgede çarpışmalar yaşanmış ve ravelinin altında yeni sıçan yolları kazılmıştı. Uyvar Beylerbeyi'ne bir ulakla derhal orduya katılma emri gönderildi²⁰⁵.

1094 Şabanı'nın 26. günü (19 Ağustos 1683) Avusturyalılar Osmanlılar'ın ravelinin altında kazdıkları sıçan yolu çalışmalarına karşılık olarak yeni bir lağım patlattılsa da olumlu bir sonuç alamadılar. Osmanlılar, öğleden sonra Zağarcıbaşı kolunda yeni bir lağım daha patlattılar. Atılan bu lağım sayesinde düşmanın domuz damları çökmüş, burada askerleri toprak altında kalmışlar ve bu koldaki birlikler de raveline dayanmayı başarmışlardı.

Bugün Macar beylerinden Batthanyanyi'nin Sadrazam'a yolladığı hediyeler geldi. Ayrıca sadrazamın selam ağalığına Mehmed Ağa tayin edildi. Viyana garnizonuna yüz kadar öküzü satan Hristiyan arabacılar yakalanıp üç yüzer sopayla cezalandırıldılar²⁰⁶.

Bugün ayrıca Deli Bekir Paşa kendi kolundan kazdırdığı lağıma devam ederek ravelinin altına varmaya çalışırken Vezir Ahmed Paşa'nın kolunda bulunan serdengeçtiler orta tabya üzerinde oldukça ilerlediler²⁰⁷.

27 Şaban 1094 (20 Ağustos 1683) Cuma günü sabahleyin Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Deli Bekir Paşa kolunu ziyaret edip sonrasında daha dışarıda bulunan kendi tabyasına geri döndü. Bugün, daha önce, Belgrat'ta bulunan Sultan IV. Mehmed'e gönderilen Ömer Bey, Darüssaade Ağası tarafından gönderilen ulak Baltacı Abdülkerim Çelebi ile beraber gelip Sultan'ın annesi Valide Sultan'ın vefatı haberini verdi²⁰⁸. Ayrıca şehid olan Küçük Hasan Paşa ile Kethüda Ahmed Ağa'nın mülkleri devlete devredildi. Ayrıca Darüssaade Ağası Yusuf'un²⁰⁹ gönderdiği elmaslı murassa hançer sadrazama sunuldu.

²⁰⁵ Silahdâr, *Tarih*, II, 65-66.

²⁰⁶ “Rây-ı sâhib-i devlet hazretleri kerem üzre mehterbaşı-i enderûni ve yârân Mehmed Ağa'ya hil'at-ı fâhire ilbâsıyla hizmet-i mezbûrda istihdâm-ı sezâ-dîde-i ayn fikr-i beyleri oldu ve kol çavuşlarından birkaç nefere kimesne yüz re's kadar sağîri zarâfetle Hüseyin Paşa kolunun ardından sürüp kâfirlere merduht itmeleriyle duyulup mezbûr ellerin her birine üçer yüz değnek uruldu”. (*Vekayi-i Beç*, s. 107).

²⁰⁷ Silahdâr, *Tarih*, II, 66.

²⁰⁸ 1651-1656 yılları arasında Köprülü Mehmed Paşa sadrazam olana kadar devleti fiilen yöneten Valide Turhan Sultan, 1656'dan sonra da devletin içerisindeki önemli bir güç odağı olarak varlığını sürdürmüş ve oğlu IV. Mehmed'in kararlarına tesir etmeye devam etmiştir. Valide Turhan Sultan 4 Ağustos 1683'te ölmüştür. Abdülkadir Özcan, *Mehmed IV*, DİA, 28, s. 414-418.

²⁰⁹ Darüssaade Ağası Yusuf, Mirahur-ı Evvel Sarı Süleyman Ağa ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın en azılı düşmanlarından biri olup sadrazamın Viyana Bozgunundan sonra idam ettirilmesi için IV. Mehmed'i ikna etmek için büyük çaba sarf etmişti. Abdülkadir Özcan, “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa”, *DİA*, XXIX, s. 248.

Bugün Erdel Kralı Apafy Mihal'den bir elçi gelerek sadrazamın huzuruna çıkıp, eteğini öpüp, efendisinin Pazar günü orduya katılacağını haber verdi..

Zağarcı kolundan bir püskürme atılıp Avusturyalılar'ın buradaki domuz damı çökertilmiş ve buradaki müdafiler toprak altında kalmışlardı.

28 Şaban 1094 (21 Ağustos 1683) Cumartesi günü sabahleyin Vezir Ahmed Paşa kolundaki araziye açabilmek için Osmanlılar yeni bir lağım daha patlattılar. Bugün ordu içerisindeki disiplini korumak isteyen sadrazam müdafilere ekmek satan üç Ermeni Fırıncıyı yakalayarak bunları üç yüzer sopa ile cezalandırdı²¹⁰. Ayrıca vazifelerini ihmal eden yeniçerilere de yüz ellişer sopa ile tecziye edildiler.

Bugünün bir diğer önemli olayı ise Bavyera Elektörü II. Maximillian Emanuel'in 12000 kişilik ordusu ile 6000 kişilik Frankonya askeri 21 Ağustos'ta Passau'ya ulaşmasıydı. 30 yıl savaşlarından beri Habsburglar'ın en büyük müttefiki olan Wittelsbach Hanedanına mensup Elektör, 23 Ocak 1683'te İmparatorluk elçisi Kaunitz ile yaptığı anlaşma gereğince asker vermeyi taahhüt etmiş ve anlaşma gereğince harekete geçen Güney Almanyalı birlikler Avusturya'ya geçiş kapısı konumunda bulunan Passau'ya ulaşmışlardı²¹¹.

3.2. Erdel Kralının Gelişi

29 Şaban 1094 (22 Ağustos 1683) Pazar günü Erdel Kralı'nın Viyana'ya yaklaşması üzerine Eflak ve Boğdan Prensleri ile Osmanlı birlikleri onu karşılamaya gitmişlerdi²¹². Erdel Kralı Apafy Mihal'in ordugâha yaklaşması üzerine ise bir miktar gedikli ve ulufeli çavuşla beraber Çavuşbaşı ile Silahdâr Ağası Ömer Ağa, Kralı karşılamışlar ve sadrazamın gönderdiği bir at saraçbaşı vasıtasıyla gönderilmişti. Erdel Kralı kendi töresi gereğince bando takımıyla tören geçidi yaptıktan sonra sadrazamın otağından içeri girmiş, kendisini önce Divan Tercümanı İskerletzâde Aleksander daha sonrada Çavuşbaşı ve Reisülküttab Efendi ağırlamışlar ve Apafy Mihal sadrazamın huzuruna çıkarılmak üzere sofaya çıkarılmıştı. Kral sadrazamın huzuruna çıktıktan sonra Osmanlı teşrifat kuralları gereğince sadrazamın eteğini öptü ve bir miktar sohbet edildikten sonra Apafy Mihal ve adamlarına hilat giydirilmiş ve izzet-i ikramda bulunuldu. Sonrasında Kral otağından ayrılarak kendisine tahsis edilen çadıra

²¹⁰ Osmanlılar'da seferlerde et ve ekmek dağıtımı sultanın veya Serdar-ı ekremin emriyle yapılır bu gıdaların dağıtımından ise meydan çavuşu sorumlu olurdu. Diğer erzakın dağıtılmasından ise defterdar mesuldü. Et ve ekmek dağıtımında Ermeni Rum ve Yahudi müteahhitlerden yararlanılırsa da bu dağıtım da denetime tabi' ydi. Graf Marsilli, *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İntihadı Zamanına Kadar Askeri Vaziyeti* Ankara 1934, s. 188-189.

²¹¹ Stoye, s. 266.

²¹² Erdel kralı, padişah tarafından atanan üç yıllığına atanan Eflak ve Boğdan Voyvodalarının aksine Macar Diyet meclisince ömür boyu müddetle tarafından seçilir ve Macar Kralı unvanı taşırdı. Erdel Kralı bu bakımdan protokolde prens statüsünde olan Eflak ve Boğdan voyvodalarının önünde yer alırdı ve bu bağlamda Eflak ve Boğdan Prenslerinin onun ayağına gitmesi teşrifata uygun bir durumdu. (İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, II*, Ankara 1988, s. 436-437.)

gitmiştir. Apafy Mihâl'den sonra Macar Beyleri Draskoviç, Nadasdy ve Esterhazy sadrazamın huzuruna çıkmışlardı²¹³. Erdel Kralı, Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya altı koşumlu bir hinto ve altı yaldızlı gümüş kupa ve bir eğerli binek atını hediye olarak sundu.

Bugün bir diğer önemli olayı Leopoldsdad Adası'nda bulunan Avusturyalı birliklerin çekilmeleriydi. Osmanlı kaynaklarının sebebini anlayamadığı bu olayın temelinde düşman güçlerinin bir araya gelme isteği yatmaktaydı²¹⁴. Bugün ayrıca Avusturyalılar'ı hazırladığı iki lağımdan biri Osmanlılar'ın Rumeli tabyasında patladı ancak fazla tesirli olmadı. Diğer karşı lağım ise keşfedilerek buradaki lağım boşaltıldı.

30 Şaban 1094 (23 Ağustos 1683) Pazartesi günü sadrazamla fikir ayrılığına düşen Erdel Kralı Apafy Mihâl geri hizmete alınarak Yanıkkale ile Viyana arasındaki geçit köprülerini muhafaza vazifesiyle Osmanlı Ordugâhından ayrıldı²¹⁵. Yanıkkale önünde bulunan Uzun (Arnavut) İbrahim Paşa'ya bir ulak gönderilerek kendisinin derhal Viyana'ya gelmesi istendi. Öyle gözüküyor ki Apafy Mihâl'in birleşik güçlerden oluşan büyük bir Haçlı ordusu oluşturulduğundan bahsetmesi Sadrazamın muhasara sırasında mevcudu azalan ordunun mevcudunu artırmaya ve kuşatmayı bir an önce fetihle neticelendirme hevesine işaret ettiği gibi her ne kadar Apafy Mihâl'i korkaklıkla suçlasa da kendisinin de düşmandan çekindiğini ve gerekli önlemleri almaya mecbur kaldığını göstermektedir.

Sadrazam mutad olduğu üzere de denetim ve meşveret maksadıyla bugün de Kul Kethüdasının tabyasını ziyaret edip ve Kul Kethüdası, Rumeli Beylerbeyi ve Yeniçeri Ağası ile görüştü. Bugün karşılıklı lağım saldırıları da devam etmişti. Osmanlılar'ın saksoncubaşı kolundan attıkları bir püskürtme lağımıyla buradaki domuz damı yıkılınca müdafiler enkaz altında kalınırken Burg tabyası kısmındaki ravelinde biraz daha ilerleme sağlandı. Avusturyalılar bu saldırıya Osmanlı sağ kanadında bulunan Vezir Abaza Hüseyin Paşa kolundan hücum ederek karşılık verdiler ve bu ani baskın neticesinde mevzi kazanmayı da

²¹³ Silahdâr, *Tarih*, II, 67-68.

²¹⁴ “ve bir mikdâr akçe in’âm olundu ve adada taburda olan düşmen-i dîn fermân-ı rabbü’l-alemîn ile karar idüp umûm üzre gittiler kanda gittiklerin ma’lûm olmadı” (*Vekayi-i Beç*, s. 109).

²¹⁵ Erdel Kralı, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile olan diyalogunda önce sadrazamı methetti ancak sadrazamın asıl fikrini sorması üzerine: “Sofraya pilav konsa, evvela ortasından mı başlanur ? Yohsa kenarından mı ? dedi. (Sadrazam) Zahir kenarından buyurduk da söylenmedik söz komadı. Hülâsa-i kelim askerimize mühimmat-ı cephanenize söz yok, lakin Beç sarp kaledir. Gelündüğü gibi eğlendürülmeyüp yürüyüş veya hud vire ile teshiri müyesser olmuş olaydı güzel iş idi. Ve illa bu teenniye göre gittikçe fethi düşâr olur. Bu kadar insan ve davara göre dağlar tayanmaz. Yiyüp içler ve ganimete muvaffak olanları durmayup kaçarlar. Hem kaht u galâya mübtelâ olursunuz ve hem bu diyarın kışı mukaddemdir. Akıbetinde zahmet çekersiz ve haberim var ki Çasar mülk-i Nasaray kanlu kağıdılar gönderdi. Her biri kudretleri merteye askerleriyle alet’ ta’cil tahd eyledi. Fikr-i savbım bu idi ki yanık Kalesi’nin fethine ca’l-i himmet buyurup atlu askere izin buyurup memleketi yakup yıkdırıp kışı ser-had başında kışlamış olsanız tahkiki çasar mukarreme takup aman direk gelürdü. Madem ki Yanığa râğbet buyurmadınız askerinizin ilerisi Akdeniz kenarlarına ve Venedik Körfezi ve Kızıl Elma sularına değün varup çalkadı. ”.. “Budun sahrasına geçulup konulmuş olsa Nemçe memleketinin yanına Tuna’nın iki canibi başdan başa urulmuş ve sene-i atıyye de gerek Yanık gerek Beç Kalesi aman ile feth ile teshir kılınmış olurdu” dedi. Bu yorum üzere sadrazam gazaba gelerek “Çünkü sen Nemçe’den korkarsın Var imdi Yanıkkale altında zevk eyle buyurup geriye gitmesine emir eyledi. *Silahdâr Tarihi II*, 68

başarmışlardı. Sadrazam bu başarısızlıktan ötürü buradaki serdengeçti ağalarını azarlayıp sonra hapsedirdi²¹⁶. Akşama doğru ise bu kez Osmanlılar Rumeli kolundan bir lağım patlatarak hücumla geçtiler, ravelinde tutunmaya çalışan Avusturyalılar'ın domuz damını yıktıkları gibi harc-ı feleğin (kirpi engellerini)²¹⁷ alacaklarına dair söz verdiler. Bugün ayrıca Tuna'nın ötesinde ileri harekâta görev yapan Tatar Hanı Murad Giray'ın bölgeyi adeta çöle çevirdiği haberi geldi. Avusturyalılar ise alternatif savunma mekanizmaları oluşturmaya başladılar. Karşı lağım sayısını, halkın maneviyatını artırmak için artırdıkları gibi yerüstünde ise müdafiler hazır güğümlerde tuttıkları kaynamış su ve zifti dökmekteydiler. Mücadelenin acımasızlığı had safhaya ulaşmıştı Avusturyalılar artık sadece başları kazığa geçirerek değil esirlerin canlı canlı derilerini yüzerek tatmin oluyorlardı.

Bu sırada Troppau'ya²¹⁸ (Opava) ulaşan Jan Sobiesky eşi Fransız kökenli Maria Kasimira'ya Viyana'ya ulaşma yolunda yaşadıklarını aktarmakta ve Olmutz'e ulaşacağını bildirmekteydi²¹⁹.

3.3. Kör Hüseyin Paşa'nın Mağlubiyeti

1 Ramazan 1094 (24 Ağustos 1683) Salı günü Trabzon Alaybeyinin vefat etmesi üzerine bu göreve onun zeametine bağlı askerlerden Kır Ali getirildi. Ayrıca kaleye içki satan sekiz asker 200-300 sopa ile cezalandırıldılar. Ayrıca Draskoviç ve Nadasdy'ler sadrazamdan dönüş izni istemişlerdi. Buna karşın günün en önemli olayı (Abaza) Kör Hüseyin Paşa'nın düşmanla olan çatışmasıydı. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Viyana üzerine yürürken Eğri Beylerbeyi Kör Hüseyin Paşa'yı altı bin askeri ile Tökeli ile buluşmak üzere serasker olarak Macaristan'ın kuzey bölgelerine harekâtla vazifelendirmişti²²⁰. Buralardaki kale ve palankaları ele geçiremediyse de kontrol altına alan²²¹ Tökeli İmre ve Hüseyin Paşa, Pojon (Pressburg) üzerine yürümüşlerdi. Buraya düşman kuvvetlerinin güçlü bir grubu getirilmişti. Tökeli düşmanın fazla olduğunu ileri sürerek doğrudan geri çekilmiş Hüseyin Paşa ise düşmanı görmeden çekilmeyeceğini bildirmiş ancak kendinden kat be kat kuvvetli

²¹⁶ “Bu gice Hüseyin Paşa kolunda kırk kadar kâfir fiyûrları? üzerine hücum eyledikde mezbûr kolda olan serdengeçdiler nev'ân karar idemeyüp firâr sûretin gösterüp ma'lûm-ı hazret-i âsafî oldukda bugün tabyalarına teşrîf buyurdıklarında mezkûr serdengeçdi ağaların huzûruna getürüp hezâr tevbih ve azardan sonra hapse fermân buyurdılar” (*Vekayi-i Beç*, s. 110).

²¹⁷ Savunma birliklerinin düşmanı genellikle geçici yavaşlatmak için kullandıkları bir tür çite verilen isimdir.

²¹⁸ Bugün ki Çek Cumhuriyetinin kuzeyinde yer alan eski Silezya kenti.

²¹⁹ “Ana orduyu terk ettim 20'den fazla süvari bölüğü ile birkaç yüz hafif süvari birliğiyle önde gidiyorum. Yarın Tanrının izniyle Olmütz'e varacağım Kralın yanındaki Schaffgotsch beni bekliyor”. Ackerl, s. 105

²²⁰ Bundan akdem Yanık altında Eğri Beylerbeyisi Abaza Kör Hüseyin Paşa me'mur olduğu üzere yanına tayin buyrulan 6.000 mikdâr guzzat-ı İslâm'ı alup ordu-yı hümayûndan müfârekat Orta Macar Kralı Tökeli tarafına azimet ve Estergon köprüsünden nehr-i Tuna'ya karşı Ciğerdelen Palankası canibine geçüp mekes dördüncü gün kalkup ikinci menzilde Uyvar kalası altına vardı. *Silahdâr Tarihi*, II, 70

²²¹ “Tökeli İmre “Beç Kalesi kabaza-i nusret-i İslamiyene girer ise bunlar hazır reayamızdır. ” diyerek fazla zorlama yapılmasına karşı çıkmış idi”. *Silahdâr, Tarih*, II, 72.

düşmana yakalanmadan çekilmeye muvaffak olduysa da sadrazamdan Viyana'ya doğru yürümekte olan düşman kuvvetlerinin durdurulması için asker takviyesi talebinde bulundu. Ayrıca Hüseyin Paşa Leh Kralı Jan Sobiesky'nin birlikleriyle yolda olduğu haberini işittiğini sadrazama ilettiler. Sadrazam Hüseyin Paşa'nın bu isteğini küçümseyen sadrazam "3-4 bin Lehli ile 10 bin Nemçe (liyi) tevatür edecek ne var? Gayret ve himmet edüp yanında olan Asker-i İslam ile Karşu Tuna kenarıyla Beç mukabelesine değin gelüp Ordu-yı Hümayûna mülâki olasun"²²² diyerek gelen düşmanı küçümsemişti. Hâlbuki Avusturya Orduları başkomutanı Charles de Lorraine'nin eline 19 Ağustos'ta geçen, Sobiesky'nin 11 Ağustos tarihli mektubunda Leh Birliklerinin yolda olduğunu bildirmekteydi. Prens Jerome Lubomirski ise Polonyalı öncü kuvvetlerin başında daha önce harekete geçmişti. Türkler'e bütün ordunun toplanmasından evvel ilk darbeyi vurmak isteyen Charles de Lorraine bu birlikleri Tuna'ya paralel hareket ettirerek önce Tulln'a sonra Stockreau'ya yürütmüştü. Viyana'nın kuzeyinde bulunan ve aldıkları ganimetlerin ağırlığıyla savaşmak istemeyen Tatar Birliklerinin çok küçük bir kısmının yardıma gelmesi ile zor durumda kalan Kör Hüseyin Paşa Birlikleri Bisamberg'te²²³ düşman birlikleri ile karşı karşıya geldiler. Türk birlikleri, 30.000 kişilik²²⁴ Avusturya-Lehistan güçlerinin ikinci hattına kadar sokulduysa da mevcut Tatar birliklerinin çözülmesiyle beraber Osmanlı ordusu dağıldı. Yaralı olmasına rağmen birlikleri ile Morava suyu Bratislava ve çevresi) bölgesine doğru çekilen Kör Hüseyin Paşa burada aldığı yaraların etkisiyle şehid düştü²²⁵. Kuşkusuz, serhaddin halini bilen Eğri gibi Kuzey Macaristan'da stratejik öneme haiz bir kalenin muhafazasından sorumlu böyle bir komutanın şehid olması önemli bir kayıptı. Ayrıca alınan bu mağlubiyet, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın durumun ciddiyetini o ana kadar tam olarak idrak edemediğini işaret eden önemli bir delil ve Kahlenberg bozgununu haber veren önemli bir muvaffakiyetsizlikti.

2 Ramazan 1094 (25 Ağustos 1683) Çarşamba günü Avusturyalılar Ahmed Paşa koluna hücum ettiler ancak başarılı olamayarak kendi domuz damlarına geri döndüler. Sadrazam öğleden önce metrislere ve sonrasında kendi tabyasına giderek Hüseyin Paşa, Bekir Paşa, Yeniçeri Ağası Mustafa Paşa, Kethüdâ Beyi Yusuf Ağa, Uzun Yusuf ve diğer askeri yetkilileri yanına çağırdı. Onları ikaz edip muhasaranın başarıya ulaşması için var güçleri ile çalışmalarını emretti. Sadrazamın bu tutumunun temelinde muhtemelen Kör Hüseyin Paşa'nın şehid olmasının psikolojik tesiri ve düşmanın bir araya gelmesiyle vaktin çok

²²² Silahdâr, *Tarih*, II, 73.

²²³ Viyana'nın 15 km kuzeyinde Aşağı Avusturya bölgesinde bulunan bir kent.

²²⁴ Batılı kaynaklar bu rakamı daha düşük Türk kaynakları daha yüksek gösterse de 30. 000 rakamı makul görünmektedir. Haçlı ordusunun sayısı için bakınız: Silahdâr Tarihi 71-72, *Double Eagle and Crescent*, s. 293-294'ten alıntı Vaelckeren Johann Peter von, Wien von Türcken Belagert, s. 34, Cevat Üstün 1683 *Viyana Seferi*, s. 80.

daraldığını anlamış olması yatmaktaydı. Merzifonlu'nun Viyana'yı vire ile almak istemesi kuşatmanın yavaş götürülmesine sebep gösterilir²²⁶. Buna karşın Merzifonlunun şehre zarar vermemek için Viyana'yı vire ile almak istediği doğruluk payı içerse de, kuşatmanın asıl yavaş gitmesinin sebebi Osmanlı topraklarının yetersizliği idi. Kuşatmanın yavaş ilerlemesinin getirdiği problemler içinde disiplini korumanın zorluğu erzak kıtlığı ve beraberindeki fiyat artışıydı ki Türk ordusuna erzak satanlar karaborsa zengini olmuşlardı. Seferin başında yapılan hedefsiz tahribatın sonuçları şimdi açığa çıkmıştı. Askerler açlıktan ancak Macaristan'dan geç gelen destek arabaları ve zorla yardım toplanan Sopron gibi kasabalardan temin ediliyordu. Üstelik askerin içerisinde huzursuzluk artmış²²⁷, ayrıca Türk ordusunun büyük çoğunluğu kuşatmayla uğraşırken Viyana Ormanlarındaki yol blokajını aşan Murad Giray önderliğinde olan Tatarlar, doğuda Neuisedl Gölünden Güney'de Alpler'in yüksek noktalarına Kuzeyde ise Tuna'ya kadar uzanan çok geniş bir alanda operasyonlarını nerdeyse tamamlamışlar ganimete doydukları için memleketlerine dönebilmek için bahane aramaya başlamışlardı. Ayrıca orduda hijyenin sağlanması ile ilgili sorunlar çekilmekteydi.

Sadrazam Kör Hüseyin Paşanın şehid olmasıyla da boşalan Eğri Beylerbeyliğine Kethüda Ahmed Paşa'yı atarken Maraş Vilayetinin başına Ömer Paşa'yı getirdi. Vezir Ahmed Paşa kolundan patlatılan bir püskürtme lağımla ravelinde mücadeleye girildi ve iki taraftan da önemli insan kaybı yaşandı. Sadrazam kırsal alandaki ileri harekâta düşmanı karşılamakla görevli olan Murad Giray'ın yanına Ömer Paşa, Mehmed Paşa ve Saruhan Sancakbeyi Şeyhoğlu Ahmed Paşa'yı gönderdi. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın bu hamleden maksadı savaşıma kapasiteleri iyice düşen Tatar kuvvetlerini ilerletmekte olan düşman karşısında güçlendirmek isteyişiydi.

Bugün Passau'daki saraydan hareket eden İmparator Leopold kalabalık maiyetiyle Linz'e ulaştı ve yeni saray düzenini burada oluşturdu ve Papa XI. Innocentus'un temsilcisi ve Haçlı İttifakın oluşmasında büyük pay sahibi olan Marco d' Aviano'ya²²⁸ bir mektup yazan Leopold, İtalyalı keşişten ittifaktaki çatlakları gidermesi için yardım istedi.

²²⁶ Fındıklılı Mehmed Ağa, kuşatmanın yeterince hızlı yapılmadığını iddia ediyor: “Eğerce serdar-ı azam bu vakte değin Beç muhasarasın boş tutup teennile değerdı vire ile alup mal-ı karuna muvaffak olurum ze'amın ededi lakin fikr-i fasidin aksi zuhur edup haşaratı arz inden çıkup dağ ve sahrayı bürüdü ordu-yı hümayun üzerine yürüdükleri ilmeli yakın bilmekle azım vehme düşüp kalaya pek yapışdı yani ki hab u rahatı terk ve fethi kalaya ikdam birle mübaşeret eyledi”. (Silahdâr, *Tarih*, II, 76).

²²⁷ Kuşkusuz kalenin fethedilememesi İstanbul'dan 1538 km uzakta olunması ve yaşanan kayıplar yeniçerileri huzursuz etmekteydi Batılı kaynaklar olaya farklı bir bakış açısından yaklaşarak İslam'ın kutsal emirlerinin bir kuşatmada 40 günden fazla kalmayı menettiğini iddia ederler. Bkz. Barker, s. 275, Böyle açık bir emir olmamakla ve Girit, Rodos, Magosa gibi kuşatmaların aylarca hatta yıllarca sürmesine karşın batıda ki bu izlenimin oluşmasında yeniçerilerin ekseriyetinin mensubu olduğu Bektaşî Tarikatında önemli bir yere sahip olan 40 imgesi rol oynamış olabilir.

²²⁸ Venedik'e yaklaşık 80 km uzaklıktaki Aviano'da doğan Marco bir Kapuçin (Fransiskan Tarikatının bir kolu) keşişi olan Marco 1680'den ölene kadar Leopold'un yanında bir danışman olarak bulunmuş ve kuşatmada Haçlı ittifakını gerçekleştirmek için büyük gayret göstermişti. Papalık 2003'te Marco d' Aviano'yı “Ermiş” olarak ilan etmiştir. Reha Erus, “Osmanlılara karşı birlik kuran papaz Marco ermiş ilan edildi” 28/04/2003 tarihli *Hürriyet Gazetesi*.

3 Ramazan 1094 (26 Ağustos 1683) Perşembe günü kuşluk vaktinde atılan bir lağım sonrasında zağarcı kolundan ileri doğru on adım atılmıştır. Akşam olduktan sonra ise bu kez Rumeli kolundan bir lağım atılarak buradaki düşmanın domuz damı çökertildi. Lağımın atıldığı yerde çarpışmalar devam etti ve bu işle ilgili bir ağa görevlendirildi²²⁹.

3.4. Starhemberg'in Yardım Çağrısı

4 Ramazan 1094 (27 Ağustos 1683) Cuma gününün en önemli olayı Kont Starhemberg'in, yolladığı mektubun Charles de Lorraine'e ulaşmasıydı. Starhemberg acil yardım istemekteydi²³⁰. Starhemberg mektubunda özetle düşmanın son mektuptan beri Türkler'in 6 veya 7 lağım patlattıklarını, kazıklı yollarla donanmış ön kulelerden (bastiyon) birinde üç lağım patlatıldığını ve Osmanlılar'ın bir kez Löbel bir kez de Burg burçları önündeki müdafilerin siperlerine hücum ettiklerini ancak püskürttüklerini dile getiriyor, ancak Viyana garnizonun direnecek takatinin kalmadığını her gün dizanteri yüzünden 60 asker kaybettiklerini ve toplarının çaptan düştüğünü bu bağlamda acil yardıma ihtiyaç duyduklarını zira Türk lağımçılarının hali hazırda bile ön savunma hatlarını aştığını ve şehrin altını kazdığını dile getirmekteydi. Gerçekte Muhafız kıtası Ağustos sonu itibarıyla 6.000 kişi kaybetmişti ve her gün birçok insanı alıp götüren kötü hastalıklardan dolayı büyük sıkıntılar çekiyordu. Erzak ve cephane azalmış ve büyük bir kısmı terk edilmek zorunda kalınan dış surlarda hizmet etmek gittikçe zorlaşıyordu²³¹. Durumun daha iyi anlaşılması ve empati kurulabilmesi için Baron von Kiekmannsegg tarafından St. Stefan'ın kulesinden 30 işaret fişegi fırlatmıştı. Tabii bu fişegin ne manaya geldiği Charles de Lorraine kadar Türkler için de gayet açıktı. Düşmanın sıkıntı içinde olduğunu bilmek, sadece Kör Hüseyin Paşa'nın mağlubiyeti ve başarısız taarruzlarla Ordunun düşen moralini yükseltmemiş ayrıca yeni ve daha büyük bir güçle teşvik olmasını sağlamıştı. Nitekim Ağustos'un son haftasında Osmanlı taarruz hızı kesinlikle yavaşlamamış ve birçok lağım ravelinin altına yerleştirilmişti. Bugün ayrıca Charles de Lorraine'nin Leh Kralı Sobiesky'e yazdığı mektubu Silezya ve Moravya bölgesi komutanı Nicholas Sienawski'ye ulaşmıştı ki Avusturyalı komutan bu mektubunda Starhemberg'in 19 Ağustos'ta George Kolschitzsky vasıtasıyla gönderdiği bir önceki mektubunun içeriğini ve savaş sahasındaki genel seyri Leh Kralına aktarıyordu²³²

²²⁹ “Vakt-i mezbûrdan sonra Rumili kolundan bir püskürme atulup kâfirin donuz damının hayli yerin basdırdı ve sabahdan mahall-i mezbûra bi-tamamihi zabtolunmak üze fermân buyuruldu ve mahsûsen bu hidmet için ol mahalde bir ağa ta'yîn olundu”. (*Vekayi-i Beç*, s. 112).

²³⁰ Ackerl, s. 118.

²³¹ Zinkeisen, V, s. 105

²³² Starhemberg mektubu Charles de Lorraine'e ulaşmasından iki gün önce yazmıştır. Stoye, s. 220.

Osmanlı tarafında ise Bisamberg bozgunundan sağ kurtulabilen ve Bratislava'ya (Pressburg) doğru çekilen Eğri ve Varat'ın tımarlı sipahileri ile Kethüda Ahmed Paşa'nın kethüdasının Tökeli İmre'nin yanına gitmeleri ve Eğri Beylerbeyliği'ne getirilen Ahmed Paşa ve Varat Beylerbeyi ile birleşmeleri istendi²³³. Bu geceleyin müdafilerin açtığı bir karşı lağım bulunurken, kuşluk vaktinde Viyanalılar Zağarcıbaşı koluna saldırdılar ancak mağlup edilerek geri püskürtüldüler. Bugün Uyvar Beylerbeyi Hasan Paşa'ya ordugâha geldi. Kendisine Rumeli Beylerbeyliği verilirken bu görevi üstlenen Şeyhoğlu Ali Paşa'ya Uyvar Beylerbeyliği verildi.

Osmanlılar lağım kazılarına devam edip ve Rumeli kolunda yeni bir lağım patlattılar. Osmanlılar'ın şiddetli hücumu sırasında Cebeciler Kethüdası Siyavuş Ağa'nın şehid düşmesi üzerine Siyavuş Ağa'nın selefi Fazlı Ağa yeniden bu göreve tayin edildi.²³⁴

5 Ramazan 1094 (28 Ağustos 1683) Cumartesi günü kırsal arazide harekâtına devam etmekte olan Tatar Hanı Murad Giray, şehid olan Kör Hüseyin Paşa'dan kalan birliklerinin Pressburg'a (Bratislava) varıp ve Tökeli İmre'nin birliklerine katılmayı başardığını dile getirmekteydi.

Bugün öğlenleyin yağmur yağmasıyla metrisleri çamurla doldurmuş ve ancak ikinci vakti yağmurun dinmesiyle harekete geçilerek yine Rumeli Kolundan bir lağım atılmış ve böylece Burg Ravelini'nin burun kısmı yıkılmıştı. Osmanlılar bu patlamayı bir hücumla destekleyince ve Burg Ravelini'nin de tutunmaya çalışan müdafilere önemli kayıplar verdiler. Viyanalılar kalenin içinde bulunduğu zor durumu bir kez daha işaret etmek için bugün 100 fişek daha atıldılar²³⁵. Bugün ayrıca kethüda Ahmed ve Ali Paşalar, sadrazamın izniyle Tökeli İmre'nin birliklerine destek amacıyla Kuzey Macaristan sahasına hareket ettiler.

6 Ramazan 1094 (29 Ağustos 1683) Pazar günü sadrazam önce kendi tabyasına gitti ardından Vezir Ahmed Paşa'nın tabyasını ziyaret etti. Osmanlılar yeniçeri ağasının bulunduğu tabyadan öğleden önce bugün bir püskürtme lağımı patlatarak şarampolü çökerttiler. Haydar Bey ise Göle (Gyula)²³⁶ sancakbeyliğine atanarak kendisine hilat giydirildi²³⁷.

²³³“Egri ve Varat'ın zü'emâ ve erbâb-ı tîmârına fermân ve vâcibü'l-emsâl tahrîr ve Kethüdâ Ahmed Paşa'nın kethüdâsıyla Kurs kralına irsâl olundu ki cümlesi yine bir yere cem' olup kral-ı mezbûr ile ma'an kalkup, Eğri Beğlerbeğisi Ahmed Paşa ve Varat Beğlerbeğisi Mehmed Paşa vardıkda, gelüp, karşı yakada karar ideler”. (*Vekayi-i Beç*, s. 112).

²³⁴ Silahdâr, *Tarih*, II, 77

²³⁵ Ve ba'de'l-asr Rumili kolunda bir püskürme atılup, tabyanın burnu kırıldı ve'l-hâsıl tabyanın katı cüz'î yeri kaldı. Her yan birer kaç kerre elekden geçdi ve bu lağımda serdengeçdiler katı vâfir kâfir ağûste-i hâk ü helâk-ı ebed idüp birkaç kelle dahi getürdiler, mazhar-ı ihsân oldılar. mazhar-ı ihsân oldılar ve bu gice kâfirine yine bu yüksek müteessirinden? yüz kadar fişek atıldı. Acz ve ızdırâbın işrâb idüğünden gayrı ma'naya hamlolunmadı. Hazret-i vâcibu'l-vucûd küffârî fer'ü ashıyla zir-i zemînden tabur eyleye (*Vekayi-i Beç*, s. 113).

²³⁶ Güneydoğu Macaristan'da yer alan bir şehir

²³⁷ “Göle Sancağı Haydar Beğ tevcih olunup huzur-ı sadr-ı âlîde hil'at-ı hâssü'l-hâss ilbâs olundu”. (*Vekayi-i Beç*, s. 113).

7 Ramazan 1094 (30 Ağustos 1683) Pazartesi günü Kethüda Ahmed Paşa Macar Kral Tökeli İmre'ye yardım amacıyla yola çıkmıştı. Osmanlılar ikinci üzeri Rumeli Kolundan bir lağım atılıp ve Burg Ravelin'e yönelik hücumu geliştirdiler. Avusturyalı müdafilerin hazırladığı bir karşı lağım tespit edilip ve buradaki lağımı kazan Avusturyalı lağımcılar atılan humbaralar vasıtasıyla öldürüldüler. Avusturyalılar akşam saati Rumeli Kolundan yeni bir saldırıya geçseler de bu hücumları geri püskürtüldü. Müdafiler kendi istihkâmlarına geri dönmek zorunda kaldılar. Müdafiler bu karşı taarruzdan sonra bu kez daha uzaktan mücadeleye yönelip humbara bombası atılırsa da herhangi bir sonuç elde edemediler²³⁸.

8 Ramazan 1094 (31 Ağustos 1683) Salı gününün en önemli olayı Polonya Kralı Sobiesky'nin takriben 20000 kişilik Avusturya sınırını geçerek Dürnholz'a ulaşmasıydı²³⁹. İmparator Leopold ile yapılan ittifak anlaşması gereğince birleşik Haçlı Ordularının başkomutanı Polonya Kralı sıfatıyla Jan Sobiesky geçeceğinden için, Charles de Lorraine dükü kendisini karşılamaya gitti. Bu buluşmanın ilginç taraflarından biri Charles de Lorraine'nin iki kez Polonya tahtına namzet gösterilmesi, ancak ilk adaylığında 1669'da Michał Korybut Wisniowiecki²⁴⁰ ikinci adaylığında bizzat Jan Sobiesky tarafından saf dışı edilmesi idi. Sobiesky'nin özellikle çok sevdiği eşi Maria Kasimira'nın tesiriyle sorun çıkartmak istemeyen Charles de Lorraine böyle bir uygulamaya başvurmuştu. Bugün Waldeck Prensi George Frederick, Charles de Lorraine ve Sobiesky'nin bir araya gelmişti. Sakson ve Leh Birlikleri 35.000, Avusturya Birlikleri 32.000²⁴¹, Bavyera-Frankonya Birlikleri 18000 kişiydi. Bu rakamın toplamı 85.000²⁴² sayısını vermektedir ki Kahlenberg'teki Haçlı ordusunun toplamının da bu rakama yakın bir miktarda olması kuvvetle muhtemeldir.

Bugün öğleden önce müdafilerin üzerine düşen yıldırım düşmesi iki tarafı da etkilendi. Padişah Dördüncü Mehmed, Boşnak Mustafa Ağa vasıtasıyla bir hatt-ı hümayun göndermiş ve bu hattı hümayunu getiren Bostancıbaşı Mustafa Ağa Peçuy (Pecs) Sancağı'nın başına getirilmişti. Osmanlı ordusunda erzak sıkıntısı baş gösterdiği için Odenburg

²³⁸ “Yevm-i mezbûrede Kethüdâ Ahmed Paşa ki yazılmıştır. Eğri Beğlerbeğisidir. Kurs kralı yanına rû-be-râh oldu ve ba'de'l-asr tabyada Rumili kolunda bir püskürme atulup, vâfir mel'ûn-ı üftâde-i hâk ü helâk eyledi ve kırdâ tutulmuş bir dil getürdiler Söyledüp, ser-çeşmeye virildi. Hemân meydanda boynu uruldu ve bu gice Rumili kolunda kâfirin bir lağımı bulunup içinde olan melâ'in-kazan? kumbarasıyla hâkeste oldu ve aşâ' vaktinde kâfir Rumili kolundan serdengeçdiler üzerine hucûm idüp berü taraftan dahi gaziyan-ı serdengeçdiyan karşılayup hanâziri girü inine sokdılar ve mel'ûn ahşamdan aşâ' vaktine değin otuz kazan kumbarası attı. Avn-i Hakk birle çendân zarar andan olmadı”. (*Vekayi-i Beç*, s. 113-114).

²³⁹ Ackerl, s. 107.

²⁴⁰ Michał Korybut Wisniowiecki, Charles de Lorraine'nin elinden sadece Lehistan Krallığını değil aynı zamanda gençlik aşkı Eleanorayı da almış, ancak Lorraine Dükü, 1673'te Wisniowiecki öldükten sonra 1678'te Eleanor ile 1678'te evlenmiştir. Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, IV, s. 162.

²⁴¹ Avusturyalı birliklerinin sayısı muhtelif kaynaklarda 20.000-43.000 arasında gösterilse de devletlerin gücü oranındaki tesiri dikkate alınırsa 32.000 rakamı makul görünmektedir. Arkayın, s. 89.

²⁴² Defterdar Sarı Mehmed Paşa Haçlı ordusunu 24. 000 Leh, 35. 000 Avusturya ve 40.000 Alman askeri olarak 100. 000 kişi olarak gösteriyor. *Zübde-i Vekaiyat*, s. 158-59.

Palankası'na (Sopron) mektup gönderildi ve bu Macar kentinin sakinleri Osmanlılar'ın talep ettiği erzakı temin ettiler²⁴³. Her şeye rağmen Osmanlı Ordugâhında erzak stoku tükenmiş olmasından ötürü fiyatlarda büyük artış yaşanmaktaydı²⁴⁴.

9 Ramazan 1094 (1 Eylül 1683) Çarşamba günü Diyarbekir Beylerbeyi Kara Mehmed Paşa gelerek sadrazamın huzuruna çıkmıştı. Vezir Ahmed Paşa kolunda Sivas Eyaleti askerleri Löbel Ravelin'i aşarak artık asıl burçları olan bastiyona ulaştılar makas denilen yere hücum ederek buradan taş getirdiler²⁴⁵.

Yatağa düşen Starhemberg günler sonra bugün ayağa kalkarak ve kendisinin nekahet döneminde neler meydana geldiğini tetkik etmişti. O kuşatmacıların doğrudan bastiyonların yanına sokulduklarını görünce dehşete kapılmıştı. Her ne kadar muhatapları fazladan hücum yapılmasına çok muhalif olmalarına rağmen O, son bir hücumla düşmanın hendeklerden atılmasına karar verdi. Avusturyalılar bu bağlamda Zağarcıbaşı kolundan hücumla geçtiler. Yaklaşık yarım saat süren dehşet verici bir mücadele gerçekleşti. Onların iddiasına göre önceki başarısızlıklar ve düşmanın mevzilerinin tamamen zapt edilmesinin olanaksızlığı bu girişimi adam kaybından başka bir işe yaratmayacaktı. Avusturyalılar'ın 400 kişilik adam kaybına neden olan ağır zarar bu kez Starhemberg'in değil Şehir Konseyi'nin haklı olduğunu ortaya koymuştu²⁴⁶. Sadrazam da bu başarısından ötürü sergengeçtileri mükâfatlandırdı.

Bugün ikinci vakti Niğbolu Sanacak beyi Arslan Mehmed Paşa kolundan bir püskürtme lağımı atılarak Burg Tabyasındaki domuz damı çöktürüldü. Bugün ayrıca bazı ileri doğru gidilmesiyle arkada kalan tabyalara görevlendirme, yeniçeri ağasının eski tabyasına Reisülküttab Laz Mustafa Efendi, Kul kethüdasının eski tabyasına Kethüda Bey geçmişti. Yatsı vaktinde müdafiler yeni bir karşı saldırı tertip etseler de başarısız olarak geri çekildiler.

10 Ramazan 1094 (2 Eylül 1683), sabahına muharip taraflar hafifçe yağın bir yağmurla uyandılar. Vezir Abaza Sarı Hüseyi Paşa'nın Burg Bastiyonu'nun altında neredeyse bir aydır hazırladığı 40 kantar (yaklaşık 2250 kg) ağırlığındaki lağım patlatıldı. Her ne kadar Osmanlılar patlamanın tesirini yeterli bulmasalar da²⁴⁷ müdafiler bu patlamadan önemli zarar

²⁴³ “Ordu-yı hümâyûnda zahîreye müzâyakası tahfîf için bir mikdâr âdem ile (Ödenburg palangası)sa’îrden? palankası ahâlisine murâd idenler narh-ı cârî üzre götürüp, zahîreden ne bulunursa legleg çadırı altında ibâdu’llâha fûrûht itmeleri için kâğıdlar gönderildi ve bugünde dakikin kıyyesi on iki on üç pâreye otuz dirhem ekmek bir akçeye ve bir kile şaîre iki guraşa çıktı. O dahi câ-be-câ yerde bulunur müstevfî bulunmazdı ve etrafta otlak dahi kalmamağla gidenler üç dört günde varup, gelür oldılar”. (*Vekayi-i Beç*, s. 114).

²⁴⁴ Erzak tüketimi ve stoklanması hakkında bakınız Meryem Kaçan Erdoğan II. Viyana Kuşatması, s. 178-194

²⁴⁵ Silahdâr, *Tarih*, II, 78

²⁴⁶ Barker, s. 276.

²⁴⁷ “Hüseyin Paşa kolundan seherî Bekir Paşa'nın bir aydan berü zîr ü zemînde eşelendüğü lağım makas dîvârının altına varıldı kıyasıyla kırk kantar barut ile atulup hikmet-i Hudâ çeşdân-ı murâd üzre etmeyüp ancak burundan bir kat dîvârın sıyurup kangı tarafa meylidüp çıkduğı nâ-peyda olup ve vakt-i duhâda Ahmed Paşa koluna kâfir çıkup avn-i Hakk birle

görmüşlerdi. Aslında lağım kazılırken Avusturyalı madenciler umulmadık bir biçimde Osmanlı lağımıyla karşılaşmışlar ve onlardan korkarak bulundukları noktadan kaçırılmışlardı²⁴⁸. Patlama neticesinde Burg Bastiyonu'ndaki duvarın bir kısmı yıkılmıştı. Starhemberg'in kendi alayından Yüzbaşı Heistermann komutasındaki 50 asker Türkler'in buradaki kazıkları yıkması sonucu ciddi kayıplar vermişlerdi²⁴⁹. Gelen raporlar doğrultusunda düşmanın bastiyonların yakınındaki gediklerde bulunduğu tehlikesi üzerine kumandanlık ravelini tamamen terk etmeye karar verdi. Yüzbaşı Heistermann Starhemberg'in iki gün sonra ravelinden tamamen çekilmişti. Müdafilerin tek sorunu Türkler'in bastiyona ulaşması değildi. Eylül ayı başı itibariyle sıkıntıları son raddeye gelmişti. Artık her şey beklenebilirdi. Muhafız kıtası 6 bin kişi kaybetmişti²⁵⁰. Linz'deki hareketlilik ise devam etmekteydi. Papa'nın temsilcisi Marco d'Aviano istişare amacıyla Linz'e gelmişti. Marco d'Aviano İmparator Leopold'un Haçlı ordusuna katılıp katılmamasını istişare edip başkomutanın Jan Sobieky'nin mi olup olmayacağını belirleyecekti.

Öğleden önce bu kez müdafiler Vezir Ahmed Paşa kolundan hücumla geçtiler ancak serdengeçtilerle geri püskürtüldüler.

11 Ramazan 1094 (3 Eylül 1683) Cuma gününün en önemli olayı Gross-Stteldorf'ta Kont Hardegg şatosunda Haçlı ordusunun en üst düzey kurmayları olan Leh Kralı Jan Sobiesky, Saksonya Elektörü Charles de Lorraine, III. Johann George, Savaş Konseyi Başkanı Hermann von Baden ve Waldeck Prensi George Frederick ve Elektör Maximillian adına Bavyera ordusunu komuta eden Feldmareşal Hannibal von Degenfeld bu toplantıda hazır bulunmuşlar ve Sobiesky, Charles de Lorraine'nin planı uygulanabilir bulmuştu. Ancak asıl mesele başkomutanlık meselesiydi ve Sobiesky bu konuda kesinlikle geri adım atmaya niyetli değildi. Bunun gerçekleşmesi için ise Leopold'un sefere katılmaması, Alman prenslerinin de Sobiesky'e biat etmesi gerekiyordu. Charles de Lorraine, İmparator Leopold'u sefere katılmamaya ikna etmeyi başardı²⁵¹. Alman Prenslerinin fiili kumandasını kendisi üstlendi, Sobiesky ise en azından teorikte Haçlı ordusunun başında bulunacaktı²⁵².

serdengeçdilere hucûm idüp melâ'inden iki kâfirin kellesin alup, huzûr-ı âliye getürüp, mazhar-ı ihsân oldılar". (*Vekayi-i Beç*, s. 115).

²⁴⁸ Barker, s. 276.

²⁴⁹ Stoye, s. 272.

²⁵⁰ Zinkeisen, V, s. 105.

²⁵¹ Voltaire, Kahlenberg Muharebesi için İmparator hariç bütün imparatorluk ordusunun bulunmaktaydı diyerek bu stratejik dengelere rağmen Leopold'un sefere katılmayıp küçümsüyor. Hammer, VI/XII, 381.

²⁵² Üstün, s. 82-83.

Viyana önlerindeki mücadele ise devam etmekteydi. Samsoncubaşı kolunda bulunan dört cebeci bölüğü ile Sivas, Tımsıvar ve Karaman vilayetlerinin askerleri geceleyin başladıkları kazı neticesinde Burg Bastiyonu karşısındaki galeriye dayanmışlardı. Derhal buradaki birlikler duvarı çökertmek üzere lağım patlatma kanalı açmaya başladılar²⁵³. Türkler bu yeni ele geçirdikleri yerde hemen yeni metrisler kazdılar ve Burg Bastiyonu yakın menzilli ateş altında tutmak için iki top iki de havan topu yerleştirdiler²⁵⁴. Bugünün bir diğer önemli olayı da Löbel Bastiyonu karşısında yer alan Osmanlı sol kanadının komutanı olan Yanova Beylerbeyi Defterdar Ahmed Paşa'nın vefatıydı. Ayrıca Gürcü Mehmed Paşa'nın oğlu Mustafa da aldığı yaralar yüzünden ölmüştü.

12 Ramazan 1094 (4 Eylül 1683) Cumartesi günü sabahleyin yağan sağanak yağmurun dinmesiyle Osmanlı ordusu hareketlendi. Bazı tartışmalardan sonra Defterdar Ahmed Paşa'nın vefatıyla boşalan sol kanadının komutanlığına ve Yanova Beylerbeyliği'ne Celeb Hasan Efendi, defterdarlığa ise Manisalı Mahmud Efendi tayin edildi²⁵⁵.

Bu tayinler yapıldıktan sonra Türkler zaferin kokusunu daha önce olmadığı kadar almışlardı. Saat 14'de korkunç bir hücum Burg Bastiyonu'nun aşağısına yönelmişti. Tozun toprağa karışmasıyla 400 kadar Müslüman yukarıya doğru hücum edip, öne geçmişlerdir. Avusturyalılar yarığın önünde yayılmışlar ve 30 adım genişliğinde bir piyade karesi oluşturmuşlardı. Bir saf ateş ederken diğer saf arkadan gelip ateş ediyordu. Harekât iki saatten fazla sürmüştü. Bir ara Osmanlı askeri Burg Bastiyonu'na sancağı dikmeyi bile başardı. Ancak açılan gedik derin olmasına rağmen müdafiler rakiplerini bastiyonun dibinde uzanan büyük toprak parçasından atmayı başardılar. Bu bağlamda korumasız tüfekliler gerçek bir top, bomba, taş ve ok yağmuruna maruz kaldılar. Starhemberg ve Kont de Souches başta olmak üzere diğer yüksek rütbeli subaylar ölümü hiçe sayarak operasyonu şahsen yönetmişlerdi²⁵⁶. Zafer, eğer Kara Mustafa Paşa muhafızlarını en değerli anda değiştirmeye kalkışmasa ve Dupigny'nin süvarileri son anda yetişmesiydi, Türkler'in olabilirdi. Çarpışma Baron Kiellmannsegg'in tekerlekli driz atını getirmesiyle ve çok sayıda kum torbasının getirilmesiyle noktalandı. İki tarafında kayıpları büyüktü, Türkler sayılamayacak kadar asker kaybetmişlerdi, müdafilerin 200 kaybı vardı ki sayısı gün geçtikçe azalan Viyana garnizonu için bu önemli bir kayıptı. Askerler o kadar yakın durmuşlardı ki bitişen vücutları ceset

²⁵³“Yevm-i mezbûrede saksoncubaşı kolunda olan dört kol[dan] biri cebeci ve biri Sivas ve biri Tımsıvar ve biri Karaman Eyaletinin sürdükleridir. Uğurlarında olan makas dîvârında bir delik eşeledüp ve vakt-i duhâda her biri ikişer üçer zirâ' dîvâr içine girdiler”. (*Vekayi-i Beç*, s. 116).

²⁵⁴ Hammer, VI/XII, 379.

²⁵⁵“Ba'dehû yeniçeri efendisi Mahmud Efendi da'vet olunup defterdârlık için bir hil'at-ı hâssü'l-hâss ilbâsıyla kesb-i şeref-i devlet eyledi. Ba'dehû hidmetine şebâb üzre rû be-râh oldu”. (*Vekayi-i Beç*, s. 116).

²⁵⁶ Stoye, s. 272.

hâlinde yığılarak arazinin kaptırılmasına engel olmuştu²⁵⁷. Bu harekât Viyana'nın fethedilmesinin bir an meselesi olduğunu ortaya koymaktaydı. Bugün Haçlı ordusunun²⁵⁸ geldiğini haber alan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Yanıkkale altında bulunan Raabca ve Rayça köprülerini koruyan Koca Arnavud İbrahim Paşa'yı yardıma çağırdı.

13 Ramazan 1094 (5 Eylül 1683) Pazar günü itibariyle hâlâ ayakta olan Avusturya askerleri ki orijinal garnizonun 2/5'inden fazla değildiler, 64 müdafaa noktasında konuşlandırılmışlardı. Şimdi kötü talimli güvenilmez milis güçlerinden de ihtiyat gücü yoktu. Sergengetiler bir kez daha Burg Bastiyonu'ndaki yarığa hücum ettiler.

Zira dünkü muvaffakiyetsizlik Osmanlı askerinin cesaretini kırmamıştı. Viyana Kalesi'nden atılan fişekler ve elde edilen istihbarat sadrazamı yeni bir taarruz başlattırması ve taarruz bütün gün sürdü, ancak müdafiler mazgalların ardından ve Löbel Bastiyonu'ndan atıkları her türlü silahla burçlara tırmanan Türkler'i püskürtmeyi başardılar²⁵⁹. Bu bağlamda Löbel Bastiyonu Osmanlı solunu tehdit ettiği sürece Burg Bastiyonu'nun umutları kırma ihtimali zor gözüküyordu. Ayrıca müdafiler fiziksel tükenmişliklerini mücadeleye yansıtılmaktaydılar ki bir kez daha onların yetenek ve cesareti Habsburg komutanlarının takdirini kazanmıştı.

14 Ramazan 1094 (6 Eylül 1683) Pazartesi günü Osmanlı ordugâhında esir olan Baron Kunitz, kuşatmaya muhalif Eflak Voyvodası Şerban Kantakuzen'in yardımcı tutumu sayesinde kaleyle muhaberatı temin etti ve Starhemberg'in çaresiz kaldığı ve Eylül'ün 4'ündeki saldırının zorlukla atlatıldığına yönelik haberi hükûmetine bildirdi²⁶⁰. Dünden çıkarılan ders Löbel susturulmayıp kontrol altına alınmadıkça Burg Bastiyonu kontrol altına almanın olanaksız olmasıydı. Türk ordusu tam öğle vakti Löbel Bastiyonu'nun altına iki lağım yerleştirdi. Duvar iyi çimentolandığından patlama şarapnel etkisine sahip ve öldürücüydü. Bütün uç kısım ve antik tahkimatın sol yanı tamamen parçalanmıştı. Bütün silahlarıyla Avusturyalılar ezilmiş veya enkazın altında kalmışlardı. Yeniçeriler ve gönüllü süvariler yıkığa doğru hücum ettiler. Onlar yaylım ateşi ile durduruldular ve aynı anda kalan kaponiyerlerin arkadan gelen ateşe maruz kaldılar. Avusturyalılar zırhsız bir şekilde gediğin önünde ince bir saf oluşturdular ve çok sayıda ok ve top mermisine maruz kaldılar. Kötü bir şekilde dağılan taarruz birlikleri ikinci denemelerinde başarılı olabilirlerdi fakat iyi hazırlanmış müdafiler hareketli engelleri de beraberinde getirmişlerdi. Düşen büyük bir taş

²⁵⁷ Barker, s. 277.

²⁵⁸ Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre Nemçe Çasarı (Leopold) Hristiyan milletlerden müteşekkil 80. 000'ini piyade, 40. 000'ini süvari toplam 120. 000 kişilik bir ordunun yolda olduğunu belirtiyor. Silahdâr, *Tarih*, II, 80.

²⁵⁹ J. P. Hammer, VI/XII, 379.

²⁶⁰ Stoye, s. 273.

kütlesi de taarruzcuların ilerleyişini engellemiştir²⁶¹. Starhemberg'in yardımcısı Kont de Souches yaklaşık bir saat süren bu hücumu Horrazio Sicco²⁶² dahil birçok ölü vererek durdurmak için olağanüstü bir gayret sarf etmişti. Geceleyin ise açılan boşluklar az çok kapatıldı.

Bu sırada Haçlı birliklerinin ilerleyişi de devam etmekteydi. Karar gereğince birlikler Tulln'dan Tuna'yı aşarak bir araya geleceğinden dolayı Jan Sobiesky komutasındaki Leh ordusu yağmur yüzünden biraz duraksalar da geçişlerine başladılar. Yine Tulln'den Tuna'yı geçmesi planlanan Charles de Lorraine ise ihtiyatî tedbir olarak Lodron, Richardi ve Herbeviller alaylarını, Osmanlı ordusunun Bratislava üzerine yapabilecekleri taarruzu engellemek için bu bölgeye sevk etmişti²⁶³. Bu gece Kahlenberg'ten Charles de Lorraine'nin özel öncü birliklere attırdığı fişekler Haçlı ordusunun yaklaştığının deliliydi.

15 Ramazan 1094 (7 Eylül 1683) Salı günü bütün Leh birlikleri Tuna'dan geçişi tamamlamışlar ve Viyana'ya yaklaşık 30km uzaklıktaki Tulln'da toplandılar. Burada Marco d'Aviano'nun çabalarıyla Sakson, Bavyalı, Avusturyalı birliklerde 6-8 Eylül arasında toplanmaya devam ettiler. Charles de Lorraine'nin askerleri Kahlenberg'ten bugün bir kez daha işaret fişeği attılar. Türk ordusu ise Löbel ve Burg Bastiyonları önündeki kazı çalışmalarına devam etmekteydi. Türk ordusunun erzak ihtiyacı sürekli artmaktaydı. Ordu temel ihtiyaçlarının temini için artık Budin'e kadar gidiliyordu. Bir başka problemde hayvanlara yem bulma meselesiydi. Yeterli otlağın kalmamsı atların telef olmasına sebebiyet vermekteydi. Ayrıca Osmanlı erzak kolları yer yer Avusturyalı birliklerinin saldırısına uğramaktaydı.

16 Ramazan 1094 (8Eylül 1683) Çarşamba günü, 4 Eylül tarihinde düşman ordusunun ilerleyişi hakkında alınan istihbarat doğrultusunda, Yanıkkale'yi abluka altında tutmakla görevli olan Budin Beylerbeyi Uzun İbrahim Paşa 8000 kişilik Viyana'ya gelerek orduya dahil olmuştu²⁶⁴. Sadrazam ise mutad olduğu üzere siperlere gitti ve orduya moral aşılama çalıştı. Öğleden sonra Osmanlılar'ın Samsoncu koluna tesadüf eden Löbel Bastiyonu'ndan iki lağım birden atıldı. Lağımın patlatılması ile beraber bucun ucu ve bucun solundaki surların bir kısmı çöktü. Patlamayı müteakip gerçekleşen Türk hücumu

²⁶¹ Barker, s. 278

²⁶² İtalyan asıllı Kont Horazio Sicco'nun bu çatışma neticesinde öldüğü kesindir ancak Hammer'in ölenler arasında zikrettiği bir diğer isim Yüzbaşı Guido Starhemberg'in olmamış hatta 1697'deki Zenta'da Eugene'e muavenet etmiş ve 1737'de Slavonya Valisiyken ölmüştür.

²⁶³ Üstün, s. 82.

²⁶⁴ Kuşatmanın başından beri araları soğuk olan İbrahim Paşa ve Sadrazam'ın düşmanla karşılaşmanın zamanlaması hususunda farklı fikirde oldukları bilinmektedir. İbrahim Paşa, kuşatmanın derhal kaldırılmasını, ordunun yayıldığı alanın daraltılmasını ve ileri gidilmesini savunmuş Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ise kuşatmaya devam edilmesi için dirmiştir. D. Kantemir, *a.g.e.* s. 58-61.

yaklaşık 1 saat sürdüyse de müdafilerin gayreti taarruzun fetihle neticelenmesine engel olmuştu; ancak gerek Löbel gerekse de Burg Bastiyonu'ndaki hasar büyümüş ve iki burcu bağlayan perde duvarın aşılması için yeni lağım kazılmaya başlandı. Son hücumda müdafiler büyük asker kaybına uğradılar ve siperler ölümlerle dolmuştu. Sadrazam taarruzun başarısızlığına rağmen askeri teşvik etmek için kelle karşılığı bahşiş dağıtmıştı²⁶⁵.

Bugün Mısır askerinin ileri karakollarının yakaladığı kaleye girmeye çalışan bir Alman askeri ile Tatar Hanı'nın yakaladığı bir tutsaktan edinilen bilgiye göre Birleşik Alman-Leh Birliklerinin Tuna üzerinden geçtikleri haberi alındığından Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Karahisar Sancağı Mutasarrıfı Deli Ömer Beyi keşif vazifesi ile ileriye gönderdi. Hızlı bir şekilde dönen Deli Ömer Bey istihbaratın doğruluğunu onaylayıp, Sobiesky ve Charles de Lorraine'nin birliklerinin ilerlemekte olduğu haberini verdi.

Haçlı ordusunda ise muharebe düzeninin nasıl gerçekleştirileceği tartışılmaktaydı. Sobiesky'nin Tulln'da hazırladığı ve Ordre de Bataille (savaş düzeni) planı oluşturmuştu ki bazı küçük değişiklikler sonunda Sobiesky'nin Leh birliklerinin sağ kanadı, Bavyera ve İmparatorluk birlikleri merkezi Avusturyalı ve Sakson birlikler ise sol kanadı oluşturacaklardı²⁶⁶. 8 Eylül itibariyle düşman kuvvetleri Tulln'da toplanmayı tamamlamışlardı.

Bugün Merzifonlu Kara Mustafa Paşa önce yeniçeri ağası, kul kethüdası ve vezirlerin bulunduğu devlet ricaliyle kuşatmanın seyriyle ilgili meşverette bulunduktan²⁶⁷ sonra bazı tayinler yaptı Samsoncu kolunun başına Halil Paşa yerine Şişman Mehmed Paşa getirilmiş ayrıca Deli Bekir Paşa Zağarcı kolundaki görevinden alınırken geri kalan komutanların hizmet noktaları sabit kalmıştı²⁶⁸.

²⁶⁵“Vezîr-i mükerrrem Serasker İbrâhim Paşa hazretleri dahi yanında olan Eyaleti askeriyle ve yeniçeri ve cebeci ve dört aşağı bölük askeriyle vakt-i zuhra karîb gelüp ordu-yı hümâyûn hudûdundan vâsıl oldı ve sâhib-i devlet hazretleri beyne's-salâtta yeniden metrise gidüp erbâb-ı harb u kîtal ve ashâb-ı cenk ü cidâl ve vakt-i asrda saksoncu kolunda iki püskürme atıldı. Ol esnâda bu mertebe nâir cenk ve kâfir-i bed-kîş top ve tüfenk ve kumbarasından ve darb-ı şemşirini renkden (?) ol kadar munfasıl oldu yine metris evvelden berü misli bu def'a sebkât eylemedi ve mahalde küşte-i düşmenden arsa-i ma'reke mâl-a-mâl olduğundan gayri gâziyân-ı ser-bâzân yirmi bir kelle getürüp mazhar-ı ihsân-ı asafî oldılar”. (*Vekayi-i Beç*, s. 117)

²⁶⁶ Stoye, s. 282-283.

²⁶⁷ Arkayın, s. 84.

²⁶⁸ “Saksoncu kolunda Halil Paşa çıkup yerine Şişman Mehmed Paşa ta'yîn olundu ve zağarcı kolundan dahi Bekir Paşa çıktı. Mâ'adâsı her biri metrisde yerlû yerinde karar eyledi”. (*Vekayi-i Beç*, s. 118).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VİYANA KUŞATMASININ SONU VE KAHLENBERG MUHAREBESİ

1. Viyana'ya Sobiesky Komutasında Yardım Ordusunun Gelişi

Osmanlılar'ın savaş ilânının ardından üç ay süren müzakerelerden sonra, Lehistan Kralı Sobiesky Vatikan'ın çağrısı üzerine Bâbüâli'ye karşı Avusturya ile 31 Mart'ta anlaşma imzalanmış ve bu anlaşma 2 Mayıs'ta İmparator Leopold'un tasdikiyle yürürlüğe girmişti. Antlaşmaya göre, Kayser Leopold 60.000 asker Kral Sobiesky ise 40.000 asker sağlayacaktı. Kayser, Sobiesky'e ayrıca Leh birliklerinin ilk donanımları için hemen 100.000 Taler ödemeyi kabul etmişti Sobiesky anlaşmadan sonra mümkün olduğu kadar geniş tabanlı bir ittifak temin etmeye çalışmıştı. Sobiesky'nin Türk karşıtı politikasının temelinde Katolikliği yanında daha tahta çıktığı günde ilân ettiği bildiride Türkler'i en büyük tehdit olarak görmesi²⁶⁹ ve Viyana'nın sonu geldiği takdirde sıranın Krakow'a geleceğine yönelik inancıda yatmaktaydı²⁷⁰. Zaten Avusturya ile yapılan anlaşmada da iki payitaht Viyana veya Krakow, Türkler tarafından kuşatıldığı takdirde, her iki tarafın da karşılıklı olarak tüm askeri kuvvetleri ile yardıma gelecekleri bilhassa vurgulanmıştı ki bu durum yeni bir Türk seferinde Jan Sobiesky'nin ordusunun Hotin'deki kadar başarılı olamayacağı doğrultusundaki fikirle alâkalıydı. İki ülke arasındaki askeri güç dengesi kıyaslandığında bu fikirdekilerin pek de haksız olduğu söylenemez²⁷¹. Bununla beraber Osmanlı'ya karşı Avusturya'yı desteklemenin doğuracağı menfi sonuçları, Sobiesky'i görememekteydi. Zira Osmanlılar'ın Orta Avrupa güç denkleminde Avusturya ve Rusya'nın Lehistan üzerindeki emellerini frenleyebilecek yegâne güç konumundaydılar. Lehistan'ın milli çıkarları için en doğru politika, Osmanlı'yı kendi topraklarından uzak tutmak ancak bunu savaş yolu ile değil barışla gerçekleştirmektir. Ancak Hristiyanlık taassubundan ayrılamayan ve kahraman olma hevesiyle yaşayan Sobiesky, kurulacak Haçlı Ordusuna dahil olmak için bütün yaz ordusunu sefere hazırlamakla uğraşmıştı. 40 bin kişiyi toparlayamasa da 25.000 kişilik ordusuyla 15 Ağustos'ta Krakow'dan Viyana'ya doğru yola çıkmıştı. 31 Ağustos'ta Avusturya sınırına ulaşan Sobiesky yukarıda bahsedildiği üzere bu tarihten itibaren Alman ve Avusturya birlikleriyle beraber hareket etmişti.

²⁶⁹ Sabire Arık, *Polonya Kralı III. Jan Sobiesky ve Hükümranlığında Osmanlı-Lehistan İlişkileri 1674-1696* Doktora Tezi Ankara 2004, s. 100-105.

²⁷⁰ Zinkeisen, V, s. 103.

²⁷¹ 17. yüzyıl Osmanlı-Lehistan güç dengesi hakkında Bkz. Mehmet İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)* İstanbul 2004, s. 21-53.

Saksonya Elektörü III. Johann George ise 11 Ağustos 1683'te Saksonya Prenslığının merkezi Dresden'den ayrılarak yola çıkmıştı. Sobiesky'nin sefere katılma kararı, tam olarak milli politikayla bağdaşmazken, III. Johann George daha pragmatik bir anlayışa sahipti.

Kuşkusuz, Saksonya'nın konumu Lehistan'dan farklıydı. Zira ortak milli değerlerin getirdiği beraber hareket etme düşüncesi yanında Avusturya, Saksonya için bir tehdit değil aksine bir koruyucuydu. Avusturya'nın dolayısıyla Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sona ermesi tüm Germen dünyası için olduğu gibi Saksonya için de felaketti. Fransa Kralı XIV. Louis'in tehditkâr tutumu yüzünden Batı sınırını Fransa'ya karşı askersiz bırakmak istememesine rağmen Elektör, İmparatorun ve Papa XI. İnnocentus'un sürekli yaptığı çağrılarında etkisiyle harekete geçerek ve 10.400 askeriyle Kutsal İttifaka dahil olmuştu. III. Johan George'un diyalog halinde bulunduğu Brandenburg Elektörü Frederik Wilhelm ise Fransa ile yaşadığı itilafı bahane ederek olumsuz cevap verdi²⁷². Kuşkusuz Brandenburg Elektörü'nün menfi cevabında Protestanlara çok sert muamele eden İmparator Leopold'a yönelik kendisinin ve halkının duyduğu öfke ve kızgınlık ile borç içinde yüzen Habsburg mali yapısının, Brandenburg ordusunun sefer masraflarını karşılayamacağına yönelik inancı da etkili olmuştu. Aslında Viyana'nın mali durumunun farkında olan ve halkının önemli bir kısmı ve kendisi de Protestan olan Saksonya Elektörü III. Johann George için de bu iki sebep geçerli olsa da her açıdan Viyana ile daha sıkı ilişkileri bulunan Johann George 7.000 piyade ve 3.250 süvari askerle sefere iştirak ederek Haçlı ordusuna dahil olmuştu²⁷³.

2. Muharebe Öncesi Gelişmeler

17 Ramazan 1094 (9Eylül 1683) Perşembe günü, sadrazam metrisleri terk ettikten sonra Hüseyin Paşa Vezir Kara Mehmed Paşa, Deli Bekir Paşa ve Bînamaz Halil Paşa ve sipâhi ağası ve silahdâr ağası ve Cebecibaşı sadrazamın otağına geldiler. Bir saatlik bu meşveretten sonra Vezir Hüseyin Paşa toplantıdan ayrıldı. Diğer devlet ricali toplantıda biraz daha kaldıktan sonra bizzat sadrazam atına atlayarak Haçlı ordusunun gelmesi muhtemel yolları bizzat tetkik ettirdi. Kara Mehmed Paşa ve Serasker İbrahim Paşa, Deli Bekir Paşa ve Halil Paşa ve Osmanlı ordusunu korumaya diğer memur olanlar ordu-yı hümayûnun çevresinden Hüseyin Paşa'nın olduğu semte değin yerleşerek ve çadırlarını kurmuşlardı. Düşman ilerleyişine karşı oluşturulan koruma birliklerinin mevcudu toplam 23.000 kişiydi. Birliklerin başındaki komutanlar arasında Diyarbekir Beylerbeyi Kara Mehmed Paşa, Haleb

²⁷².. Ne yazık ki, benden istenen yardımlar konusunda Fransa ile husumetimizin nasıl gelişeceğini beklemek zorundayım; zira Fransa, Ren bölgesinde hareket ettiği ve komşularımız tıpkı benim gibi endişe içinde oldukları sürece, Ekselansların da anlayış göstereceği üzere, çok fazla insandan yoksun kalmam mümkün olmayacaktır ve önce kendi evimde güvenliği sağlamak zorundayım. Zinkeisen, V, s. 104.

²⁷³ Stoye, s. 250.

Beylerbeyi Deli Bekir Paşa ve Sivas Beylerbeyi Bînamaz Halil Paşa'da bulunmaktaydı. Kara Mehmed Paşa'ya bağlı 5400 kişilik öncü birliklerin eklenmesiyle bu birliklerin sayısı 28400'e yükselmekteydi²⁷⁴. Bu bağlamda Türk Karargâhı Dornbach Ormanlarına taşınırken Türk savunma hattı Kahlenberg tepesinin karşısında bir yay biçiminde şekillenmişti²⁷⁵.

Aslında Türk ordusu bu önlemleri aldığı sırada düşman İskender (Horalan) Köprüsünü aşmış ve Türk ordusunun durumu çok nazik hale gelmişti. Daha İstolni-Belgrat'ta Viyana'ya yürünmesine karşı çıkan Murad Giray ile Merzifonlu'nun arasına kara kediler girmişti. Köprüyü tutmakla görevli Murad Giray çarpışmadan düşmanın köprüyü geçmesini seyrederek ve doğrudan ordugâha geldi. Bu olay kişisel kavgaların ve şahsi ihtirasların devletlerin kaderini ne kadar menfi etkilediğine en açık ve en acı örneklerden biridir²⁷⁶. Murad Giray'ın Sobiesky hakkındaki yorumları, Kırım Hanı'nın Sobiesky ile gizli bir işbirliğine gittiğine dair iddiaları da kuvvetlendirmektedir²⁷⁷. Bununla beraber, özellikle Tatar kaynaklarında, Kırım Hanı Murad Giray'ın masum olduğu, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın kabahatli olduğu düşüncesi hâkimdir²⁷⁸. Bununla beraber Murad Giray'ın aslında ihanet etmediği ancak vur-kaç tarzı savaşa alışkın olan ve iki aylık kuşatma sırasında ganimetleri toplayan ve savaşmak istemeyen ordusunu kontrol edemediği düşüncesi göz önünde tutulması gereken bir iddiadır²⁷⁹.

Murad Giray ordugâha gelince, kendisine bir yer tahsis edildi. 60 Şahi, 2 Kolomborno topu siperlerden çıkarılarak Haçlı ordusunun gelmesi beklenen yolun karşısına yerleştirildi. Sadrazamında siperlerden çıkarak düşmanı karşılayacak ordunun karşısına

²⁷⁴ Silahdâr, *Tarih*, II, 81-82.

²⁷⁵ Hammer, VI, 380.

²⁷⁶ "Han Hazretleri ibtidâi muhasaradan beru Tatar askeriyle Beç'den 6 saat yukarı nehr-i Tuna üzre İskender Köprüsü muhafazına memur idi. Nemçe ve Leh askerin köprü başına geçtirmemeğe kâdir iken mâni olmayup fevc fevc cümlesi geçip asâkir-in İslâm üzerine yürüdüler. Ol gün kendisi köprüye nâzır bir mürtefi mahalde kamçı elini böğrüne komuş at üzre durup küffâr'ın geçdiğin seyr ederdi. İmâmı yanına varıp, "Hanım şu bölük bölük geçen küffârı kırdırsanız artık gerisi munkatı olmaz mı" dedikde "Behey Efendi, sen bu Osmanlı'nun bize ettiği cevri etdüğü cevri bilmezsin ancak bizi bir hâle kodular ki yanlarında Eflak ve Boğdan keferesi kadar râğbetimiz kalmadı. Bu düşmanın cemiyet ve hareketin kaç defadır yazup bildirdim. İnadından dönmeyip söz geçiremedim hezar güne yazdığı itâb-âmiz cevaplar ile gönderdiği mektublarında kokmuş bargir eti yediğimize varınca yazmış, İnşa'Allahü Taala bu düşmanın defi yanımda lâ-şey idi: ve bilirüm ki dinimize de düşmez ihanettir. Lakin gayret beni komadı. Anlarda görsünler kendilerin kaç akçalık âdem imiş Tatar kadrin bilsinler" deyip atın atın depti". (Silahdâr, *Tarih*, II, 82).

²⁷⁷ Sobiesky eşi Kazimira'ya yazdığı mektubunda Sadrazam artık karşı koyamacağını anlayınca oğullarını yanına çağırması çocuk gibi ağlamış, Tatar Hanı'na onu kurtarmasını söylemiş, Han ise Polonya Kralını biliriz ona karşı koymanın imkânı yoktur, hemen buradan kurtulmaya bakalım diyor. Sabire Arık, *Jan Sobiesky*, s. 153-154

²⁷⁸ Tatar kaynakları Kırım Hanı Murad Giray'ın Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yı düşmana karşı tedbir alması için uyardığını lakin Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın gerekli tedbirleri almadığını ifade etmektedirler. *Tarih-i Mehmed Giray (Metin-Değerlendirme)*, haz. Uğur Demir, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 5

²⁷⁹ Mehmed Arif, "İkinci Viyana Seferi Hakkında", *TOEM*, İstanbul 1328, nr. 16, s. 994-1016; nr. 17, s. 1071-1075

geçmesi meşveret edildiyse de sadrazamın siperlerde kalması kararlaştırıldı. Macarlar'ın orduya erzak sevkıyatı ise hâlâ devam etmekteydi²⁸⁰.

Tulln'da toplanmış olan Haçlı ordusu ise bugün Viyana'ya doğru yeniden harekete geçtiler. Jan Sobiesky'nin önderliğindeki Lehliler Königsstten, Almanlar ve Avusturyalılar ise Saint Andrö menziline ulaştılar²⁸¹. Haçlı birlikleri plan gereğince Wienerwald üzerinden şehrin yardımına koşacaklardı. Baron Mercy bölgeye keşif gücü olarak gönderildi. Bugün kuşatmaya aynı hızla devam eden Türk ordusu Löbel Burcu'na yönelik top ateşini yoğunlaştırmıştı.

18 Ramazan 1094 (10 Eylül 1683) Cuma günü, sadrazam ordugâhın çevresini gezerek tetkik etti. Öğleden sonra düşmanı karşılamakla görevli birliklerin başında bulunan Kara Mehmed Paşa düşmanın ırmak kenarı ve ordugâhın üst tarafından (Leh ve Alman harekât kolları) iki koldan ilerlediğini bildirdi. Bunun üzerine sadrazam ordunun geneline muharebe düzenine girilmesi emrini verdi. Bu bağlamda yeniçeri ağasına bağlı bir miktar yeniçeri siperlerden çıkarak kendilerine koruma kollama görevi verildi. Yine Rumeli Beylerbeyi Arnavut Hasan Paşa sol kanadın sancağıyla siperlerinden dışarı çıktı. Leopoldsdatt'a bulunan Bosna Beylerbeyine bağlı kuvvetler ise muharebe hazırlığında bulunan orduya takviye amacıyla adadan çekilirken daha çok lojistik ve yardımcı hizmetlerle görevli olan Eflak ve Boğdan Beylerbeyleri ile Saruhan Sancakbeyi Ahmed Paşa ve sadaret ağalardan Maden Ağa ve Receb Ağa adanın kontrolü ile görevlendirildi²⁸². Bu sırada Rumeli kolunda Burg Bastiyonu'nun kale duvarına ulaşıldı. Nitekim Türk Topçusu muharebe hazırlığına rağmen kaleye sürekli bombardımana devam ediyorlar, yorulmak bilmez lağımcılar tünel kazmaya devam ediyorlardı. Bugün savunulan yan rampanın alınmasıyla lağımcıların işi kolaylaşmıştı. Sadrazamın emriyle Burg Bastiyonu'nun altına yeni bir lağım yerleştirildi. Bu sırada Tatar Hanının getirdiği tutsaklardan alınan haber artık düşmanın iyice

²⁸⁰ “Ve metrisden altmış kadar şâhî ve iki kolombrine top kâfirin üç yolu ağzına ki beher hâl andan gelecektir. Va'z olundu ve sol kol dahi kendüye tâbî' sancak zü'emâ ve erbâb-ı timâriyla metrisden taşra çıktı. Ta'yîn olunduğı mahallde karar eylediler. Bugün hîn-i müşâverede hazret-i vezîr-i kişver-gîr bi'z-zât kendüleri ilerüye paşalarla ma'an olmak üzere murâd buyurup gelen tedbîr-i sâyiye-i ashâbı yine bâr-gâh-ı gerdûn-i'tibârlarındaki kalb-i ordu-yı hümâyündür. Mâbetde kuvve-i Kur'ân müş'ir olmaların rây-ı sevâb görmeleriyle hareket buyurmadılar. Lâkin gerek metris ve gerek taşra ahvâli görülmesinde dakîka fevt itmeyüp, evvel be evvel, iki taraf dahi mu'temed âdemleri gidüp gelüp müşâhede-i mâ vâki' hâli arz iderler ve Macarlu tâ'ifesinden evvel be evvel arabalarıyla zahîre gelüp legleg çadırı altında narh çadırı üzere fûrûht olunmak üzere sudûr bulan fermân icrâ olundu” (*Vekayi-i Beç*, s. 118-119).

²⁸¹ Arık, s. 148.

²⁸² “Yevm-i mezbûrda devletlû sâhib-i devlet hazretleri kendü etbâ'ıyla etraf-ı ordu-yı hümâyûn müş'ar tecessüs için geşt ü güzâr buyurup vakt-i zuhrda yine otağ-ı âlîlerinde karar buyurdılar. Kara Mehmed Paşa'dan öğleden sonra yalı tarafından ve orduya heman ensesinden iki yoldan düşmenin üç sâ'atlık menzil kadar mesâfede olduğı haberi geldi. Devletlû sâhib-i sa'âdet hazretleri dahi “Cümle tevâbî' ü levahiki ve sipâh ve silahdâr ve tabl ve alem hâzır ve âmâde olsun” diyü fermân buyurdu ve Ca'fer Paşa dahi Eyaletiyle çıkup yerine adada? muhâfazasından Eflak ve Buğdan voyvodaları Saruhân Paşası Ahmed Paşa ve ağalardan Maden Ağa ve Receb Ağa ta'yîn oldu ve metrisden dahi haber geldi. Rumili kolunda dahi ana divârına varılıp, lağım itmek üzere idiklerin huzûr-ı sadr-ı âliye arz eylediler” (*Vekayi-i Beç*, s. 119).

yaklaşmakta olduğunu açıkça ortaya koymuştu. Bu sırada zağarcı kolunda bulunan iki lağımdan birinin varlığını müdafilerin fark etmesi üzerine Anadolu Beylerbeyi Ahmed Paşa lağımın iptali için gerekli önlemi aldı ve diğer lağımı patlattı²⁸³. Atık pek iyi savunamayan Burg Bastiyonu'nun yan rampasının alınmasıyla lağımcıların işi kolaylaşmıştı.

Haçlı ordusu ise bugün nihai yürüyüşüne başlamış ve Alman Birliklerinin tamamı Winerwald'a girmeyi başarmışlardı²⁸⁴. Saint Andrö'de toplanmış olan Alman birlikleri ikiye ayrılarak dragon birlikleri ile muhafız piyadeleri Viyana'yı çevreleyen tepelerin kuzeyinden Tuna sahil şeridini takip ederek Greiffenstein- Höflein yolundan dolanmayı tercih ederken, Avusturya-Sakson piyadesinin ağırlıklı grup doğrudan (Gugging-Kierling yolu) Klosterneuburg'a yürüdüler ve iki grup burada birleştiler. Charles de Lorraine'nin bu ağaçlıklı yol üzerinde bizzat keşifte bulunması Alman-Avusturya birliklerinin kolay bir şekilde ilerlemesini sağladığı gibi yine Charles de Lorraine'nin emriyle daha önce harekete geçen Kont Mercy'i de bölgede Leh-Alman irtibatının sağlanmasını başardı. Ayrıca öncü kuvvet olarak Kont Mercy Kont Heisslerle beraber Türkler'in zayıf bir nöbetçi kuvvetle kontrol altında tuttıkları Kahlenberg'in hemen yanında Tuna kıyısında uzanan Leopoldsberg'i (bugün ki St. Leopold Şapelinin olduğu tepe) zapt ederek önemli bir stratejik nokta ele geçirdiler. Lehliler ise daha dağınık bir yürüyüş yapısı içerisinde önde süvariler arkada piyadeler olmak üzere harekete geçtiler. Birçok kola ayrılan Leh ordusu Tulbing Dağını aşmak zorunda kaldı Kirnibach ve Kirling köylerini aşarak Klosterneuburg'a ulaştılar. Bununla beraber ordunun dağınık yapısı nedeniyle piyade birliklerinin bir kısmı bugün ancak Kirling'e ulaşabildi. Polonyalı birlikler Klosterneuburg'a vardıktan sonra Charles de Lorraine ile Jan Sobiesky gelecek günün hareket planını görüştüler²⁸⁵.

3. Savaş Öncesi Son Hazırlıklar

19 Ramazan 1094 (11 Eylül 1683) Cumartesi günü sabahı Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, silahlarını donandı ve onun bütün maiyeti de savaşa hazır duruma geldi. Türk ordusu alarm durumuna geçtiği tımarlı müteferrikalar ve çavuşlar hazine çadırında nöbete geçtiler. Osmanlı ordusu düşmanla yüzleşmeyi bekliyordu, ancak Maraş Beyi Ömer Bey düşmanın gelmediğini bildirmesi üzerine birlikler çadırlarına çekildi. Bununla beraber Türk Ordugâhındaki hareketlilik devam etmekteydi. Tarsus Sancakbeyi Receb Ağa'nın yakaladığı iki esir sorguya çekildikten sonra idam edildi. Macarların lojistik desteği devam etmekteydi. Ancak asıl önemli haber düşmanı karşılamakla görevli Vezir Kara Mehmed

²⁸³ Silahdâr, *Tarih*, II, 83.

²⁸⁴ Üstün, s. 84.

²⁸⁵ M. Barker, s. 316-318.

Paşa'dan geldi. Vezir Kara Mehmed Paşa, Haçlı ordusunun öncü birliklerinin yalı ve manastır geldiğini haber vermekteydi ki düşman bu yolu önceki gün aşarak Klosterneuburg'a ulaşmıştı²⁸⁶. Kara Mehmed Paşa'ya bağlı Osmanlı birlikleri ile düşmanın ileri kuvvetlerinin ilk çarpışması da bugün gerçekleşmişti. Sadrazam bu haberi alır almaz maiyetiyle savaş hazırlıklarına koyuldu ve Sadrazam, Yeniçeri Ağası'na muharebe alanında kullanılacak toplar için siper hazırlanması için emir verdi. Sadrazamın kethüdası Gürcü Ali Ağa'da Yeniçeri Ağasını takip etti. Sadrazam ise maiyetiyle beraber otağında savaşa hazır bir şekilde beklemeye koyulmuştu. Bu sırada şehrin altına son lağımlar yerleştiriliyordu.

Haçlı ordusu ise nihai hedefine doğru ilerleyişine devam ediyordu. Önceki gün Klosterneuburg'a ulaşan Haçlı ordusu asıl muharebenin gerçekleşeceği Kahlenberg'e doğru yürüdü. İlk hedefleri Kahlenberg'in zirvesinde bulunan bir Camaldulensian Manastırı olan Saint Joseph'i ele geçirmekti. Charles de Lorraine'nin inisiyatifiyle öncü birlikler tepeye doğru tırmandılar. Bir diğer grup ise Tuna'ya daha yakın olan müstahkem Leopoldsberg Tepesi'ne (St. Leopold Şapeli'nin bulunduğu tepe) doğru ilerlemekteydi. Bütün müttefik kuvvetleri Viyana ile Weilding Vadisi arasındaki Rosskopf, Granberg Hermannskogel, Dreimarkstein, Cobenzl, Vogelsangberg tepelerine tırmanmaktaydı. Bu öncü birlikler, sabahleyin çıkan fırtına ve yağmur yüzünden sıkıntı çekmekteydiler. İlk olarak öncü İtalyan birlikleri Saint Joseph Şapeline ulaştılar. Saat 11 sularında Sakson Birlikleri tepeye ulaştılar. Alman birlikleri Polonyalı birliklere göre çok daha hızlı ilerliyorlardı ki bunda Alman birliklerinin daha engebesiz bir yolu takip etmeleri yanı sıra Dragon birliklerinin teknik üstünlükleri ve çok daha iyi komuta edilmeleri büyük rol oynamaktaydı. Sobiesky'nin birlikleri ise, Sakson birlikleri Kahlenberg'in tepesine ulaştığı sırada hâlâ Weilding Vadisi'nin kuzeyinde yer almaktaydı. Charles de Lorraine bunun üzerine Marco d'Aviano'nun düzenleyeceği ayine iştirak bahanesiyle Weilding Vadisi'ne döndü ve kâğıt üzerindeki başkomutan Sobiesky'e Kahlenberg'e nasıl ilerleyebileceklerini izah etti. Polonyalılar önemli miktarda top ve arabayı arkalarında bırakarak ancak akşamleyin Kahlenberg'e ulaştılar. Ancak müttefikleri bekleyen yeni bir problem daha vardı. Kahlenberg'ten Viyana'ya iniş oldukça sertti. Viyana'ya ulaşmak isteyen birliklerin dik yamaçları ve sarp vadiyi aşması gerekiyordu. Özellikle topografyayı akşam karanlığında gören Sobiesky ve Fransız mühendisi Dupont şaşkınlık içerisindeydi. Kral Sobiesky akşamleyin Kahlenberg'in tepesinde bulunan Saint Joseph Manastırı'nın harabelerinde Charles de Lorraine ile buluştu. Viyana'ya

²⁸⁶ “Aralıkda düşmen-i dîn Kara Mehmed Paşa olduğu yalı ve manastır yolundan çarkacı gönderüp taraf-ı İslâm'dan dahi kürk-i gürisne ve er-i gurran? adüvv şikâr-ı hucüm idüp, iki üçyüz mikdârı kâfirden nicesi küşte-i tîğ-i abdâr kılınup, iki kelle götürdiler” (*Vakai Beç*, s. 120)

ulaşılabilmesi için ya Kahlenberg'in çevresi dolaşılarak şehre inilecek veya Haçlı ordusu bu zorlu topografyada hızlı ve sert bir iniş gerçekleşecekti. Alman generaller, Charles de Lorraine ve Sobiesky yaptıkları toplantıda her türlü zorluğuna rağmen doğrudan Viyana üzerine yürümeye karar verdiler. Müttefikleri mutlu eden husus ise Türk ordusunun Viyana'ya giden yolları tutmak için gerekli olan önlemleri almayışıydı. Türk komuta kademesinin Kahlenberg'i elde tutmak için yeterli çabayı sarf etmemesi ve düşmanı Viyana düzlüğünde beklemesi savaşın kaderini etkileyecek bir husustu.

Viyana müdafilerinin lideri Starhemberg ise artık iyice azalan birliklerini nihai saldırıya hazırlamaktaydı. Yollara barikatlar kurulmuş ve sokaklara çiviler dökülmüştü. 11 Eylül itibarıyla kentin düşmesi bir an meselesiydi, ancak Kara Mustafa Paşa'nın akıllı artık Viyana'da değil Kahlenberg'teydi.

4. 12 Eylül 1683: Kahlenberg Muharebesi

20 Ramazan 1094 (12 Eylül 1683) Pazar günü sabahı iki ordu tarihi muharebe için son hazırlıklarını yapmaktaydılar. Daha gün ağarır ağarmaz Türk öncü kuvvetlerinin kumandanı Kara Mehmed Paşa, düşman ordusunun Tuna'nın yanından Kahlenberg'e ulaşan Haçlı ordusu ile çatışmaya girdiği haberi geldi. Bunun üzerine Sadrazam, bütün maiyetini topladı ve Sancak-ı şerifi açtı. Viyana'yı ablukaya devam eden siperlerdeki birlikler dışında bütün Ordu Kahlenberg'e doğru ilerledi.

Haçlı ordusu ise sabahleyin Marco d'Avaino'nun gerçekleştirdiği ayine katıldılar²⁸⁷. Sobiesky, oğlu ve Haçlı ordusunun kuvva-i aslîsi ayindeyken, General Leslie'ye bağlı birlikler Leopoldsberg'te bulunan topları getirmekle meşguldüler. Türk ileri tahkimatının en iyi düzenlenmiş kısmı olan Nussberg, Haçlı ordusunu en çok korkutan kısım olduğundan buraya ekstra takviye birlikleri gönderildi. Haçlı ordusunun harp borazanlarını alması, öncü kuvvet olarak görev yapan Osman Paşa'ya bağlı birliklerinin hücumu kalkmasına neden olduysa da Haçlı birliklerinin sol kanadı bu birlikleri ricat ettirdi. Bu olaydan sonra Haçlı birliklerine Charles de Lorraine genel hücum emri vermiş ve büyük muharebe başlamıştı.

Kahlenberg'te ki büyük muharebe de Türk ordusunun merkezinde mutad olduğu üzere Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa yer almakta ve sadrazama kul kethüdası ve yeniçeri ağası birlikler eşlik etmekteydi. Osmanlı sağ kanadının başında Budin Beylerbeyi Vezir İbrahim Paşa bulunuyor, kendisine Vezir Kara Mehmed Paşa ve Bînamaz Halil Paşa eşlik ediyordu. Kanadın Tuna kıyısına tesadüf eden en sağ ucunda ise yardımcı birlik olarak vazife yapan Eflak ve Boğdan kuvvetleri bulunuyordu. Osmanlı sol kanadının başında ki isim

²⁸⁷ 12 Eylül Katolik inancında Meryem Ana kutsal ad yortusu olarak kutlanır. Kahlenberg Muharebesinden sonra dönemin papası XI. İnnocentus'un emriyle bugün Türkler'e "Viyana Zaferi" olarak kutlanmaya başlanmıştı.

ise Şam Beylerbeyi Vezir Sarı İbrahim Paşa'ydı. Sarı Hüseyin Paşa'ya bağlı birliklere Tatar Hanı Murad Giray'ın birlikleri eşlik etmekteydi.

Haçlı ordusunun merkezinde Bavyera²⁸⁸ ve Frankonya birlikleri yer alıyordu. Bu birliklerin komutasını Prens Waldeck üstlenmişti. Sağ kanatta ise Leh birlikleri ile Bavyera ve İmparatorluk süvarileri ile Hırvat alayları ve İmparatorluk Dragon alayları yer almaktaydı. Bu kanadın en sağında Kral Sobiesky bulunurken Sax-Lauenburg Dükü'ne bağlı birlikler sağ kanadın solunda bulunmaktaydılar. Haçlı ordusunun sol kanadında ise Saksonya Elektörü III. Johann George ve Charles de Lorraine'e bağlı İmparatorluk süvarisi, Saksonya süvarisi, Leh Alayları, Saksonya ve İmparatorluk piyadesi yer almaktaydı²⁸⁹.

Hemen hemen eşit asker sayısına sahip iki ordu arasında dengeyi bozucu unsur olarak Haçlı Ordunun komuta kademesindeki üstünlüğü, Alman ağır süvarisinin artık 17. yüzyıl savaş dünyasında zayıf kalan tımarlı sipahiye karşı üstünlüğü ve Haçlı ordusundaki bütün birimlerdeki standardizasyon üstünlüğü göze çarpmaktaydı.

Nussberg Tepesi'nde başlayan muharebeler tepenin hemen güneyinde bulunan Nussdorf'ta yoğunlaşmıştı. Savaş alanının genişliği meyilli olması muharebenin klasik çatışmadan çok muharebenin değişik kanatlarında farklı ilerlemelerin gerçekleştiği dalgalı bir görünüme bürünmesine sebep olmuştu. Nussdorf'ta Arnavut İbrahim Paşa komutasındaki Osmanlı sağ kanadı, Alman sol kanadı karşısında zorluk çektiğinden Nussdorf'ta tutunamayıp, öğlenleyin Heiligensdat'a doğru çekildi. Muharebeden sonra Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın İbrahim Paşa'yı idam ettirmesine neden olay Türk Tarihlerinde İbrahim Paşa'nın isteksizliğine, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya kızgınlığına ve beceriksizliğine bağlanır. Buna karşın düşmanın en elit kurisyer (ağır süvari) dragon ve piyade birliklerinin bu kanatta bulunduğu, komuta kademesinin fiilen başında bulunan Charles de Lorraine ile komuta kademesinin en yetenekli isimleri Saksonya Elektörü Johann George, Louis von Baden, Kont Carpara, Prens Lubomirsky, Kont Mercy ve Kont Palffy hatta o sırada henüz 20 yaşında olan Prens Eugene gibi isimlerin bu cenahta yer aldığı düşünülürse İbrahim Paşa'nın ne kadar büyük bir baskıya dayanmaya çalıştığı ortaya çıkmaktadır.

Haçlı ordusunun sağ kanadının elde ettiği başarılar üzerine çok yavaş hareket eden ve Nussberg ele geçtiği sırada hala ordusunun bir kısmı St. Joseph Şapelinde bulunan Jan Sobiesky'e bağlı sağ kanat kuvvetleri hücumla geçti. Bununla beraber Sobiesky karşısında bulunan Sarı Hüseyin Paşa Leh Kralının taarruzuna iyi dayandığı gibi, mukabil bir taarruzda bulundu. Burada yer alan Tatar birliklerinin isteksizliğine rağmen Hacı Giray ve 500-600

²⁸⁸ Bavyera Prensi II. Max Emmanuel sadece bir gönüllü sıfatıyla orduda yer almaktaydı.

²⁸⁹ Hammer, bu günü güzel bir gün bu orduyu da güzel bir ordu olarak nitelendiriyor. J. P. Hammer, s. 380.

kadar adamı düşmanla iyi çarpışmışlardı²⁹⁰. Ancak Sobiesky'nin kuvvetlerinin bu taarruzla bozulma ihtimalinin savaşın kaybedilmesine neden olacağını gören Charles de Lorraine Saksonya süvarilerini Lehler'in yardımına gönderdi. İki tarafın merkezdeki kuvvetleri ise daha durağan bir çatışma içerisindeydiler. Sağ kanadı takviye etmek isteyen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa merkezdeki birlikleri sol tarafa kaydırды. Ancak Saksonyalı III. George bağlı kuvvetlerin Osmanlı sağ kanadına baskıyı artırması, Alman birliklerinin sağa doğru hücum etmeleri ve Sobiesky'e destek vermeleri Osmanlı cephe hattının daralmasına ve ordunun bozulmasına yol açtı. Sarı Hüseyin Paşa'nın yanında bulunan savaşmaya isteksiz Tatar birlikleri muharebe meydanından çekilirken, en sağ cenahta, Tuna bulunan Eflak-Boğdan Kuvvetleri ise Viyana Ormanlarına doğru ricat ettiler. Saat 17 itibarıyla muharebenin sonucu belli olmuştu. Lehler fırsatı değerlendirmek için, doğrudan Sancak-ı Şerif'in bulunduğu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın otağına doğru hücum ettiler. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa yanında kalan az sayıdaki birlikle direnmek istediye de Sipâhiler Ağası Osman Ağa'nın ordunun tamamen imha edilmemesi için sadrazamın yaşaması gerektiği doğrultusunda ikaz etmesi üzerine²⁹¹ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sancak-ı Şerif'i de alarak Yanıkkale'ye doğru çekilme emri verdi.

Osmanlı ordusu çekildikten kısa bir süre sonra Hatman Stanislaw Jablonowski komutasındaki Leh askerleri sadrazamın çadıra girdiler. Bu sırada hâlâ şehrin önlerinde bulunan ancak topların istikametini Haçlı ordusuna doğru yöneltmiş olan yeniçerilere doğru saldırdılar. Viyana garnizonunun da hurucuyla iki ateş arasında kalan bu birlikler şehid olmak pahasına kahramanca mücadele ettiler ve Osmanlı ordusunun asıl kuvvetlerinin düşman tarafından yakalanmasına ve imha edilmesine engel oldular. Bununla beraber Viyana kurtulmuştu. Charles de Lorraine, Jan Sobiesky'yi tebrik ziyaretinde Osmanlı ordusunu takip etmeyi teklif ettiyse de harpten çok gösteriş meraklısı olan Leh kralı Viyana'ya kurtarıcı edasıyla girmekle daha çok ilgileniyordu. Eldeki ganimet ise daha önceki hiçbir savaşla mukayese edilmeyecek boyuttaydı. 300 top, ordu hazinesi, on beş bin çadır ve sadrazamın otağı galiplerin eline geçmişti ki Sobiesky bu büyük çadırı kendisine ayırtmıştı²⁹².

²⁹⁰ “Kırım sultânlarından Hacı Giray Sultân ibn-i Kırım Giray Sultân nâm bir sultân beş altı yüz mikdârı Tatar-ı düşmen-güzâr dilâverleriyle Sancâk-ı Resulü'llâh'a kasd iden Lehli ve Nemçe mel'unlarınıñ ortasından bölüp, bir bölüğün tu'me-i tîg-i âbdâr eylediler. Mehmed Giray, *Tarih* s. 6.

²⁹¹ “Lâkin ibâdu'llâha merhameten ve sancâğ-ı şerif-i sıyânet Sipâhiler Ağası Osman Ağa: “Efendim, kerem ü ihsân eyle! İş işden geçdi. Sizin vucûdınız ruh-ı askerdir. Fedâ olmağla umûmen asker-i İslâm helâk olması mukarrerdir! Buyurun, gidelim!” diyü alem-i rasulü'llâhı alup yanında olanlar dahi zimâm-ı i'tibârı Yanık semtine doğru tevcîh idüp otağın arka kapusundan ahşama bir buçuk sâ'at kaldukda yola revân oldılar.” (Vekayi-i Beç, s. 122).

²⁹² Silahdâr, *Tarih*, II, 87.

SONUÇ

II. Viyana Kuşatması, Dünya Tarihi'nin en önemli dönüm noktalarından biri olup, bu savaşa katılan milletlerin hafızasında derin izler bırakmış ve muhasaranın kültürel izleri günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Özellikle, Türkler'in Müslüman ve Asya kökenli bir kavim olmaları Viyanalılar'da kuşatma öncesinde ve sonrasında psikolojik travma yaşanmasına neden olmuş ve kuşatma, halk şarkılarından²⁹³ ay çöreğine kadar günlük yaşantının her kısmına varlığını yansıtmıştır. Nitekim Napolyon'un 1805'te ve 1809'da Viyana'yı işgali veya Bismarck'ın 1866'da kentin önlerine gelmesi aynı heyecanı doğurmamıştır. Viyana'da bu psikolojik travmanın yaşanması, Osmanlılar içinse kentin "Kızıl Elma" olarak kabul edilmesi, savaşın iki tarafta da destanlaşmasına ve destanın kahramanlarının aranmasına yol açmıştır. Bu yüzden gerek batılı gerekse de doğulu kaynaklarda, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın ve Jan Sobiesky'nin savaş içindeki rolleri fazla abartılmıştır²⁹⁴. Bu yüzden savaşın sonucunu belirleyen diğer etmenler büyük ölçüde göz ardı edilmiştir.

Kuşkusuz, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Jan Sobiesky'nin kuşatmanın gelişimine ve sonucuna yönelik önemli tesirleri vardır. Bununla beraber II. Viyana Kuşatması nedenleri ve sonucu bakımından çok sayıda farklı etmeni bünyesinde bulundurmaktadır. Viyana Kalesi'nin savunma sistemi, Osmanlı Ordusu'nun ve Haçlı Ordusu'nun askeri donanımı, orduların niteliksel ve niceliksel yapılanmaları ve iki tarafın komuta kademesi arasındaki düzey farklılıkları savaşın kaderini doğrudan etkilemiştir.

Öncelikle, söylenmesi gereken husus, kuşatmanın başarısızlıkla neticelenmesi, sefer organizasyonun başarısız olduğu anlamına gelmediğidir. Nitekim toplam mevcudu kaç olursa olsun 17. yüzyıl şartlarına göre çok büyük bir ordunun İstanbul'dan Viyana'ya yürütülmesi, 14 Temmuz'da Viyana'ya ulaşılması ve iki ay gibi uzun Avrupa'nın en önemli başkentlerinden birinin kuşatılması Osmanlı Devleti'nin kudretini yansıtmaktadır. Osmanlılar'ın Avusturyalılara üstünlük sağladığı bir diğer nokta lağımcılık olup, Osmanlılar'ın bu konuda profesyonelleşmiş birlikleri Viyana tahkimatının altında onlarca lağım patlatırken Avusturyalılar madencilerden topladıkları tecrübesiz birliklerle karşılık vermeye çalışmışlardır.

²⁹³ Zeynep K. Bailey, *Alman Tarihi Halk Şarkılarında Birinci ve İkinci Viyana Kuşatmaları*, Ankara 2002 s. 78-81.

²⁹⁴ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya Batıdaki İmajı için Bkz. Ernst Petrisch, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu 8-11 Haziran 2000*, "Avusturya'nın Bakış Açısından Kara Mustafa Paşa, s. 91-94

Osmanlılar'ın kuşatma başarısızlıklarının temel nedeni kenti kuşatacak şehri fethedecek yeterli nitelikte ve nicelikte topun getirilmeyişidir. Zira Osmanlı lağımcısının bütün mahareti ve özverisine rağmen 17. yüzyıl harp teknolojisi içerisinde lağımcılık önceki iki yüzyıldaki önemini kaybetmişti. 17. yüzyıl savaş dünyasında, top kullanımı muhasaraların en önemli unsuru olduğundan, Osmanlılar'ın lağımcılık ağırlıklı bu muhasarası istenilen hıza ulaşamamış ve şehir fethedilememiştir. Kuşatmanın bir diğer başarısızlık nedeni olarak kabul edilen Kara Mustafa Paşa'nın şehri vire ile alma isteği doğruluk payı içermekle beraber şehir tahkimatının adım adım aşılması ve Eylül ayı içerisindeki hücumlarda çok şiddetli taarruzlara girişilmesi ve iki ay boyunca sürekli lağım patlatılması, uğranılan başarısızlıkta şehrin vire ile alma isteğinin çok fazla etkili olmadığını göstermektedir. Viyana'ya yanlış yerden hücum edildiği tezi ise gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın, Kanuni Sultan Süleyman ile hemen hemen aynı yerden şehri hücum etmesi onun tarihten ders almadığını göstermemektedir. Zira üç tarafı Tuna ve kollarıyla çevrili olan Viyana'nın hücum gerçekleştirmeye müsait olan tek kısmı kentin güneybatı cenahıdır ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa da şehre bu noktadan hücum etmiştir.

Osmanlılar'ın Kahlenberg'teki mağlubiyeti de yine birden çok etmene dayalıdır. Savaşın kahramanı olarak gösterilen ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın çadırını ele geçiren²⁹⁵ Jan Sobiesky'nin, başkomutan sıfatıyla muharebenin gidişatında tesiri çok azdır. Sobiesky'nin Leh birlikleri Haçlı Ordusunun en zayıf halkası olup diğer bütün birliklerden daha geç Kahlenberg'e ulaşmışlar ve Sarı Hüseyin Paşa karşısında başarısız olunca Alman süvarisinin yardımıyla başarıya ulaşmışlardı. Nitekim Lehler'in askeri yetersizlikleri Viyana kuşatmasından sonraki uzun savaş sürecinde açıkça ortaya çıkmıştır. Avusturyalılar, Viyana bozgunu sonrasında 1690 yılında Kosova'ya kadar ulaşmayı başarırlarken²⁹⁶, Lehler uzun süre Kamanice Kalesi'nde önünde çakılıp kalmışlardır.

Osmanlı ordusunu asıl mağlup eden Charles de Lorraine ve Alman süvarisidir. Charles de Lorraine hem kendine bağlı Alman-Avusturya birliklerini mükemmel bir şekilde idare etmiş hem de tökezleyen Leh Ordusunun açıklarını kapatmıştır. Savaşın Haçlı Ordusunun lehine bitmesini sağlayan bir diğer etken daha alt komuta kademesinde özellikle Avusturyalı-Alman subaylarının niteliksel üstünlüğüdür. Nitekim bu muharebeye katılan Savoylu Prens Eugene, Louis von Baden, II. Maximilian Emanuel, Kont Carpara gibi isimler ilerleyen yıllarda büyük başarılarla imza atmış çok yetenekli kumandanlardı. Osmanlı

²⁹⁵ Johannes Sachslener, s. 273.

²⁹⁶ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000 s. 10.

Ordusunun komuta kademesi ise böyle bir zenginliğe sahip değildi. Askeri teknoloji açısından bakıldığında iki ordu arasında büyük bir fark olmamakla beraber Avusturya piyadesi fitilli tüfekten çakmaklı tüfeğe daha yüksek oranda adapte olmuştu. Bununla beraber Avusturya ağır süvarisi kursiyerlerin daha hafif bir süvari gücü olan tımarlı sipahilere üstünlüğü muharebenin sonucuna daha büyük ölçüde tesir etmişti. Sayıca hemen hemen denk iki ordu arasında dengeyi bozan en önemli unsur, Osmanlı Ordusunun iki aylık kuşatmanın verdiği bitkinlik ve sonuca ulaşamamanın verdiği moralsizlik içinde olmasıydı. Aslında iyi bir komutan olan ve Ruslar'a karşı Çehrin seferinde de bunu kanıtlayan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın en büyük hatası, Viyana önlerinde gereğinden fazla asker bırakmasıydı. Osmanlı Ordusunun bir diğer problemi ise ordunun homojen bir yapıya sahip olmaması ve zor yönetilir olmasıydı.

Bütün bunların ışığında Osmanlılar'ın Kahlenberg Muharebesinde başarısız olmalarında yatan ana sebepler Osmanlı Ordusunun yapılanmasında ve teçhizatında standardizasyon eksikliği ve komuta kademsindeki kaht-ı rical öne çıkmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

A) Kaynak Eserler

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin(1066-1116/1656-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995.

İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, haz. Murat Uraz, İstanbul 1968.

Mehmed Arif, "İkinci Viyana Seferi Hakkında", *Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası*, İstanbul 1328, nr. 16, s. 994-1016; nr. 17, s. 1071-1075.

Mustafa Nuri Paşa, *Netayicül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, I-II, haz. Neşet Çağatay, Ankara 1992.

Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdâr Tarihi*, (1065-1106/1654-1694), II, neşr. A. Refik Altınay, İstanbul 1928.

Tarih-i Mehmed Giray (Metin-Değerlendirme), haz. T, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

Topçular Katibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil), haz. Ziya Yılmaz, Ankara 2003.

Vekayi'nâme (Vekayi-i Beç), *Metin-Değerlendirme*, haz. Mehtap Yılmaz, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

ACKERL Isabella, *Avrupalı Gözüyle 1683 Viyana Kuşatması*, çev. Sezai Yalçinkaya, Ankara 2007.

AGOSTON, Gabor, *Barut, Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğunun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, İstanbul 2006.

AK Mahmut – BAŞAR Fahameddin, *İstanbul'un Fetih Günlüğü*, İstanbul 2003.

ALÂETTİN – CAVİT, *İkinci Viyana Muhasarası*, İstanbul 1933.

ARIK Sabire, *Polonya Kralı III. Jan Sobiesky ve Hükümranlığında Osmanlı-Lehistan İlişkileri 1674-1696*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Ankara 2004.

ARKAYIN Aşır, *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, Osmanlı Devri, III/IV. Kısım Eki, İkinci Viyana Kuşatması* Ankara 1983.

AUREL Decei– GÖKBİLGİN M. Tayyip , “*Erdel*”, *İ. A.*, IV

AYDÜZ Salim, *Tophane-i Âmire*, Ankara 2006.

BAİLEY, Zeynep K., *Alman Tarihî Halk Şarkılarında Birinci ve İkinci Viyana Kuşatmaları*, Ankara 2002.

BAINVILLE, Jacques, *Fransa Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul 1938.

BARKER, Thomas M., *Double Eagle and Crescent*, New York 1967,

BAYKAL, Bekir Sıtkı *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi Otuz Yıl Savaş Devri, II/I*, Ankara 1998.

BRADBURY, Jim, *The Medieval Siege*, Suffolk 1992,

CHANDLER, David, *The Art of Warfare in the Age of Marlborough*, New York 1994

DANIŞMENDLİ, İ. Hakkı, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi IV*, İstanbul 1972.

DAVİES, Norman, *Avrupa Tarihi*, çev. , Ankara 2006.

DÖWİNG, Brian M. *The Military Revolution and Political Change Origins of Democracy and Autocracy in Early Modern Europe*, New Jersey 1992.

DRANE Augusta Theodosia, *The Knights of St. John: With The Battle of Lepanto and Siege of Vienna*, Londra, 1858.

DUFFY, Christopher, *Fire&Stone, The Science of Fortress Warfare 1660-1860* Londra 1996.

DURSUN, Haluk, *Tuna Güzellemesi*, İstanbul 2004.

ELTİS, David, *The Military Revolution in Sixteenth-century Europe*, New York 1995.

ERDOĞAN, Meryem Kaçar, *II. Viyana Kuşatması*, Doktora Tezi, İstanbul 2001.

ERUS, Reha, “Osmanlılara karşı birlik kuran papaz Marco ermiş ilan edildi”, 28/04/2003 tarihli Hürriyet Gazetesi.

Tayyip Gökbilgin, “*Erdel*”, *İA*, IV.

HALE, John, *The Civilization of Europe in The Renaissance Age*, New York 1994.

---- *War And Society in Renaissance Europe 1450-1620*, Londra 1998.

HALL, Bert S., *Weapons and Warfare in Renaissance Europe*, Londra 1997.

HAMMER, J. P., *Büyük Osmanlı Tarihi* çev. Mehmed Ata Bey, VI/XII.

- HARMAN, Ömer Faruk “Katoliklik”, *DİA*, XXV
- HEROLD, Rubina Möhring, *Türk Viyana*, çev. Müjdat Karayerli, İstanbul 1993.
- HOEVEN, Marco Van Der, *Exercise of Arms Warfare in the Netherlands 1568-1648* Leiden 1998.
- IORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorlu Tarihi*, IV, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.
- İNALCIK, Halil, “Türkler” *İA*, XII/II.
- İNBAŞI, Mehmet, *Ukrayna’da Osmanlılar Kamanıçe Seferi ve Organizasyonu (1672,)* İstanbul 2004.
- KANTEMİR Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükseliş ve Çöküş Tarih III*, çev. Özdemir Çobanoğlu, Ankara 1980
- KEEGAN John, *Savaş Sanatı Tarihi*, çev. Selma Koçak, İstanbul 2007
- KELENİK Jozsef, “The Military Revolution in Hungary”, ed. Geza David-Pal Fodor, *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, Leiden 2000.
- KOHN George Childs, *Dictionary of Wars*, New York 1999.
- LEE Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*, çev. Ertürk Demirel) Ankara 2004.
- LYNN John A, *The Wars of Louis XIV 1667-1714*, Oxford 2002.
- , “States in Conflict 1661-1763” *The Cambridge History of Warfare*, Cambridge 1995.
- , *The Trace Italienne and the Growth of Armies: The French Case*, Lexington 1991.
- MACHİAVELLİ Niccolo, *Hükümdar*, çev. Yusuf Türk, İstanbul 1996.
- , *Savaş Sanatı*, çev. Berna Hasan İstanbul 2007.
- MALDEN H. Elliot, *Viyana 1683*, çev. Uygur Kahraman Ankara 2005.
- MANSEL Arif Müfid , *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 1999
- MARSİLLİ Graf, *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İntihati Zamanına Kadar Askeri Vaziyeti*, Ankara 1934.
- MC CAY, Derek, *Prince Eugene of Savoy*, Londra 1977.
- MC CAY, Derek – H.M. Scott, *The Rise of the Great Powers 1648-1815*, Singapur 1997.
- MC EVEDY, Colin, *Modernçağ Tarih Atlası* İstanbul 2003.

- Mehmed Arif, "İkinci Viyana Seferi Hakkında", *TOEM*, İstanbul 1328,
- MERRİMAN, John, *History of Modern Europe*, I, Londra 1996.
- MURPHEY, Rhoads, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700* İstanbul 2007.
- OMAN C.W.C. Ok, *Balta ve Mancınık Ortaçağda Savaş Sanatı 378-1515* çev. İsmail Yavuz Alogan, İstanbul 2002.
- ORCAN, Gülin, *Macaristan Prensi İmre Thököly*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa", *DİA*, XXIX.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar*, IV, Ankara 2005.
- ÖZTÜRK, Yücel, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar*, I, İstanbul 2004.
- PAKALIN, Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983.
- PARKER Geoffrey, *Askeri Devrim Batının Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800*, çev. Tuncay Zorlu, İstanbul 2006.
- "The Military Revolution 1560-1660 a Myth?" *The Journal of Modern History*, Chicago 1967.
- PARVEV, İvan, *Habsburgs and Ottomans Between Vienna and Belgrade (1683-1739)*, New York 1995.
- Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu 8-11 Haziran 2000*, Ankara 2001
- PINNOW, Herman, *Almanya Tarihi*, çev. Fehmi Baldaş, İstanbul 1940.
- RONALD, G. Asch, "Otuz Yıl Savaşları Dönemi", *Top, Tüfek, Süngü*, İstanbul 2003.
- REPP, R.C., "Köprülü Mehmed Paşa" El² (İng), V.
- ROBERTS, Micahel "The Military Revolution 1560-1660", *Essays in Swedish History*, Minneapolis 1967.
- Gunther E. Rothenberg, "Maurice of Nassau, Gustavus Adolphus, Raimondo Maontecuccoli and the Military Revolution of the Seventeenth Century" ed. Peter Paret, *Makers of the Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*,
- SACHSLEHNER, Johannes, *Wien Anno 1683*, Viyana 2006.
- SCHMİDT Carl B., *Journal of the American Musicological Society* XXIX, California 1976.

- SPIELMANN, John P., *The City and Crown, Vienna and Imperial Court 1600-1740*, Indiana 1993.
- STEİN, Mark L., *Osmanlı Kaleleri Avrupa'da Hudut Boylar çev.* Gül Çağalı Güven, İstanbul 2007.
- STOYE, John, *Viyana Kuşatması*, çev. Derin Türkömer, İstanbul 2004.
- SZALONTOY, Tibor, *The Art of War During The Ottoman-Habsburg Long War (1593-1606) According to Narrative Sources* Toronto 2004.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Uyvar'ın Türkler Tarafından Fethi ve İdaresi (1663-1685)*, Doçentlik Çalışması, İstanbul 1997.
- TALLET, Frank, *War And Society in Early-Modern Europe, 1495-1715*, New York 1992.
- THOMPSON, I.A.A., "Money, Money, and Yet More Money!" ed. Clifford J. Rogers, *The Military Revolution Debate*, Oxford 1995 s. 273-291.
- TURAN, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, II, İstanbul 2000,
- UZUNÇARŞILI, İ. H., *Osmanlı Tarihi, II*, Ankara 1988.
- , *Osmanlı Tarihi, III/I*, Ankara 2003.
- ÜNAL, Tahsin, *İkinci Viyana Muhasarası (Mağlubiyetimizin Gizli Sebepleri)*, Ankara 1954.
- ÜSTÜN, Cevat, *1683 Viyana Seferi*, Ankara 1941.
- ZİNCKEİSEN, W.J., *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, V, Gotha 1857.

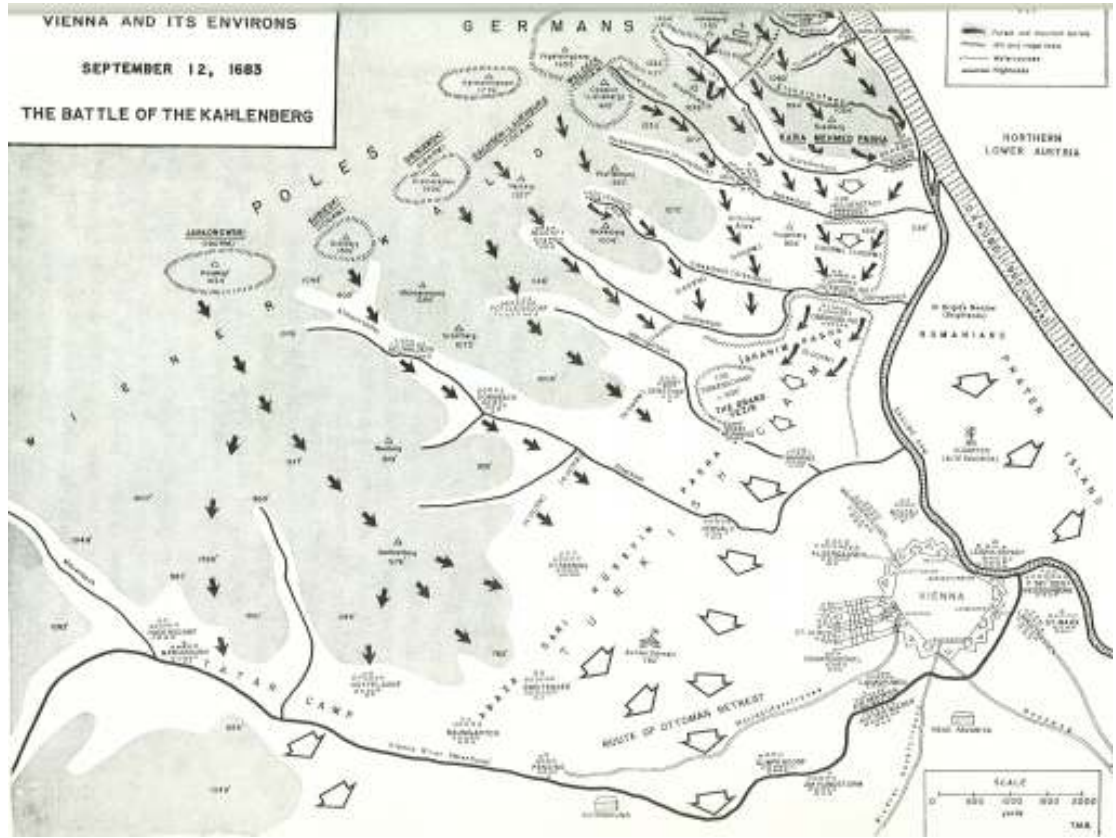
EKLER

Ek-I

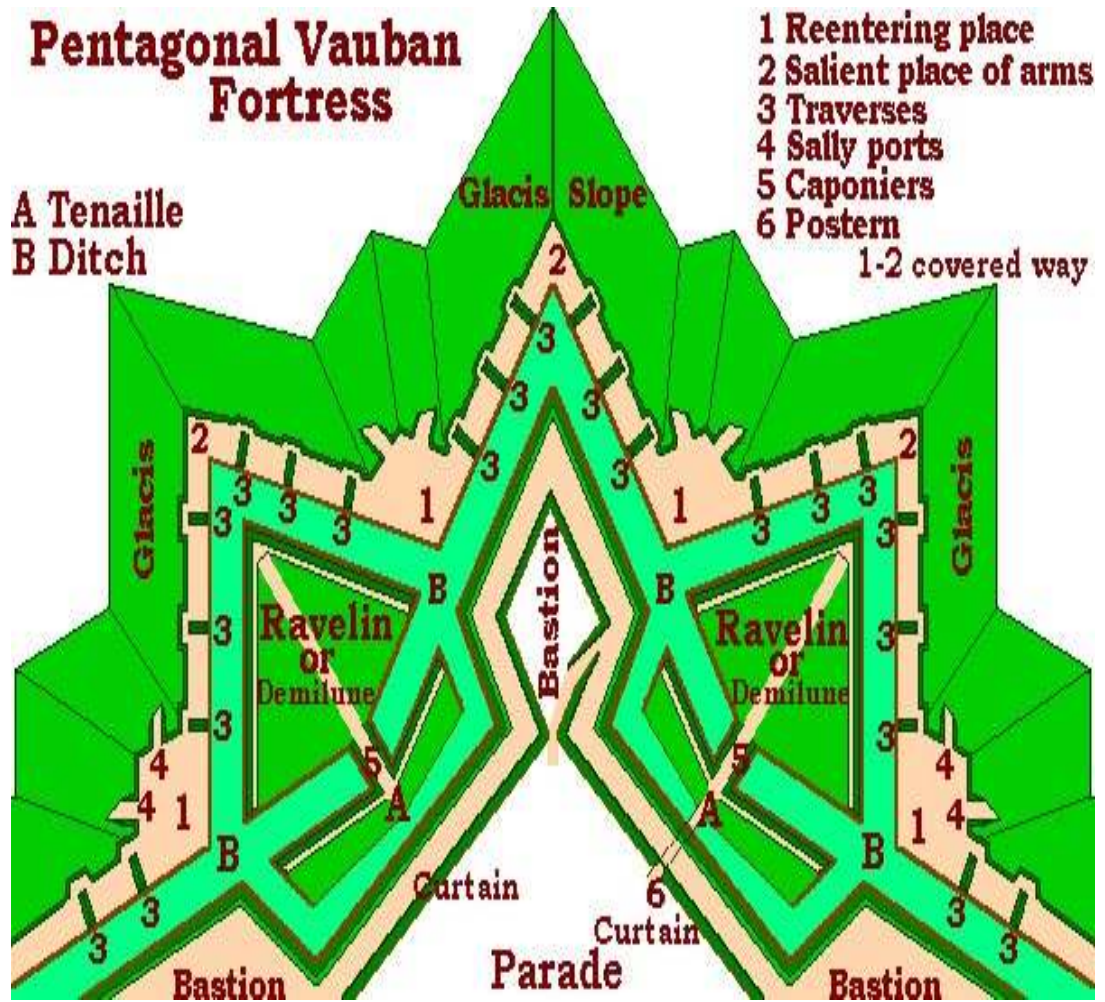
II. Viyana Kuşatması sırasında Viyana ve çevresi

Ek - 2

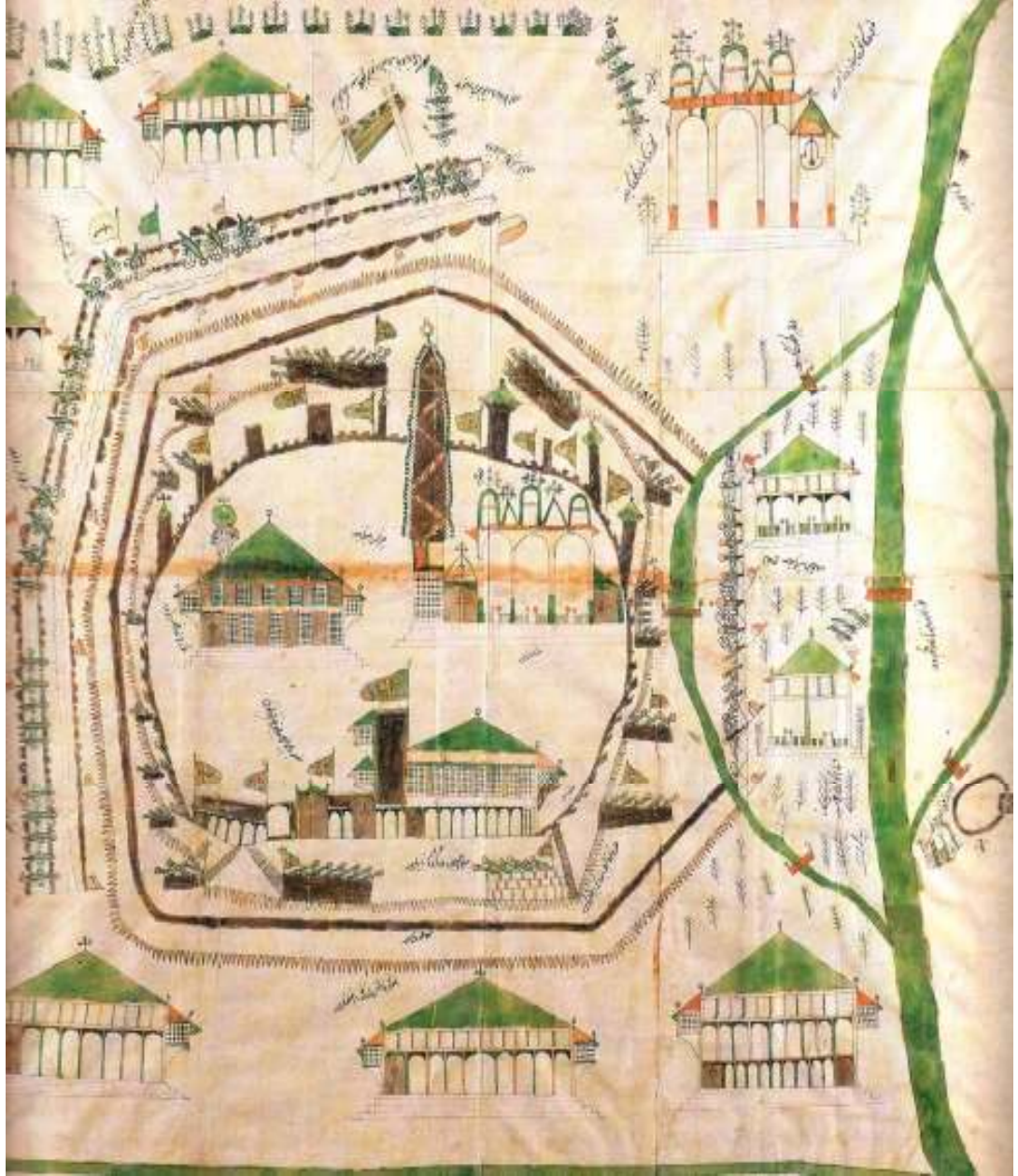
Kahlenberg Muharebesi'nde Haçlı Ordusunun Viyana'ya Yürüyüşü

EK-3

17. yüzyılda yaşamış olan Fransız askeri mühendis Vauban'a göre beşgen modelde Trace Italienne tarzında tahkimat örneği

Ek-4

Osmanlılarca çizilmiş Viyana şehir planı. Plan 1688’de Belgrad’ın düşmesinden sonra bu plan Avusturyalılar’ın eline geçmiştir.